

GUVERNUL REPUBLICII MOLDOVA

HOTĂRÂRE nr. _____

din _____ 2023

Chișinău

Cu privire la aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2023-2030

În temeiul art. 5 lit. a), art. 6 lit. h) din Legea nr. 136/2017 cu privire la Guvern (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 252, art. 412), cu modificările ulterioare, și pct. 5.12 din Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”, aprobată prin Legea nr. 315/2022 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2022, nr. 409-410, art. 758), Guvernul HOTĂRĂȘTE:

1. Se aprobă Strategia națională de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2023-2030 (se anexează).

2. Autoritățile/instituțiile publice responsabile de implementarea prevederilor Strategiei naționale de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2023-2030 vor prezenta anual, până la data de 1 martie, Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare informația privind progresul înregistrat la executarea indicatorilor prevăzuți în Strategia menționată.

3. Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare va prezenta Guvernului anual, până la data de 31 martie, raportul de progres cu privire la implementarea Strategiei naționale de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2023-2030.

4. Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare va elabora și va prezenta Guvernului, până la 1 aprilie 2027, raportul intermediar, în care va analiza progresul implementării Strategiei naționale de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2023-2030.

5. Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare va elabora și va prezenta Guvernului, până la 1 mai 2031, raportul final de evaluare a Strategiei naționale de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2023-2030.

6. Coordonarea, controlul și monitorizarea realizării prezentei hotărâri se pune în sarcina Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare.

7. Prezenta hotărâre intră în vigoare la data publicării în Monitorul Oficial al Republicii Moldova.

Prim-ministru

DORIN RECEAN

Contrasemnează:

Viceprim-ministru,
ministrul agriculturii
și industriei alimentare

Vladimir BOLEA

Ministrul finanțelor

Veronica Sirețeanu

STRATEGIA NAȚIONALĂ de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2023-2030

INTRODUCERE

Viziunea strategică a Strategia națională de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2023-2030 (în continuare – *SNDAR 2030*) este dezvoltarea unui sector agroalimentar competitiv, centrat pe lanțurile valorice cu un potențial sporit, prietenos cu mediu și rezilient la schimbările climatice, care consolidează securitatea și siguranța alimentară și oferă bunăstare și condiții de trai mai bune în mediu rural.

Pornind de la nevoile de dezvoltare legate de inputuri, procesele agricole, piețele de desfacere și de implicarea comunității în dezvoltarea rurală, Strategia definește patru obiective strategice generale, care urmăresc consolidarea potențialului sectorului agricol rezilient la schimbările climatice, promovarea practicilor agricole inteligente, eficiente și durabile, dezvoltarea pieței locale și sporirea potențialului de export, precum și susținerea unei dezvoltări socioeconomice rurale sustenabile. Atingerea celor patru obiective generale va fi realizată prin intermediul unui set de obiective specifice din care vor deriva Programe și intervenții.

SNDAR 2030 asigură continuitatea activităților prevăzute de Strategia națională de dezvoltare agricolă și rurală 2014-2020 (în continuare – *SNDAR 2014-2020*) în ceea ce privește creșterea competitivității sectorului agroalimentar, adaptarea practicilor agricole la schimbările climatice, reducerea nivelului de sărăcie în mediul rural și stimularea creșterii activităților agricole strategice și de afaceri în mediul rural.

Noua Strategie pornește de la scopul general de a contribui la atingerea obiectivelor Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030” (SND 2030), în special a obiectivului general 1 „Creșterea veniturilor din surse durabile și atenuarea inegalităților”, obiectivului general 2 „Îmbunătățirea condițiilor de trai”, obiectivului general 4 „Ridicarea nivelului de cultură și de dezvoltare personală”, obiectivul general 10 „Asigurarea unui mediu sănătos și sigur”, respectând angajamentele privind implementarea Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030.

La elaborarea SNDAR 2030 au fost preluate obiectivele și țintele SND 2030 aferente sectorului agricol și dezvoltării rurale, respectiv, măsurile de intervenție ce vor contribui la atingerea obiectivelor SND 2030.

SNDAR 2030 asigură implementarea prevederilor Titlului IV, Capitolul 12 – Agricultură și Dezvoltare Rurală, din Acordul de Asociere RM-UE (Uniunea Europeană), prin alinierea la obiective generale ale Politicii Agricole Comune.

Totodată, Strategia conferă continuitate finanțării intervențiilor din domeniu de către partenerii externi. Programele și proiectele donatorilor internaționali vor avea în continuare un impact important atât în dezvoltarea sectorului agroindustrial, cât și în creșterea capacităților de consolidare instituțională.

Sursa principală de finanțare a SNDAR 2030 este Fondul Național de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural (FNDAMR) aprobat anual prin legea bugetului de stat. Gestionarea resurselor FNDAMR, precum și a resurselor partenerilor de dezvoltare alocate pentru măsurile de intervenție în agricultură, este efectuată prin intermediul Agenției de Intervenții și Plăți în Agricultură (AIPA), iar în cazul unor proiecte finanțate din surse externe - prin intermediul Unităților de Implementare a Proiectelor.

Capitolul I ANALIZA SITUAȚIEI

Secțiunea 1 Rolul agriculturii în economia națională

În perioada de implementare a SNDAR 2014-2020 ponderea agriculturii în economia națională a înregistrat oscilații ne semnificative atât de creștere, cât și de scădere a contribuției sectorului agricol în economia națională. Astfel, dacă în anul 2014 agricultura a avut o contribuție de circa 14,1% în Valoarea Adăugată Brută (VAB), atunci către 2019 valoarea acesteia a constituit doar 11,7% sau cu 2.4 p.p. mai puțin, în condițiile în care în perioada respectivă nu s-au înregistrat calamități naturale care să influențeze decisiv rezultatele sectorului.

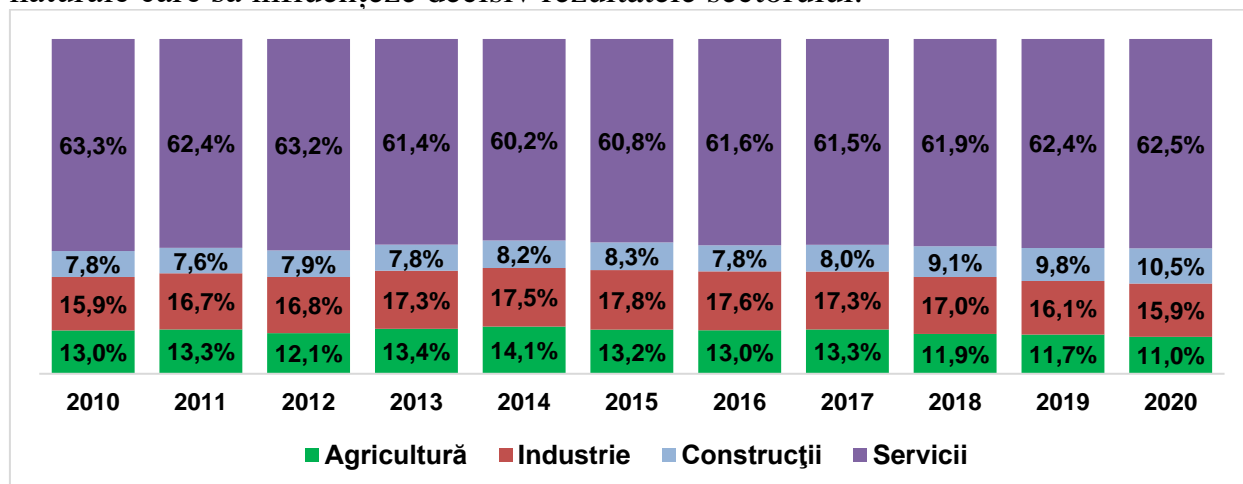

Figura 1. Structura valorii adăugate brute pe ramuri economice, 2011-2020, %
Sursa: BNS

Dat fiind că, evoluția sectorului de servicii a fost constantă, scăderea ponderii agriculturii a fost cauzată de contribuția scăzută în VAB a outputurilor generate de sectorul agricol și, implicit, de productivitatea scăzută a sectorului în comparație cu alte sectoare ale economiei.

Analiza contribuției activităților economice la formarea volumului producției denotă o scădere constantă a ponderii sectorului agricol, aceasta ajungând în anul 2019 la doar 10,5% comparativ cu maximum din ultimii 10 ani de 12,6% în 2014. Or, scăderea ponderii volumului producției, coroborată cu scăderea ponderii sectorului în VAB denotă orientarea sectorului spre produsele cu valoare adăugată scăzută.

În anul 2020, în Republica Moldova s-a realizat VAB aferentă activităților agricole de circa 19,86 mld MDL (prețuri curente), sau de 2,1 ori mai mare decât în 2010, și a reprezentat circa 11% (-1,3%) din VAB totală a Republicii Moldova, plasându-se pe poziția a treia, după comerț și industria prelucrătoare. De fapt agricultura este activitatea complementară a industriei prelucrătoare, iar ponderea medie pentru ambele activități în perioada 2010-2020 a fost de 12,7%.

Sectorul agricol este unul din cei mai importanți angajatori, asigurând cu locuri de muncă circa 21% din populația activă din țară (fig. 2). Mai mult decât atât, până în anul 2019 în cadrul estimărilor cu referire la persoanele ocupate în sectorul agricol erau incluse și persoanele care practicau agricultura ca principală sursă de venit în gospodăriile casnice, ridicând astfel ponderea celor care activau în sectorul agricol la peste 36%.

Nivelul de salarizare a angajaților din agricultură este printre cel mai redus. Salariul mediu lunar în agricultură și servicii conexe este de circa 4 376 pentru femei și 5 000 pentru bărbați, fiind cele mai mici salarii lunare ale anului 2021 în comparație cu celelalte ramuri ale economiei naționale. Această tendință se păstrează în ultimii ani. Nivelul salariului mic alături de condițiile de muncă și condițiile de trai din mediul rural sunt principalele cauze spre o motivație redusă a angajaților, în special a tinerilor specialiști. Lipsa forței de muncă calificată și suficientă este rezultatul acestui fenomen. Una din sarcinile de bază ale politicilor constă în identificarea căilor de majorare a salariului mediu și consolidarea eforturilor ale programelor de instruire și studii.

În domeniul comerțului exterior cu produse agroalimentare se constată aceeași tendință ca la începutul decadei precedente, care doar s-a accentuat după semnarea Acordului de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător cu UE în anul 2014.

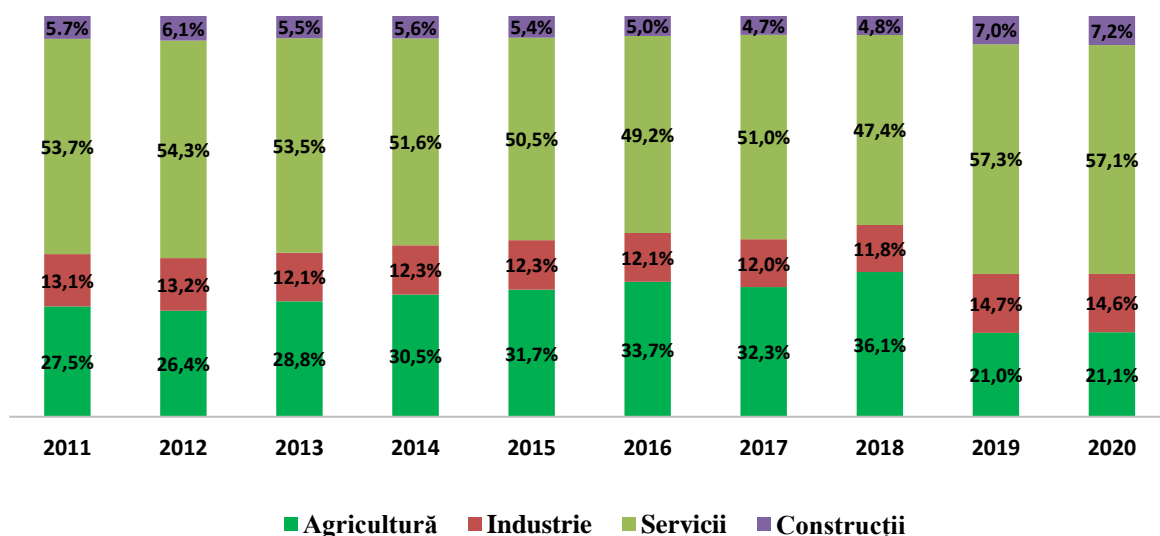

Figura 2. Structura populației ocupate pe activități economice, 2011 – 2020, %
Sursa: BNS

Astfel, după semnarea Acordului, ponderea exporturilor producției agroalimentare din Republica Moldova spre statele Comunității Statelor Independente (CSI) a continuat să scadă, atingând în anul 2019 o pondere record de 18,1%. În același timp s-au dezvoltat în ritm rapid exporturile producției agroalimentare pe alte piețe, în special pe piața UE. Astfel, în perioada 2014 – 2020 ponderea exporturilor producției agroalimentare în statele UE a crescut de la 41,3% la 52,4 %, iar în alte state de la 23,7% în 2014 la 27,7% în 2019.

Totodată, se constată și o creștere a exporturilor în valori absolute. Dacă în cazul exporturilor spre statele UE valoarea totală a exporturilor în perioada de referință a crescut cu 27%, iar către alte state (cu excepția CSI) cu 20%, atunci în cazul statelor CSI, valoarea exporturilor exprimate în valori monetare a scăzut în perioada 2014-2020 cu aproape 39%.

În structura exporturilor produselor agroalimentare pe categorii de produse, se poate constata că cea mai mare pondere revine produselor regnului vegetal (în medie, 55-60% din total), fiind urmat de produsele industriei alimentare (în medie 31-35% din total), restul fiind acoperit de grăsimi și uleiuri (circa 5-9%) și produse ale regnului animal (circa 3%).

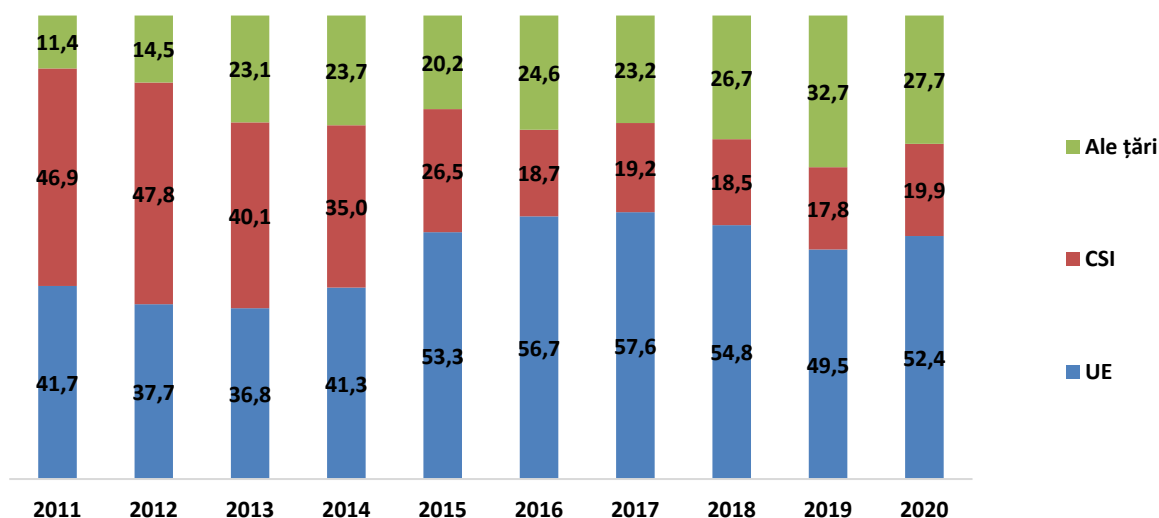

Figura 3. Dinamica structurii exporturilor agroalimentare ale Republicii Moldova pe grupe de țări, 2011-2020, %

Sursa: BNS

Cea mai mare parte a exporturilor produselor agroalimentare revine producției primare sau materiei prime care nu a trecut de etapa procesării și care are o valoare adăugată scăzută în comparație cu alte categorii de produse, precum cele de origine animală sau cele ale industriei alimentare.

Analiza importurilor denotă o constanță atât a ponderii, cât și a valorii absolute în structura importurilor pe grupe de țări. În acest sens, se constată o egalitate a ponderii cotei importurilor din statele UE și CSI, cu o slabă tendință spre creștere în ultimii ani a importurilor din statele UE.

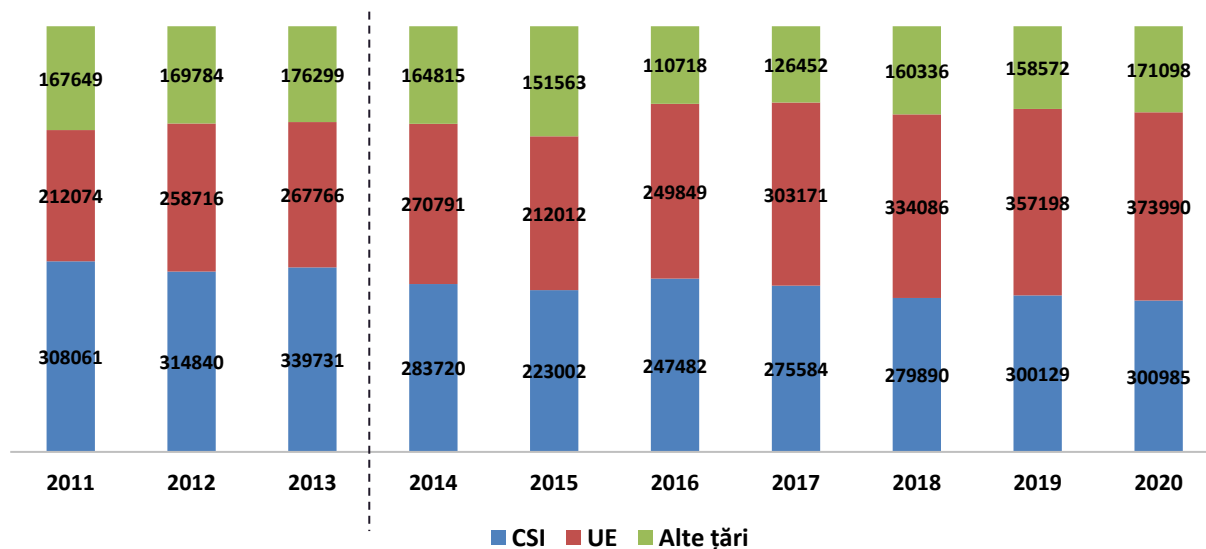

Figura 4. Importurile produselor agroalimentare pe grupe de țări, 2011-2020, mii USD

Sursa: BNS

În structura importurilor produselor agroalimentare pe categorii de produse, cele mai mari ponderi raportate la exporturile realizate le au produsele cu valoare adăugată ridicată și anume cele ale regnului animal și cele ale industriei alimentare.

Deși produsele agroalimentare asigură circa 45% din totalul exporturilor Republicii Moldova, balanța comercială cu produse agroalimentare este instabilă și vulnerabilă. Astfel, în perioada 2014-2020, a existat o singură serie de doi ani consecutivi a creșterii balanței comerciale cu produse agroalimentare, iar în perioada 2000-2020 a existat o singură serie de trei ani consecutivi de creștere a balanței – 2008-2011.

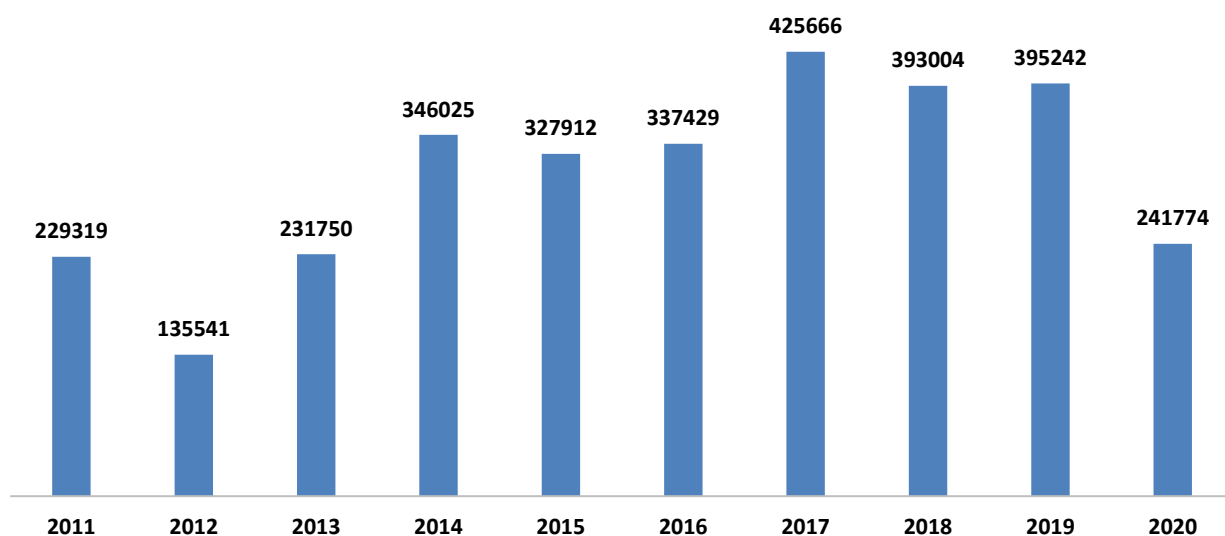

Figura 5. Balanța comerțului exterior cu produse agroalimentare, 2011 – 2020, mii USD

Sursa: BNS

În perioada 2011-2020, volumul exporturilor agroalimentare a crescut cu circa 17%, de la 956,6 mil USD în 2011 la 1 121,6 mil USD în anul 2020. Această creștere nu a fost uniformă nici pe parcursul perioadei, nici pe grupe de produse.

Tabelul 1
Exporturile agroalimentare ale Republicii Moldova pe categorii de produse, 2011-2020, mil. USD, %

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020/ 2011, %
I. Animale vii și prod.regnului animal	38.0	37.8	37.2	59.7	37.5	40.2	47.1	45.5	38.2	33.9	89.2
II. Produse ale regnului vegetal	471.0	360.5	507.0	549.7	501.7	529.5	662.5	686.8	721.1	571.4	121.3
III. Grăsimi și uleiuri de origine	77.5	89.7	44.0	77.5	72.0	54.3	53.7	66.9	70.0	103.5	133.6

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020/ 2011, %
animala sau vegetala											
IV. Produse ale industriei alimentare; băuturi, tutun	330.6	390.9	427.3	378.4	303.3	321.5	367.6	368.2	381.9	379.0	114.6
Alte produse agroalimentare	39.5	56.6	54.8	47.2	40.6	34.5	31.6	38.3	38.3	33.8	85.5
Total exporturi agroalimentare	956.6	935.5	1070.3	1112.6	955.0	980.0	1162.5	1205.6	1249.4	1121.6	117.2
Total exporturi	2216.8	2161.9	2428.3	2339.5	1966.8	2044.5	2425.0	2706.2	2779.2	2467.1	111.3
Ponderea in total exporturi	43.2	43.3	44.1	47.6	48.6	47.9	47.9	44.5	45.0	45.5	105.4

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor BNS

Astfel, exporturile de „I. Animale vii și produse ale regnului animal” s-au redus în această perioadă cu circa 11%, cu toate că în perioada 2014-2018 au avut loc o creștere semnificativă. De asemenea, au scăzut și volumele de exporturi la „Alte produse agroalimentare” cu circa 14%. Totodată, categoriile de produse „II. Produse ale regnului vegetal”, „III. Grăsimi și uleiuri de origine animală sau vegetală” și „IV. Produse ale industriei alimentare; băuturi, tutun” au înregistrat, în perioada 2011-2020, o creștere a volumului de exporturi de la 15% la 35%.

Volumul total al exporturilor de produse agroalimentare a avut o creștere mai dinamică (17%) comparativ cu creșterea volumului total de exporturi al Republicii Moldova în perioada 2011-2020 de circa 11%, fapt ce dovedește anumite avantaje competitive ale exporturilor agroalimentare în comparație cu exporturile din alte sectoare ale economiei naționale. Aceasta se poate observa și din ponderea exporturilor agroalimentare în volumul total de exporturi care a crescut de la 43,2% în 2011 la 45,5% în 2020.

Evoluția exporturilor agroalimentare pe parcursul perioadei analizate a fost diferită și în funcție de arealul țărilor destinate al acestor exporturi. Astfel, exporturile către țările CSI s-au redus în această perioadă de circa două ori. În același timp, exporturile agroalimentare către țările UE au crescut cu circa 48%, iar în alte țări, în afara UE și CSI, volumul acestor exporturi aproape s-a triplat.

Tabelul 2

Exporturile agroalimentare ale Republicii Moldova pe grupe de țări, 2011-2020, mil. USD, %

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020/2011, %
UE	398.5	352.8	394.3	459.4	508.8	555.5	669.2	660.4	618.7	588.1	147.6
CSI	448.9	447.4	429.1	389.9	253.4	183.1	223.7	223.6	221.8	222.9	49.6
Ale țări	109.2	135.4	246.9	263.2	192.9	241.5	269.6	321.6	408.9	310.6	284.5
Total exporturi agroalimentare	956.6	935.5	1070.3	1112.6	955.0	980.0	1162.5	1205.6	1249.4	1121.6	117.2

Sursa: elaborat de autori în baza datelor BNS

Aceste evoluții au avut un impact serios asupra structurii exporturilor agroalimentare funcție de principalele grupe de țări destinate. Astfel, ponderea țărilor CSI a scăzut de peste 2 ori, de la 46,9% în 2011 la 19,9% în 2020. Concomitent, a crescut ponderea exporturilor agroalimentare în țările UE, de la 41,7% în 2011 la 52,4% în 2020, dar și în alte țări în afara UE și CSI, de la 11,4% în 2011 la 27,7% în 2020.

Analizând structura exporturilor agroalimentare pe principalele grupe de țări și categorii de produse, se pot observa anumite tendințe. Astfel, exporturile de „I. Animale vii și produse ale regnului animal” în țările UE au crescut de peste nouă ori în perioada 2011-2020, comparativ cu exporturile în țările CSI care au scăzut de peste două ori. Ca urmare a acestor evoluții, ponderea exporturilor în țările UE a crescut de peste zece ori, de la 2% în 2011 la circa 22% în 2020, ponderea exporturilor din această categorie în țările CSI s-a redus de peste două ori, de la circa 74% la circa 34%, iar ponderea altor țări din afara UE și CSI a crescut de la 24,5% la 44,8%, aceste țări devenind principalul deținator pentru exporturile Republicii Moldova la aceste produse ale regnului animal.

Exporturile din categoria „II. Produse ale regnului vegetal” în țările UE a crescut în perioada analizată cu circa 33%, de la 219,9 mil USD în 2011 la 293,3 mil. USD în 2020. În aceeași perioadă, exporturile acestor produse în țările CSI s-au redus cu circa 30 la sută, iar exporturile în alte țări în afara UE și CSI au crescut de circa 2,4 ori. Drept urmare, către anul 2020 circa 51% din exporturi de produse vegetale erau direcționate către țările UE, circa 23% către țările din CSI, iar celelalte circa 26% către alte țări în afara UE și CSI.

Exporturile din categoria „III. Grăsimi și uleiuri de origine animală sau vegetală” în țările CSI, în perioada 2011-2014, au fost ne semnificative și în permanentă scădere, de la 3,1 mil USD în 2011 la doar 0,1 mil USD în 2020. În aceeași perioadă, exporturile în țările UE au crescut cu circa 16%, de la 72,4 mil USD în 2011 la 84,4 mil USD în 2020, iar exporturile în alte țări în afara UE și CSI au crescut de peste 7 ori. Astfel, către anul 2020 circa 82% din exporturile acestor produse erau destinate țărilor UE, circa 18% către alte țări în afara UE și CSI, și doar 0,1% către țările CSI.

Exporturile de „IV. Produse ale industriei alimentare; băuturi și tutun”, în perioada 2011-2020, au crescut de circa două ori în țările UE și de circa 3,8 ori în alte țări în afară de UE și CSI. În același timp, exporturile către CSI au scăzut de circa 2,7 ori. Ca rezultat, s-a modificat și structura geografică a acestor exporturi. Astfel, către 2020, circa 47% din exporturile din această categorie erau orientate către țările UE, circa 33% către alte țări din afara UE și CSI, și doar circa 20% către țările din spațiul CSI.

Secțiunea a 2-a Tendințe în dezvoltarea agriculturii

Subsecțiunea 1 Volumul producției

În condițiile unei variații, uneori accentuate, a prețurilor la producția agricolă, volumul producției agricole s-a manifestat cu oscilații periodice, determinate de modificarea anului de bază (din cinci în cinci ani), înregistrând o creștere generală, cu o evoluție din ce în ce mai încetinită.

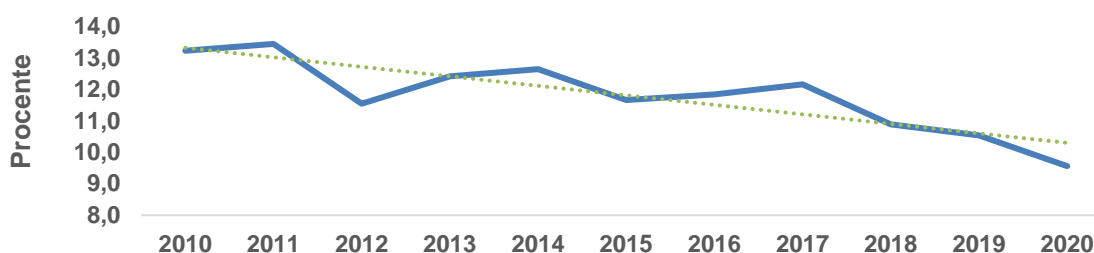

Figura 6. Cota agriculturii în volumul total al producției, 2010-2020, în %
Sursa: BNS

În aceste condiții, agriculturii i-au revenit în anul 2020 circa 9,6% din volumul total al producției, cu o reducere de circa 3,9 p.p. față de 2011, și cu o cotă medie pentru perioada de referință de circa 11,8%. Astfel, tendința generală a volumului producției agricole pentru perioada 2011 – 2020 a fost una negativă, cu o reducere medie anuală de circa 0,3 p.p. (fig.6).

Indicii volumului fizic al producției agricole, care exprimă, modificarea reală a producției, exceptând influența prețurilor s-au abătut nesemnificativ față de dinamica volumului producției agricole, exprimați în prețuri comparabile. Dinamica generală pentru perioada 2010-2020 a înregistrat o tendință generală negativă, de circa – 1,7 p.p., dinamica valorii producției fiind determinată preponderent de dinamica volumului fizic, și mai puțin, de modificarea prețurilor (fig.7).

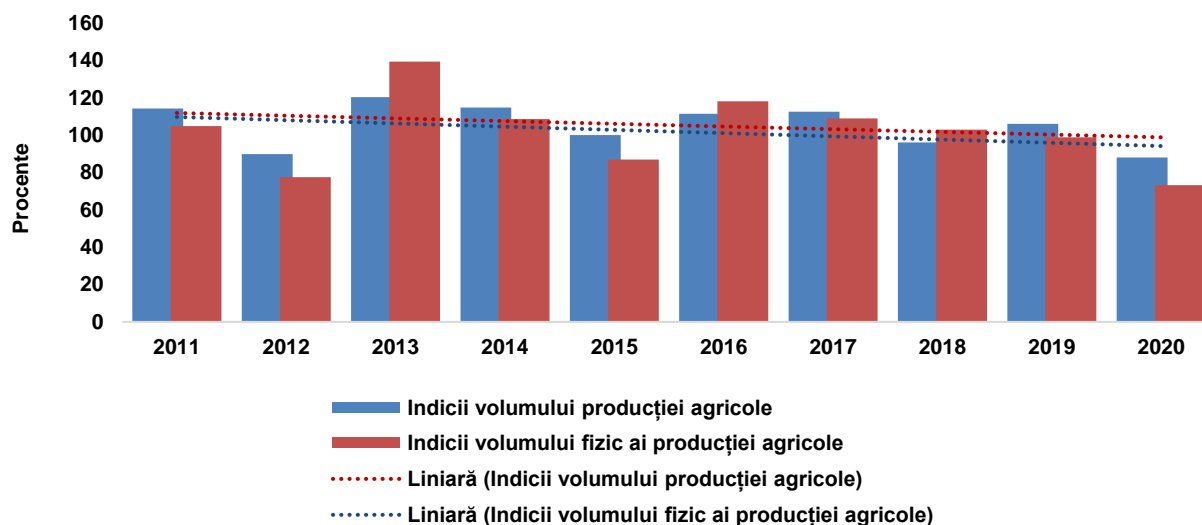

Figura 7. Indicii volumului fizic al producției agricole, 2010-2020, în %
Sursa: BNS

Subsecțiunea a 2-a Fondul funciar, managementul resurselor de sol în agricultură

Conform informației din Cadastrul funciar, la 1 ianuarie 2022, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 391/2022 cu privire la aprobarea Cadastrului funciar conform situației la 1 ianuarie 2022, suprafața totală a terenurilor este de 3 384,94 mii ha. Suprafețele agricole reprezintă 62,5% din suprafața totală a țării. După o reducere semnificativă, pe fondul recesiunii economice din perioada anilor 1990, ponderea terenurilor agricole a urmat, din 2002 și până în prezent, un trend pozitiv, cu o ascensiune medie anuală de circa 0,18 p.p.

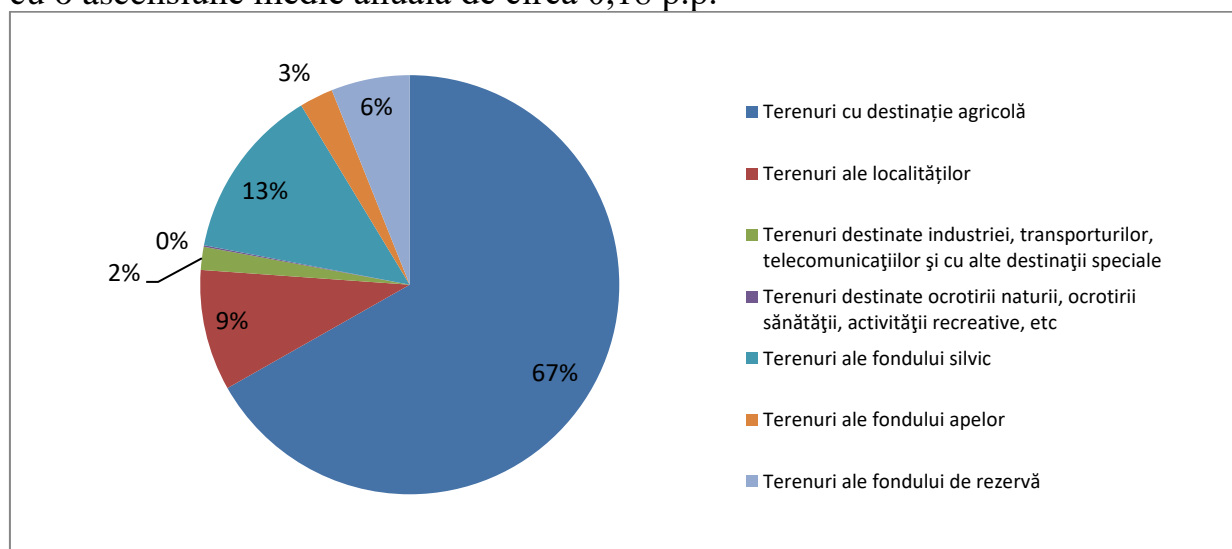

Figura 8. Structura fondului funciar
Sursa: Cadastrul funciar

Ca rezultat al demarării în Republica Moldova a reformei agrare în 1992, persoanele ce au activat în gospodăriile agricole în conformitate cu prevederile art.

12 al Codului funciar nr. 828/1991, au fost împrăștiți cu teren agricol. Terenul agricol a fost divizat într-o mulțime de parcele, având configurații și amplasament necorespunzător practicării unei agriculturi competitive în condițiile economiei de piață. Acest fapt a dus la aceea că majoritatea persoanelor ce practică agricultura, indiferent de faptul că sunt ei proprietari al acestor terenuri sau nu, practică o agricultură inefficientă orientându-se nu spre producerea competitivă a producției pe piață, dar pentru îndeplinirea necesităților proprii.

În prezent, nivelul de fragmentare a terenurilor cu destinația agricolă a suferit unele schimbări după finalizarea reformei de privatizare. Astfel, astăzi, suprafața medie a unei parcele de teren pe republică este de 0,85 ha, zona centrală a țării fiind fragmentată cel mai mult, suprafața minimă a parcelei fiind de 0,29 în raionul Strășeni. Întreprinderile agricole și gospodăriile țărănești care gestionează mai mult de 10 ha, acoperă circa 75% din suprafețele terenurilor agricole. Consolidarea terenurilor pe bază de arendă este mai populară și mai des practică, decât consolidarea în bază de achiziție.

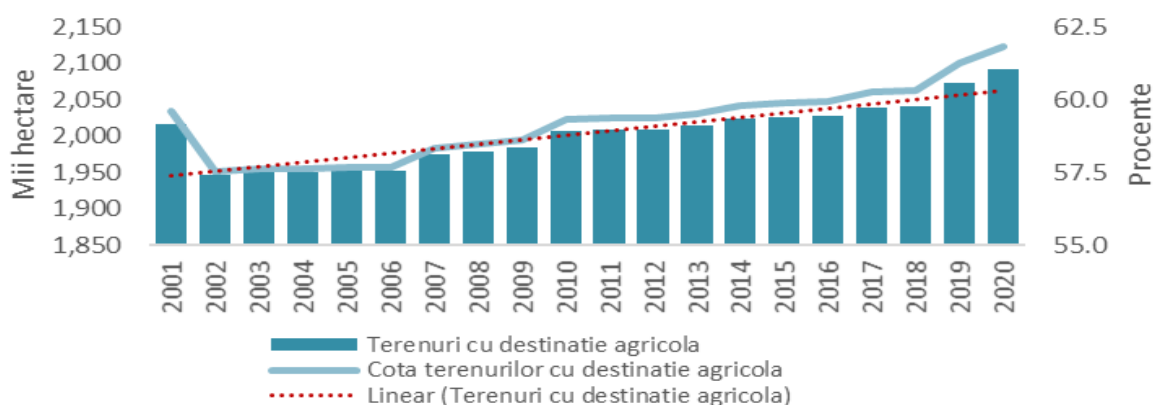

Figura 9. Evoluția terenurilor agricole

Sursa: BNS

În ultimii ani, solurile cu fertilitate înaltă sunt supuse tot mai intensiv degradării din cauza micșorării suprafețelor fâșiilor forestiere de protecție, cataclismelor naturale, utilizării iraționale a resurselor funciare, ignorării metodelor științifice fundamentale de cultivare a culturilor agricole și altor factori, ceea ce a condus la o scădere esențială a capacității productive a solurilor.

În ultimele decenii s-au intensificat procesele și formele de degradare a solului. Cele mai grave forme ce au condus la micșorarea capacității de producție sau la deteriorarea învelișului de sol sunt cauzate de procesele de eroziune prin apă și vânt, umiditate excesivă, salinizare, alcalinizare, alunecări de teren etc. Potrivit datelor oferite de instituțiile științifice din domeniul solului, starea actuală a învelișului de sol este nesatisfăcătoare pe circa 50% din terenurile agricole și critică pe circa 10%. Protecția, ameliorarea și utilizarea durabilă a solurilor devine o prioritate în politica statului, degradarea solurilor terenurilor agricole de calitate superioară provocând prejudicii enorme domeniului agricol.

Conform Cadastrului funciar, suprafața terenurilor cu destinație agricolă constituie, pentru anul 2008 – 1 939 114 ha, iar pentru anul 2019 – 2 019 359 ha. Suprafața terenurilor erodate, conform informației Î.S. „Institutul de Proiectări pentru Organizarea Teritoriului”, în anul 2008 constituia circa 877 644 ha, iar în anul 2019 – circa 1 015 693 ha, atestându-se astfel o creștere de circa 16 %.

Cauzele principale ale degradării solului sunt: nerespectarea rotației culturilor în asolamente, reducerea culturilor furajere și leguminoase, reducerea utilizării îngrășămintelor organice și minerale, lucrarea necorespunzătoare a solului, modificarea condițiilor hidrologice, defrișarea pădurilor și a fâșiilor de protecție a câmpurilor, gestionarea necorespunzătoare a pășunilor și utilizarea defectuoasă a utilajelor grele în agricultură.

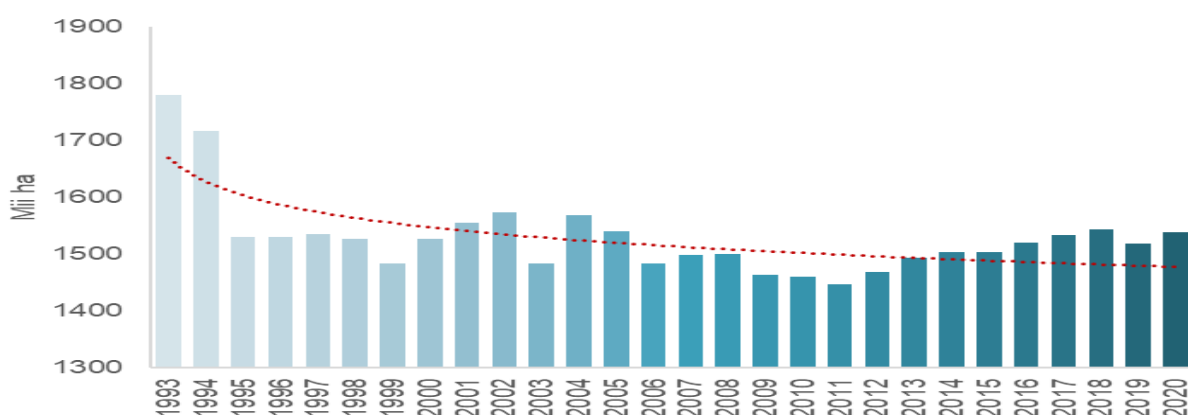

Figura 10. Suprafețele însămânțate din Republica Moldova (1993-2020)

Sursa: BNS

În ultimele 3 decenii evoluția suprafețelor însămânțate din totalul suprafețelor agricole a înregistrat distorsiuni semnificative. Cele mai semnificative constatări legate de dinamica suprafețelor agricole se referă la:

1. Reducerea cu circa 13,6%, a suprafețelor însămânțate în perioada 1993-2020, în condițiile unei relative stabilități a suprafeței însămânțate cu cereale și leguminoase – boabe (+5%) și o creștere importantă a suprafețelor plantate cu culturi tehnice (+75,5%);

2. Cadrul culturilor tehnice unde se atestă o creștere puternică (de peste 3 ori) a suprafețelor plantate cu floarea soarelui și o reducere semnificativă (de aproximativ 6 ori) a suprafețelor de sfeclă de zahăr (de la 83 mii ha în 1993 la 14 mii ha în 2020);

3. Dinamica specifică pe categorii de culturi agricole pentru perioadă de referință unde se detașează creșterea celor mai preponderente suprafețe plantate cu culturi tehnice (+75,7%) și cu cereale și leguminoase (+5%).

Tabelul 3

Ritmul de creștere a suprafețelor culturilor agricole, comparații anii 1993 și 2020, %

CULTURI AGRICOLE	RITMUL (%)
Suprafața însămânțată	-13,6%
Cereale și leguminoase - boabe	5,0%
Culturi tehnice	75,7%
Cartofi și bostănoase	-19,2%
Legume	-56,1%
Plante de nutreț	-89,1%

Sursa: elaborat de autori în baza datelor BNS

În structura suprafețelor agricole predomină cu pondere de circa 62,2% - cerealele și leguminoasele, iar cumulativ cu culturile tehnice acestea dețin 92,2% din suprafețele însămânțate.

Tabelul 4

Structura suprafețelor agricole, %

	STRUCTURA ÎN 2020 (%)	MODIFICĂRI STRUCTURALE 2020/1993 (PP)	SLOPE 1993-2020 (PP)
Cereale și leguminoase – boabe	62,2	11,04	0,26
Culturi tehnice	30,0	15,26	0,56
Cartofi, legume și bostănoase	4,5	-4,33	-0,20
Plante de nutreț	3,2	-22,04	-0,62

Sursa: elaborat de autori în baza datelor BNS

În aceste condiții, cele mai consistente modificări structurale favorabile le revin suprafețelor destinate culturilor tehnice, care în perioada 1993 – 2020 s-au dublat (+15,3 p.p.), și celor destinate cerealelor și leguminoaselor (+11 p.p.).

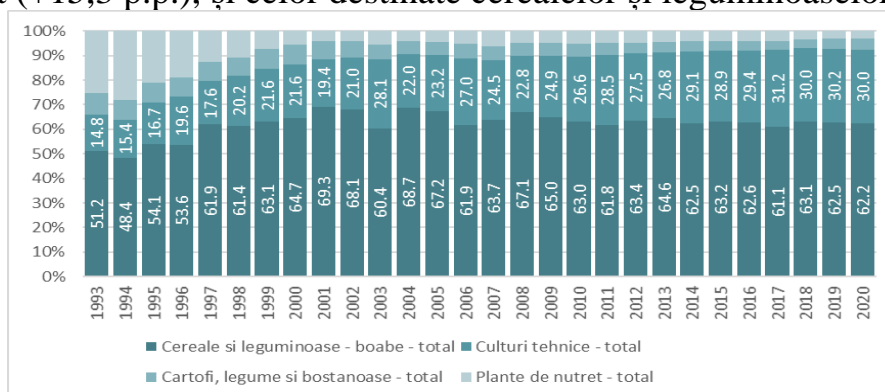

Figura 11. Suprafețele însămânțate din Republica Moldova, după culturi agricole (1993-2020)

Sursa: elaborat de autori în baza datelor BNS

Ponderea suprafețelor destinate culturilor tehnice a înregistrat în perioada 1993-2020 o creștere medie anuală de circa 0,56 pp, iar cea înșămânțată cu cereale și leguminoase a crescut în medie pe an cu circa 0,26 p.p.

În aceeași perioadă, deși dețin ponderi minore, au fost afectate pozițiile structurale ale culturilor de cartofi, legume și bostănoase și a plantelor de nutreț, ponderea cărora în perioada de referință s-a redus de două ori (de la 8,8 la 4,5%) și, respectiv, de 8 ori (de la 25,2% la 3,2%). Prin urmare, dacă se va ține cont de o productivitate aproximativ constantă a plantelor de nutreț, din reducerea masivă a suprafețelor se pot deduce proporțiile degradării domeniului zootehnic al țării.

Dinamica suprafețelor înșămânțate în ultimii aproape 30 de ani denotă o relativă stabilizare a reducerii suprafețelor înșămânțate. În condițiile evoluției retrospective, ne putem aștepta, spre un eventual orizont previzional către 2030, la cote ale suprafețelor înșămânțate cuprinse între 1 385 mii ha și 1 542 mii ha. Astfel, conform unei variante optimiste, către anul 2030 ne putem aștepta la o pierdere de circa 1% a suprafețelor înșămânțate față de situația din prezent, sau (-7,62)% față de anul 1993. Conform variantei pesimiste, pierderile suprafețelor înșămânțate vor reprezenta (-1,6)% față de situația din prezent și (-17)% față de anul inițial al analizei.

Pe lângă suprafețele înșămânțate, au fost afectate de recesiuni substanțiale și suprafețele plantațiilor multianuale. În perioada 1993 – 2020, suprafața plantațiilor multianuale s-a redus de circa 1,7 ori, de la 445 mii ha la 263 mii ha (-40,9)%.

Tabelul 5

Ritmul de creștere a suprafețelor culturilor multianuale, comparații anii 1993 și 2020, % cu excepția plantațiilor viticole

SPECII MULTIANUALE	RITMUL 2020/1993 (%)
Suprafața - total	-40,9
Fructe, pomușoare și nuci - total	-43,4
Fructe sămânțoase	-60,0
Meri	-45,1
Fructe sâmburoase	-48,8
Prune	-29,0
Vișini	-20,0
Piersici	-50,0
Pomușoare	100,0
Nuci	105,9

Sursa: elaborat de autori în baza datelor BNS

Un element important în vederea dezvoltării suprafețelor de culturi multianuale (culturi pomicele, arbuști fructiferi, căpșuni) este majorarea suprafețelor plantațiilor cu circa +27% începând cu anul 2007, aceasta fiind

determinată, în mare parte, de creștere de 7 ori a suprafeței plantațiilor de nuci și, respectiv, de 4 ori a plantațiilor de pomușoare.

Conform unor estimări spre orizontul 2030, suprafețele plantațiilor pomicole, nucifere, de arbuști fructiferi și căpșuni vor ajunge la o suprafață de circa 135 mii hectare (-4,7% față de anul 2020). În același timp varianta pesimistă indică o reducere consistentă a suprafeței până la nivelul de 84 mii hectare (-40,5% față de 2020). O alternativă mai favorabilă, fundamentată pe creșterea suprafețelor de plantații înregistrate începând cu anul 2007, sugerează posibilitatea realizării variantei optimiste de circa 185 mii hectare (+30% față de 2020), în timp ce varianta pesimistă indică spre anul 2030 o creștere a suprafeței de până la 155 mii hectare (+10% față de 2020).

Suprafețele totale de plantații viticole înregistrează o descreștere, cu un indice mediu anual de circa 2%. În anul 2014 suprafața totală a plantațiilor viticole au fost de 140,4 mii ha, dintre care 133,7 mii ha pe rod. Către anul 2020, suprafața totală a plantațiilor viticole s-a redus la 121,2 mii ha, dintre care productive 114,1 mii ha (fig. 12). În gospodăriile producție marfă suprafețele plantațiilor viticole s-au diminuat, cele cu soiuri de struguri pentru vin de la 76,3 mii ha în 2014, la 60,2 mii ha, cele cu soiuri de struguri pentru masă de la 15,7 mii ha în 2014, la 13,3 mii ha în 2020. Între anii 2014-2020 s-au plantat, în total circa 10 mii ha, fiind de peste două ori mai puțin decât în perioada 2007-2013. Pe parcursul anilor 2014-2020 au fost defrișate circa 2,6 mii hectare în an (fig. 12).

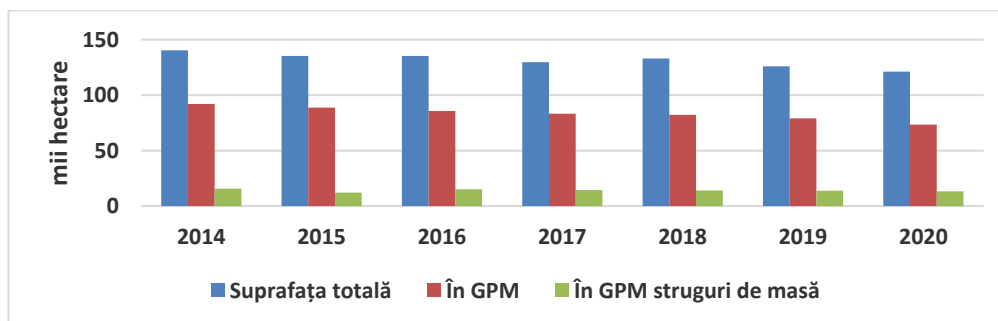

Figura 12. Suprafețele plantate cu viță de vie în dinamică (2014-2020)

Sursa: Elaborată în baza datelor BNS

Extinderea activităților agricole poate fi determinată și de creșterea numărului de întreprinderi cu activități agricole. Astfel, în perioada de analiză, numărul de întreprinderi agricole la fel ca și ponderea acestora din numărul total de întreprinderi din țară, a continuat să crească, dinamica generală fiind caracterizată de un ritm de circa +40% și respectiv +1.62 puncte procentuale.

Subsecțiunea a 3-a Schimbările climatice

Analiza datelor meteo din ultimii 75 de ani arată că parametri principali ai climei din Republica Moldova au fost supuși multiplelor fenomene climatice, unele dintre ele influențând vădit procesul de creștere în ramura agricolă.

Indiciile de majorare a temperaturilor anuale pentru perioada analizată (1945-2020) au constituit: de la $+9,25^{\circ}\text{C}$ la $+11,4^{\circ}\text{C}$ (cu $+2,15^{\circ}\text{C}$, sau cu $+0,0287^{\circ}\text{C}$ anual), (fig. 13). La prima etapă (1945-1975), s-a înregistrat și fenomenul de scădere a indicilor temperaturilor anuale: de la $+9,25^{\circ}\text{C}$ până la $+8,95^{\circ}\text{C}$ (sau $-0,3^{\circ}\text{C}$, ceea ce constituie în medie $-0,01^{\circ}\text{C}$ pentru fiecare an.

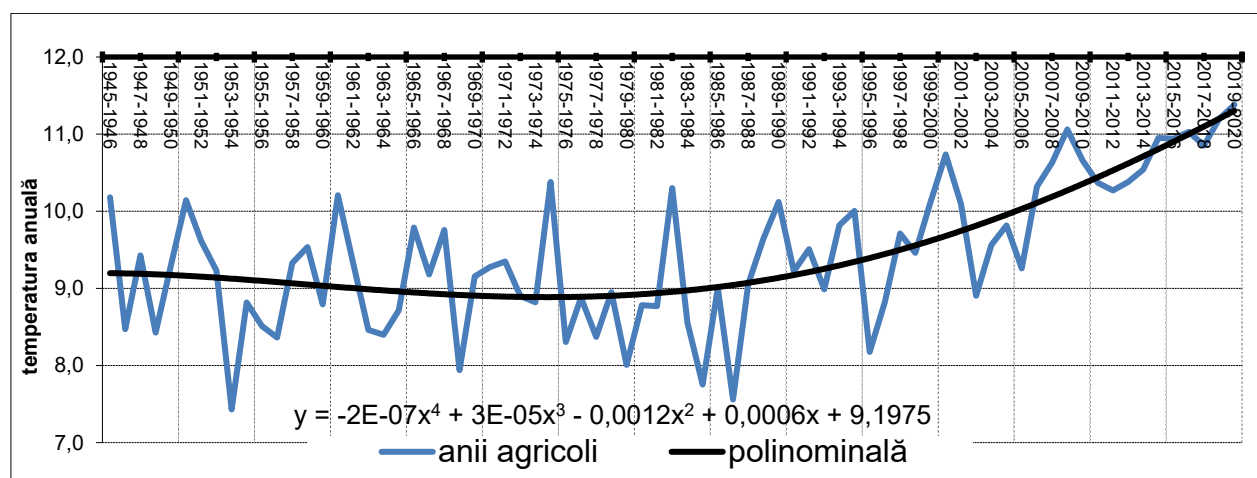

Figura 13. Schimbarea climei și evoluția dezvoltării agriculturii din Republica Moldova, 1945-2020

Sursa: elaborată de autori în baza datelor SHS

În consecință, trendul majorării temperaturilor anuale în ultimii 45 ani (1975-2020) a fost de: $+2,45^{\circ}\text{C}$ ($+0,054^{\circ}\text{C}$ per 1 an), inclusiv pentru ultimii 20 de ani (2000-2020): cu $+1,80^{\circ}\text{C}$ (sau $+0,09^{\circ}\text{C}$ per an), dar ultimii 10 ani (2011-2020): cu $+0,94^{\circ}\text{C}$ (sau $+0,094^{\circ}\text{C}$ per an), adică de 1,74 ori mai intensiv în comparație cu indicatorul mediu.

Paralel, volumul precipitațiilor atmosferice se apreciază după alte criterii: majorarea de la 480,0 mm până la 576,0 mm (sau $+2,9$ mm per 1 an) – înregistrate pentru perioada a. a. 1945-1986. În perioada ultimilor 35 de ani (1985-2020), dimpotrivă, a fost înregistrată scăderea volumului de precipitații atmosferice: de la 576 mm până la 538,0 mm (sau cu $-1,09$ mm anual).

Instabilitatea principalilor indicatori meteo: variația temperaturii aerului și scăderea volumelor de precipitații a avut drept consecință scăderea nivelului de productivitate a principalelor culturi agricole. Conform datele din perioada 1946-2014, observăm ritmuri de scădere a nivelului de productivitate apreciate ca: $-0,0245$ t/ha – pentru cultura grâului de toamnă, $-0,025$ t/ha – pentru cultura porumbului, $-0,0119$ t/ha – pentru cultura de floarea-soarelui, $-0,0052$ t/ha – pentru

cultura sfeclii de zahăr, -0,0099 t/ha – pentru struguri și -0,0055 t/ha – pentru culturi pomicole pentru fiecare +1% de temperaturi anuale (figura 14).

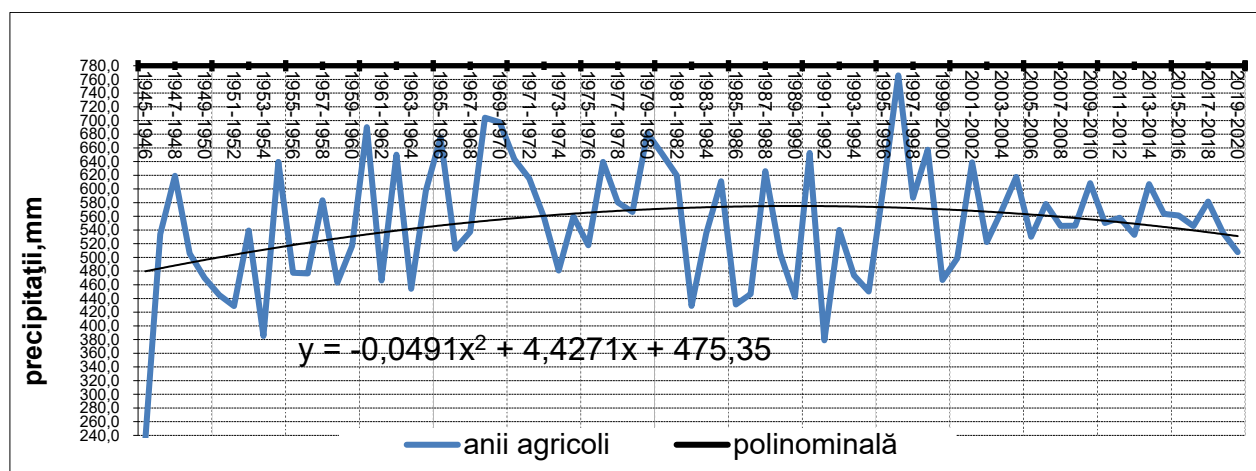

Figura 14. Dinamica indicilor volumului de precipitații atmosferice, 1946 - 2020
Sursa: elaborată de autori în baza datelor SHS

Indicatorii specifici meteo ce caracterizează clima Moldovei sunt: instabilitatea temperaturilor anuale: de la $7,76^{\circ}\text{C}$ până la $+12^{\circ}\text{C}$, și volumele precipitațiilor: de la 236 mm până la 765,3 mm. Analiza datelor anilor studiați mai arată că anii agricoli cu temperaturi maxime au fost fixate în 21,6%, iar cele cu temperaturi reduse în 45,9%.

Odată cu procesul de majorare a indicilor temperaturilor aerului (de la $+7,56^{\circ}\text{C}$ până la $+12^{\circ}\text{C}$) s-a fixat scăderea coeficientului fotosintetic a plantelor culturilor agricole (t/ha pentru fiecare $+10^{\circ}\text{C}$). Cea mai conservativă a fost reacția plantelor culturii sfecla de zahăr, dar cele mai volatile au fost culturile pomicole și viță-de-vie, grâul de toamnă și porumbul ocupând o poziție medie. Un criteriu, care caracterizează suplimentar fenomenul de schimbare a climei, este și așa numita „extremitatea climei” care se apreciază prin procesul majorării temperaturilor sezonului de vară paralel cu scăderea temperaturilor de iernare, ce se demonstrează prin a. n. „coeficientul continental” (K_{cont}), în comparație cu datele medii multianuale.

Analiza datelor multianuale (1945-2020) au demonstrat că anii cu cel mai înalt nivel de recoltă a culturilor agricole, s-au caracterizat prin cele mai modeste indice a K_{cont} : iarna cu temperaturile ridicate ($t^{\circ}\text{C} = -1,5^{\circ}\text{C} \dots -1,8^{\circ}\text{C}$, sau cu $+0,7^{\circ}\text{C} \dots +0,4^{\circ}\text{C}$) mai sus de „norma” multianuală ($-2,2^{\circ}\text{C}$), în coordonare cu nivelul modest a temperaturilor sezonului de vară ($+18,15^{\circ}\text{C} \dots +19,0^{\circ}\text{C}$), ce se apreciază cu $K_{\text{cont}} = 0,86-0,90$ un. (tabelul 4). Cea mai accentuată reacție a plantelor la majorarea nivelului K_{cont} au avut-o culturile pomicole (scăderea cu -56,0%), sfecla de zahăr (-52,1%), grâu de toamnă (-47,2%) și porumbul (-29,2%), mai puțin vița de vie (-35,6%) și floarea-soarelui (-43,1%).

Tabelul 6

Dinamica nivelului de productivitate a culturilor agricole în dependență de indicii kcont. (1945-2020)

Nr	Kcont.	Ani	NIVELUL DE PRODUCTIVITATE (T/HA)											
			Grâu de toamnă		Porumb		Floarea-soarelui		Sfecla de zahăr		Struguri		Fructe	
			t/ha	%	t/ha	%	t/ha	%	t/ha	%	t/ha	%	t/ha	%
1	Până la 0.9	4	2,91	116,4	3,42	120,4	1,81	122,3	30,3	122,3	4,4	95,2	6,67	137,5
2	0.91-0.95	18	2,66	106,4	3,25	114,4	1,55	104,0	27,2	110,0	4,79	103,7	5,54	114,2
3	0.96-1.04	27	2,62	104,8	3,05	107,4	1,46	98,0	26,3	106,1	4,77	103,2	5,27	108,6
4	1.05-1.10	15	2,43	97,2	2,80	98,6	1,36	91,3	22,9	92,45	4,34	93,9	4,77	98,3
5	> 1.11	11	1,73	69,2	2,08	98,2	1,18	79,2	17,2	69,4	3,145	68,1	3,935	81,1

Sursa: elaborat de autori în baza datelor SHS

Reacția culturilor agricole la fenomenul scăderii volumului de precipitații atmosferice (în perioada 1946-2020) a fost destul de accentuată. Minimizarea volumelor de precipitații anuale: de la 544,2 mm (media multianuală) cu -141,5 mm. (-26,0%), a condus la scăderea nivelului de productivitate: cu -0,39 t/ha (sau -0,015 t/ha pentru fiecare -1,0% de precipitații) – pentru cultura grâului de toamnă; cu -0,67 t/ha (sau -0,0258 t/ha) – pentru porumb; -0,095 t/ha (sau -0,00365 t/ha) – pentru floarea-soarelui; -0,2 t/ha (sau -0,0077 t/ha) – pentru vița de vie și -0,27 t/ha (sau -0,0104 t/ha pentru fiecare -1,0% de precipitații) – pentru culturile pomicole.

Conform datelor multianuale se poate de concluzionat următoarele: în anii secetoși reacția la deficitul de umiditate (pentru fiecare -20mm de precipitații) s-au înregistrat: -0,056 t/ha (-2,3%) scăderea nivelului de recoltă la cultura griului de toamnă; -0,096 t/ha (-3,37%) - pentru porumb; -0,029 t/ha (-1,99%) - pentru floarea-soarelui; -0,484 t/ha (-2,1%) - pentru sfecla de zahăr; -0,04 t/ha (-0,93%) - pentru struguri și +0,01 t/ha (+0,2%) - pentru fructe (pentru fiecare -20mm.)

Influența consolidată a factorilor meteo (temperaturile și volumul de precipitații anuale), demonstrată prin indicatorul „coeficientul hidrotermal (CHT)”, a fost apreciat pentru perioada (1946-2020) cu o creștere proporțională a nivelului de productivitate a culturilor agricole.

Pentru culturile: grâu de toamnă, floarea-soarelui, struguri și culturi pomicole, trendul de majorare proporțională a nivelului de productivitate a fost accentuat în latitudinea indicilor CHT de la 0,89 până la 1,30 un., dar după depășirea nivelului optimal (CHT > 1,31), invers a fost înregistrată scăderea nivelului de recolte: (-10,0%; -7,4%; -21,6% și -20,6% - corespunzător). Pentru culturile porumbul și sfecla de zahăr, fenomenul indicilor optime de CHT nu a fost stabilit și nivelul de productivitate s-a majorat proporțional în toată latitudinea de CHT studiate (tabelul 6). Nivelul de corelație („r”) dintre indicii anuali a CHT și productivitatea griului de toamnă a constituit: $r = +0,334$, porumbului: $r = +0,579$; floarea-soarelui: $r = +0,314$ și sfeclei de zahăr: $r = +0,391$ unități. Cu o reacție mai

accentuată s-au caracterizat plantele fructifere, porumbul, grâul de toamnă și sfecla de zahăr.

În cazul scenariului de răcire globală a climei, scăderea temperaturilor anuale va provoca majorarea nivelului de productivitate a culturilor agricole. Pentru fiecare scădere cu -1,00 C de temperaturi anuale s-au înregistrat: +0,26 t/ha (+10,7%); +0,056 t/ha (+1,94%); +0,014 t/ha (+1,01%); +0,292 t/ha (+1,28%); +0,335 t/ha (+7,25%) și +0,490 t/ha (+10,1%) - corespunzător pentru culturile date, realizate în latitudinea temperaturilor anuale de la +7,8°C până la +9,35°C. Temperaturilor reduse ale sezonului de vară au cea mai bună influență.

Cât privește nivelul de umiditate optimală (636,6 mm, sau +90 mm, ori +16,5%- la volumul mediu multianual), s-au înregistrat următoarele rezultate: pentru cultura grâul de toamnă: +0,049 t/ha (+2,0%) pentru fiecare +20mm de precipitații, pentru porumb: +0,060 t/ha (sau +2,1%); floarea-soarelui: +0,023 t/ha (+1,57%); sfecla de zahăr: +0,038 t/ha (+0,17%); struguri: +0,094 t/ha (+2,03%) și pentru fructe: +0,021 t/ha (+0,44%). Ulterior, în anii cu nivelul de umiditate majorat (în volum și mai exagerat - cu +23,9%, sau până 684,0mm) a scăzut nivelul de productivitate a culturilor agricole, până la: -0,56%; -0,19%; -1,7%; +1,35%; +0,33% și -0,35%, corespunzător, pentru fiecare cultură.

Plantele culturii de grâu de toamnă au demonstrat o reacție negativă, (cea mai accentuată, la condițiile secetoase: toamna, primăvara și vara; porumbul - primăvara și vara; floarea-soarelui - iarna și primăvara; sfecla de zahăr - iarna, primăvara și vara; vița de vie - iarna și primăvara, fructele - iarna și primăvara.

Scăderea nivelului de recoltă a culturilor agricole, localizate pe soluri erodate (care se apreciază cu 950 mii ha) sunt mult mai sensibile (cu 25-35%) la influența fenomenului secetei.

Astfel, datorită expunerii geografice, a peisajului și a amplasării în zona climatică temperat-continentală, Republica Moldova este extrem de vulnerabilă la schimbările climatice și la diverse fenomene hidrometeorologice naturale. Pe parcursul ultimilor 20 de ani, au existat 6 ani de secetă devastatoare (2000, 2003, 2007, 2012, 2015 și 2020) care au afectat aproximativ 75% din teritoriul țării; 9 ani au intrat în top 10 cei mai fierbinți ani din istoria observațiilor meteorologice, în timp ce 2016 și 2020 au devenit cei mai fierbinți ani din istoria observațiilor meteorologice naționale. În cea mai mare parte a ultimilor ani, cele mai frecvent înregistrate fenomene în Moldova au fost: înghețuri târzii de primăvară (a doua decadă a lunii aprilie - a doua decadă a lunii mai), grindină (a treia decadă a lunii aprilie - a treia decadă a lunii iulie), temperaturi excesiv de ridicate și insolație extremă (a doua decadă a lunii mai - a treia decadă a lunii august), înghețuri timpurii de toamnă (a doua decadă a lunii octombrie), inundații și ploi torențiale (a doua decadă a lunii aprilie - a treia decadă a lunii iunie); toate acestea conduc la o scădere semnificativă a productivității agricole, a calității generale a produselor și la o incidență mai frecventă a dăunătorilor și bolilor.

Costul total actual al lipsei de acțiune în ceea ce privește adaptarea la schimbările climatice este estimat la aproximativ 600 de milioane USD,

echivalentul a 6,5% din PIB-ul țării. În comparație, costurile directe ale schimbărilor climatice până în anul 2050 (adică scăderea producției cauzată de schimbările climatice, plus creșterea pagubelor și a costurilor de prevenire) se estimează la aproximativ 1,3 miliarde USD, din care 70% vor fi suportate de sectorul agricol.

Subsecțiunea a 4-a **Infrastructura de irigare și managementul apelor**

Seceta care persistă în urma schimbărilor climaterice afectează producția agricolă și, implicit, securitatea alimentară a țării. Irigația este principala măsură eficientă de optimizare a regimului de umiditate a solului în perioada de vegetație a plantelor.

Conform datelor din fondul funciar al Republicii Moldova (la 01.01.2022), suprafața terenurilor amenajate pentru irigare constituie 215,9 mii ha, dintre care terenurile arabile ocupă 201,9 mii ha (93,51 %), plantații multianuale – 12,9 mii ha (5,97 %) dintre care 10,8 mii ha (4,98%) – livezi și 2 mii ha (0,92 %) – plantații viticole. Suprafața terenurilor desecate constituie 58,2 mii hectare.

În 1992 suprafața terenurilor amenajate pentru irigare constituia 320 mii ha și a fost valorificate resurse de apă în volum total de 692 mil m³, inclusiv din Nistru (64%), Prut (25%) și alte surse (11%).

Suprafața terenurilor s-a redus semnificativ, în prezent putând fi asigurate cu irigare circa 40 mii ha. Suprafața fizică care actualmente se irigă este de 4,0-6,0 mii ha.

Conform datelor Agenției „Apele Moldovei”, în țară sunt 78 de Sisteme Centralizate de Irigare (SCI) cu aria de acoperire a 131,7 mii ha. Starea tehnică în care se află sistemele centralizate de irigare (SCI) în prezent este dezastruoasă, 51% din totalul celor 78 SCI sunt ruinate/distruse, 22% – sunt nefuncționale, iar 27% – sunt funcționale parțial.

Resursele apelor de suprafață în Republica Moldova sunt reprezentate de 6 500 cursuri de apă permanente sau intermitente cu o lungime totală de circa 27 000 km, inclusiv râurile mari: Nistru (652 km), Prut (705 km), Răut (286 km).

Cele mai importante resurse de apă de suprafață (72% din resurse disponibile sau 4 000 mil m³/an) sunt aduse din exteriorul țării cu râurile transfrontaliere Nistru și Prut, care sunt gestionate în comun cu Ucraina și România în baza acordurilor interstatuale.

Volumul apelor de suprafață, care potențial poate fi concentrat în interiorul țării în mai mult de 4 000 de bazine de acumulare, constituie circa 1 320 mil m³, dintre care disponibile pentru utilizare sunt 800 mil m³/an sau 15 % din totalul resurselor de apă disponibile. În anii '80 ai secolului trecut, sectorul de irigare reprezenta principalul utilizator de apă. Însă, din diferite motive dinamica utilizării apei în ultimii ani s-a schimbat considerabil.

Volumul relativ redus de ape folosite la irigație este condiționat atât de particularitățile naturale (debitul redus și insuficiența de precipitații, riscul sporit

de salinizare a solurilor), cât și de posibilitățile tehnico-economice de utilizare a apei pentru irigare. Astfel, consumul maxim al apei pentru irigare se atestă în raioanele situate în proximitatea râurilor Nistru și Prut, care dispun de capacități mari de captare, transportare și utilizare a apei în aceste scopuri, inclusiv (în descreștere) Dubăsari, Ștefan Vodă, Anenii Noi, Briceni, Soroca, Edineț, Ungheni, Căușeni, Râșcani.

Zone cu potențial de irigare semnificativ, care pot fi asigurate cu apă, în perspectivă sunt terenurile agricole amplasate istoric în aria de acoperire a sistemelor centrale de irigare de-a lungul râurilor Nistru (64 %), Prut (25 %) și bazine de acumulare în interiorul țării (11%), care sunt și principalele surse de apă pentru irigare. Suprafața acestor terenuri este de circa 300 mii ha.

Din cele peste 4 000 de bazine de acumulare (iazuri și lacuri de acumulare) de care dispune Republica Moldova, 28 au un volum de peste 1 mil m³. 47 sunt în gestiunea entității responsabile de gospodărirea apelor, restul – sunt gestionate de autoritățile administrației publice locale. 42 de bazine sunt destinate irigației și 5 – pisciculturii.

Sursele principale de apă pentru irigare: Nistrul, Prutul, râulețele mai mici, bazinele de acumulare (lacurile, iazurile) per total dispun de cantități suficiente pentru a asigura necesarul de apă pentru irigarea unei suprafețe de terenuri agricole de 300 000 ha, estimate ca fiind irigabile, dar cantitatea de apă, nu este disponibilă proporțional în perioada critică pentru irigare, a culturilor strategice.

Din aceste considerente, este foarte important de a lua în calcul disponibilitatea și utilizarea eficientă a resurselor de apă existente, cât și posibilitatea de a dezvolta capacități de reținere și acumulare a apei, în rezervoare noi alternative din interiorul țării, în sezonul când sunt ploi din abundență, în acest fel rezolvând/diminuând parțial și problema pericolului de inundații, fiind propuse spre implementare măsuri și acțiuni, care vor asigura/crește competitivitatea sectorului.

Pentru asigurarea sectorului agricol cu volumul necesar de apă pentru irigare este important de luat în calcul disponibilitatea și utilizarea eficientă a resurselor de apă existente (apa din râurile și bazinele acvatice), precum și posibilitatea de valorificare și dezvoltare a surselor alternative, cum ar fi: captarea și stocarea apelor în afara sezonului de irigare - atunci când debitul râurilor sunt mult mai mari ca în perioada de vară; captarea și acumularea apelor rezultate din precipitațiile atmosferice – rezolvând/diminuând totodată și problema inundațiilor, epurarea și captarea apelor reziduale, precum și alte metode disponibile. În acest sens, trebuie utilizate atât capacitățile existente, cât și altele noi, cum ar fi construcția bazinelor moderne de stocare, dotate cu geomembrane. Pentru regiunile în care sunt mai puține surse de apă tradiționale pot fi utilizate apele subterane, doar că în acest caz, este imperativ necesar de luat în considerare calitatea apei, pentru a nu prejudicia calitatea solului și de a exclude pericolul de salinizare.

Eficiența irigației în agricultură depinde, în mare parte, și de costul volumului de apă utilizat, precum și de rentabilitatea culturilor agricole cu schemă de irigare. Din acest considerent, una dintre provocările ce urmează a fi soluționate în perioada următoare ține de managementul durabil al rețelelor de distribuție. Dezvoltarea în continuare a rețelei Asociația Utilizatorilor de Apă pentru Irigații (AUAI) poate contribui, de rând cu diminuarea prețului, la soluționarea și problemei utilizării raționale și eficiente a apei pentru irigare, inclusiv prin implementarea metodelor eficiente de hidroameliorare.

Conform recensământului agricol (2011), din totalul de 773 de exploatații care dispuneau de utilaje de irigare, 92% din aceste exploatații erau conduse de bărbați. Cu alte cuvinte, deși mai mult de o treime din toate exploatațiile erau conduse de femei, acestea dețineau mai puțin de opt la sută din utilajele de irigare din Moldova la acea vreme. Dintre solicitanții de subvenții din 2020 pentru achiziționarea de echipamente de irigare și acoperirea costurilor de irigare, nici o femeie nu a aplicat în prima categorie și doar 11% dintre solicitanții din a doua categorie au fost femei.

Conform Acordului Compact din 2010, Guvernul și Corporația Provocările Mileniului au investit în reabilitarea sistemelor de irigare și în înființarea de asociații suplimentare de utilizatori de apă, având o rată de 20% în conducerea AUAI. În 2014, femeile reprezentau 34% din structura consiliilor de administrare ale celor 11 AUAI nou-înființate, 51% din membrii consiliilor auditorilor și 36% din membrii comisiilor de soluționare a litigiilor. Impactul participării femeilor în gestiunea AUAI, a generat schimbări pozitive în vederea facilitării accesului femeilor la irigare, inclusiv ca un rezultat al măsurilor speciale de creștere a implicării femeilor în gestionarea resurselor de apă.

Subsecțiunea a 5-a Agricultura ecologică

În Republica Moldova există toate condițiile climatice pentru dezvoltarea agriculturii ecologice. Evoluțiile în acest domeniu însă, încă nu sunt pe măsura potențialul său. Dacă în 2017 suprafața totală a terenurilor certificate în sistem ecologic era de 75 686,1 ha, în 2019 aceasta s-a redus la 28 546,6 ha, dintre care 22,1 mii ha certificate în sistem ecologic și 6365 ha în conversie. Astfel, doar 1,1% din suprafața agricolă a Republicii Moldova este cultivată în sistem ecologic. Pentru comparație, media în UE este de 8,5%, iar Comisia Europeană țintește o proporție de 25% până în 2030.

Conform datelor din Atlasul Agriculturii Ecologice, în anul 2020 erau înregistrați 152 de operatori, preponderent fermieri, 71 de culturi și 53 de produse ecologice. Producția agroalimentară ecologică este reglementată de Legea nr. 115/2005 cu privire la producția agroalimentară ecologică, dar aceasta se aliniaza la reglementări europene abrogate. O armonizare cu legislația Uniunii Europene în materie a fost inițiată în 2019, odată cu transpunerea prevederilor Regulamentului (UE) nr.2018/848 al Parlamentului European și al Consiliului din

30 mai 2018 privind producția ecologică și etichetarea produselor ecologice și de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 834/2007 al Consiliului.

Controlul producției ecologice este efectuat în paralel de organisme de inspecție și certificare, unele recunoscute, altele nerecunoscute de Comisia Europeană. Aceeași dualitate persistă și la colectarea datelor statistice: datele sunt colectate și de Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare (MAIA), ca autoritate națională competentă, și de Comisia Europeană. Respectiv, o bună parte din agenții economici își certifică producția agroalimentară în baza Regulamentului UE, nefiind înregistrați în Republica Moldova, iar o altă parte - la organismele de control naționale, în baza Legii nr. 115/2005 cu privire la producția agroalimentară ecologică, care însă nu este în corespundere cu normele UE. În consecință, produsele certificate în conformitate cu normele naționale nu pot ajunge pe piața europeană și astfel se restrânge și mai mult piața de desfacere pentru operatorii ecologici din Republica Moldova.

O problemă ce vizează în egală măsură agricultura ecologică și cea tradițională este lipsa cronică a personalului calificat, iar o mare parte din cei angajați lucrează în regim sezonier.

Fermele ecologice din Republica Moldova cultivă, în mare parte, culturi cerealiere. În structura de producție ecologică 75% revin producerii, 11% - procesării, 10% - zootehniei și doar 4,% - comerțului.

Principalele constatări pentru acest domeniu se rezumă la: a) Politicile și practicile naționale privind producția ecologică nu sunt conforme cu normele UE; b) Certificatele ecologice moldovenești nu sunt recunoscute în UE, fapt ce îngustează piața de desfacere pentru operatorii ecologici din Republica Moldova; c) Nu există suficiente capacități de control a conversiei masivelor, a tehnologiilor de certificare, a materiei prime și a produselor ecologice; d) Domeniul se confruntă cu o lipsă cronică de specialiști. De asemenea, lipsesc capacitățile locale de producție a preparatelor biologice de luptă contra bolilor și vătămătorilor.

Subsecțiunea a 6-a Investițiile

Investițiile reprezintă un element de resurse capabil să impulsioneze într-o măsură mai mare sau mai mică nivelul de dezvoltare. Dinamica volumului investițiilor realizate în agricultură, în perioada 2000-2020 arată o evoluție ascendentă cu un ritm mediu anual de creștere de circa 1,4% (fig. 16).

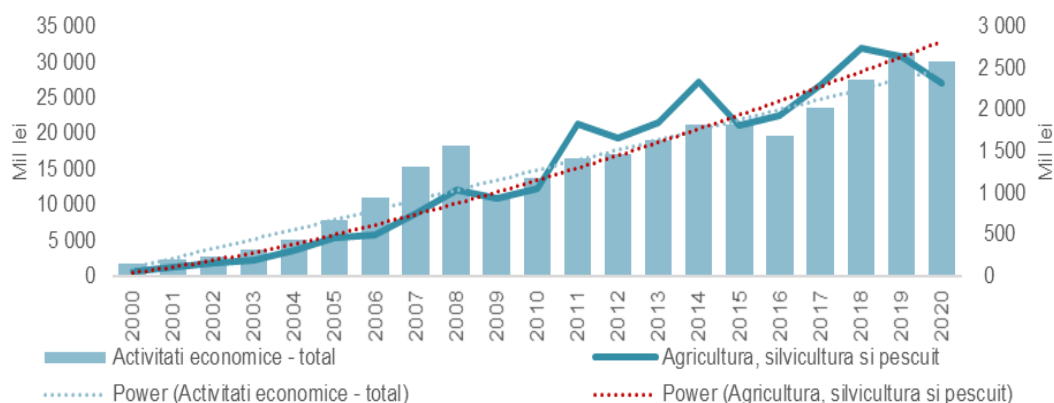

Figura 16. Dinamica investițiilor în agricultură în 2000-2020

Sursa: Estimări ale autorilor

Extrapolarea ritmurilor cu care s-a manifestat ponderea investițiilor în agricultură, față de volumul total al investițiilor pentru perioada 2000-2020, arată o cotă a investițiilor spre orizontul previzional (2030) de circa 11,5% (varianta de reper), în timp ce cota minimală se plasează la nivelul de 7,8% și cea maximală va urca la nivelul de 16,8%. Prin urmare, în condiții de evoluție constantă a volumului de investiții și a reducerii elementelor de investiții ne putem aștepta spre orizontul previzional la un volum de investiții în agricultură cuprins între 3,4 și 7,3 mld lei (prețuri curente) (fig. 17).

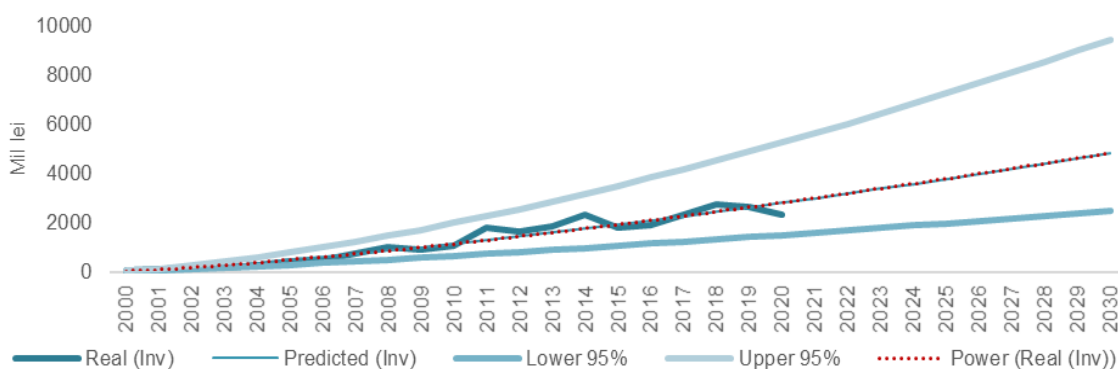

Figura 17. Prognozarea investițiilor în dinamică pentru perioada 2022 – 2030 prin metoda extrapolării

Sursa: estimări ale autorilor

Secțiunea a 3-a Evoluția sectorului agroalimentar

Subsecțiunea 1 Producția vegetală

În perioada 1995-2020, dinamica generală a diverselor categorii de producție agricolă a înregistrat evoluții destul de distorsionate, în mare parte, negative. De exemplu, cea mai importantă categorie de producție, din punct de

vedere a ponderii față de total - cerealele și leguminoasele – s-a manifestat cu un ritm de dinamică negativ de circa -32,0%, în condițiile unei creșteri medii anuale de 14,7 mii tone. În același timp, producția de legume și cea de plante de nutreț a degradat considerabil atât din punct de vedere al dinamicii generale, cât și ca dinamică medie anuală.

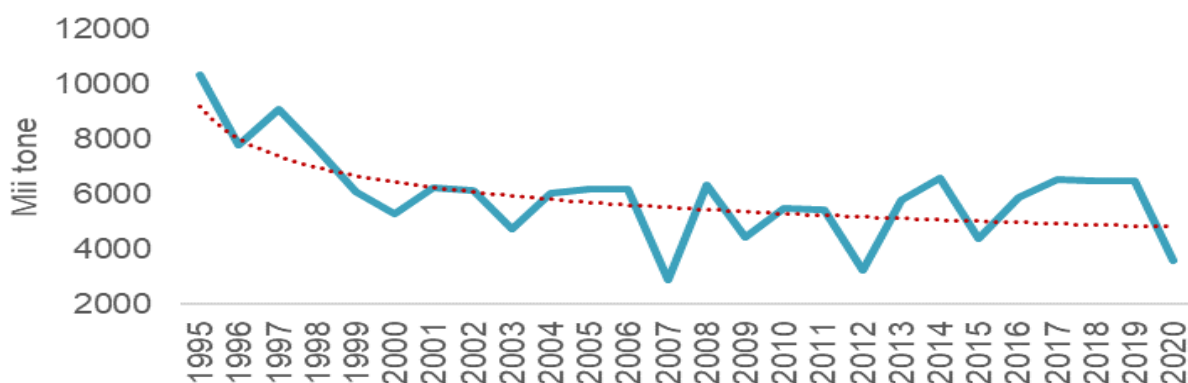

Figura 18. Producția culturilor agricole, 1995-2020

Sursa: BNS

Variația puternică oscilatorie, de la an la an, a producției pe grupe mari de culturi agricole, nu ne permite identificarea unor legități stricte de manifestare, deși este evidentă o reducere generală a producției în perioada de referință (1995-2020).

În cazul producției pot fi evidențiate două sub-perioade:

1. Sub-perioada 1995-2000 în care s-a redus de aproape două ori (de la 10,3 mii tone în 1995 la 5.2 mii tone în 2000) volumul producției de culturi agricole;
2. Sub-perioada 2000-2020 caracterizată de fluctuații în jurul cotei de 5590 mii tone, cu valori minimale în anii 2007 și 2012.

Profilul Republicii Moldova în anul 2020 a fost cel de producător de cereale și leguminoase, cu o dinamică în creștere a ponderii acestor culturi de la 23,2% în 1995 până la 42,0% în 2020 (+18,8 p.p.), în condițiile unei creșteri medii anuale de circa + 0,86 p.p., cu ponderea maximală în anul 2019 (54,7%) (tabelul 7).

Următoarele poziții sunt deținute de culturile tehnice, de cartofi, legume și bostănoase, acestora revenindu-le în 2020 cote de 27,8% și, respectiv, 27,5%, cu o creștere de + 8,92 p.p. a ponderii culturilor tehnice și o reducere de - 8,10 p.p. pentru ponderea culturilor de cartofi, legume și bostănoase.

Variația producției agricole, 1995-2020, %, mii tone

CATEGORII DE PRODUSE	PRODUCȚIA, MII TONE		DINAMICA	RITMUL 2020/1995	DINAMICA MEDIE ANUALĂ 1995-2020	MODIFICĂRILE STRUCTURALE (p.p.)
	1995	2020				
Cereale și leguminoase	2389	1505		-37,0%	+18,8 mii t	18,8
Culturi tehnice	1945	996		-48,8%	-6,6 mii t	8,9
Cartofi, legume și bostănoase	3668	985		-73,1%	-69,0 mii t	-8,1
Plante de nutreț	2312	100		-95,7%	-49,6 mii t	-19,6

Sursa: elaborat de autori în baza datelor BNS

Cea mai mare scădere a înregistrat-o volumul de producție a plantelor de nutreț care s-a micșorat de circa 23 de ori. Astfel, dacă în 1995 volumul de producție a plantelor de nutreț era de circa 2,3 mil tone, spre 2020 a scăzut la circa 100 mii tone. Cota parte a acestor culturi a scăzut cu circa 19,6 p.p. (de la 22,4% în 1995 la 2,8% în 2020).

Modificările structurale produse în perioada de referință, atestate anterior, indică o dinamică ascendentă pentru categoria – cereale și leguminoase – concurentă cu dinamica cotei culturilor tehnice, care, de fapt, se manifestă relativ stabil în timp, în detrimentul culturilor de cartofi, legume, bostănoase și a plantelor de nutreț.

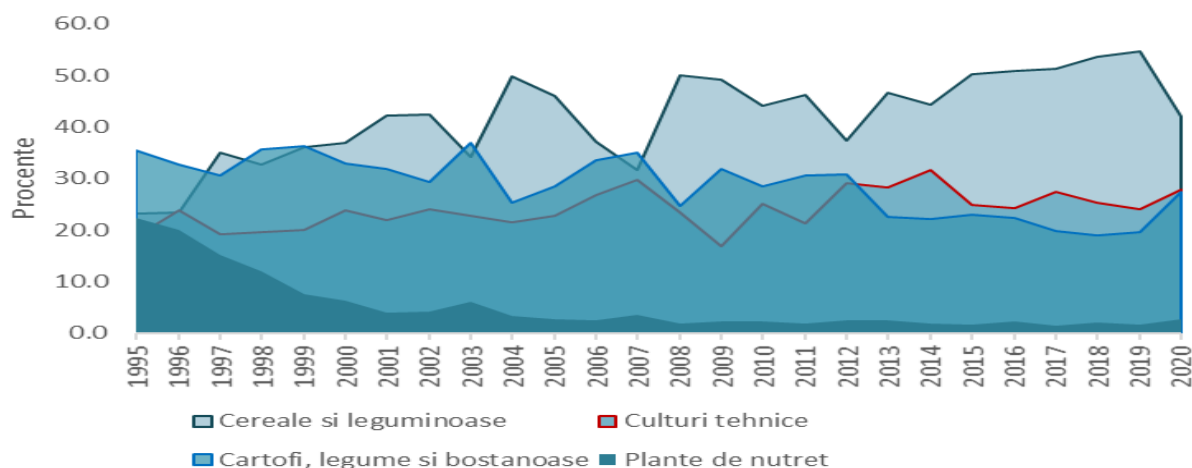

Figura 19. Modificările structurale a producției pe culturi agricole (1995-2020)

Sursa: elaborată de autori în baza datelor BNS

Comparând situațiile productivității culturilor agricole din anul 2020 cu cele din 1993, în marea majoritate a cazurilor se observă reduceri ale nivelului de productivitate, ceea ar putea să denote caracterul arbitrar al caracterizării dinamicii prin ritmul dinamicii. În acest caz, pentru a surprinde o tendință de lungă durată,

o soluție ar fi identificarea parametrilor medii anuali ai dinamicii productivității, exprimați prin coeficienții de regresie liniară pentru perioada 1993-2020.

Cu toate că ritmurile dinamicii pentru 2020 față de 1993, sub incidențe distructive (secetă ++), au înregistrat aproape exhaustiv (cu mici excepții) valori negative, dinamica generală a cerealelor și leguminoaselor pentru perioada 1993-2020 a cunoscut o creștere medie anuală pozitivă (+0,33 p.p.), printre cele mai favorabile fiind culturile de hrișcă, care au înregistrat o creștere medie anuală de circa 3 p.p., ovăs (+0,86 p.p.), porumbul pentru boabe și altele (fig. 20).

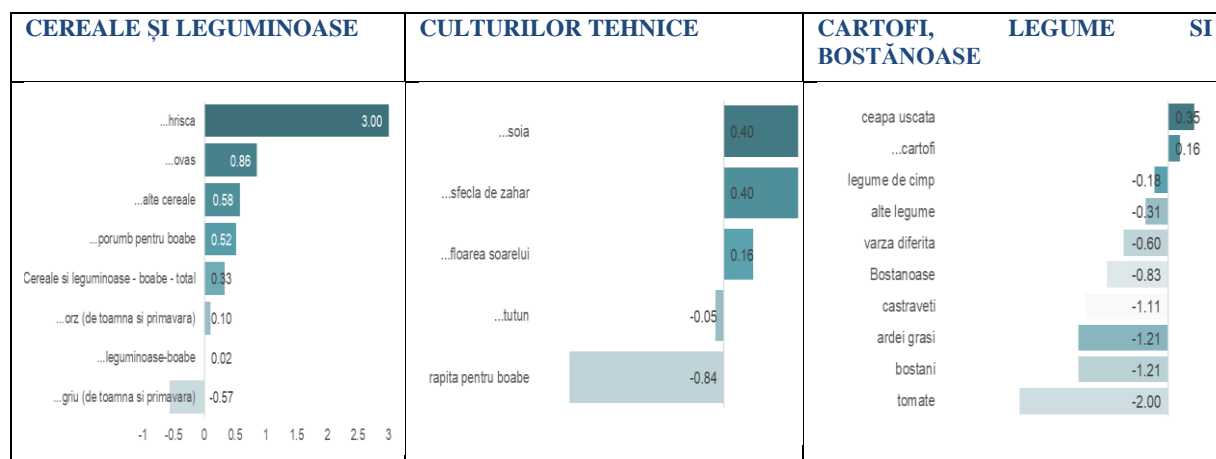

Figura 20. Modificarea medie anuală a ritmurilor dinamicii producției agricole, 1993-2020

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor BNS

În cazul culturilor tehnice, dinamica recoltei medii a fost favorabilă pentru soia și sfecla de zahăr, în timp ce cele mai afectate au fost rapița și tutunul, al căror ritm mediu anual a fost de - 0,84 p.p. și, respectiv, - 0,05 p.p.

În perioada de referință, recolta medie a cartofilor, legumelor și bostănoaselor a fost caracterizată de o dinamică recesivă pentru marea parte a culturilor, printre cele mai afectate fiind tomatele (-2 p.p. pe an) bostanii și ardeii grași cu o reducere medie anuală de circa -1,21 p.p.

Recensământul agricol indică faptul că, există diferențe minime în modelele de cultivare a plantelor în exploatațiile conduse de femei și bărbați, măsurate prin suprafața terenului arabil dedicat culturilor specifice. Cea mai semnificativă diferență este faptul că exploatațiile conduse de femei produc culturi industriale pe 18% din terenurile lor arabile, în timp ce exploatațiile conduse de bărbați folosesc 26% din terenurile lor arabile în acest scop. Gospodăriile conduse de femei sunt implicate ceva mai mult în producerea legumelor.

Studiile dedicate unor lanțuri valorice selectate indică faptul, că există diferențe bazate pe gen în munca pe care femeile și bărbații o desfășoară în producția vegetală. Femeile se găsesc, în mod obișnuit, la porțiunile cu valoare adăugată mai mică din lanțurile valorice, adesea asociate cu producția de plante în gospodărie. Tipul de muncă pe care femeile îl efectuează de obicei este munca fizică minim mecanizată, cum ar fi semănatul, plantarea răsadurilor, plivitul,

recoltarea în sere, pulverizarea manuală a parcelelor mici cu pesticide și substanțe chimice și unele vânzări de produse agricole în piețe mici, la aer liber. De altfel, femeile efectuează cea mai mare parte a muncii informale sezoniere în recoltarea culturilor, sortarea și ambalarea produselor agricole și, de-a lungul lanțului valoric, femeile prelucrează produsele vegetale, foarte des în activități de procesare agricolă din gospodăria casnică.

Fiind mai puțin afectată de factorii climatici (în special, de secetă) producția plantațiilor multianuale are o dinamică mai stabilă. După o reducere consistentă a producției de fructe, pomușoare și nuci, din perioada 1993-1999, se înregistrează o ascensiune generală, iar indicii mediu cu bază în lanț pentru întreaga perioadă a fost pozitiv cu o ascensiune de circa (+1.07%). Începând cu anul 1999, în evoluția producției de fructe, pomușoare și nuci s-a înregistrat o dinamică generală favorabilă, cu o creștere medie anuală de circa 22.5 mii tone sau +1.05% anual.

Evoluția producției de struguri este aproximativ similară dinamicii producției de fructe, pomușoare și nuci, cu o descreștere pronunțată până în anul 1999 și o creștere pentru perioada ulterioară. Astfel, pentru întreaga perioadă avem o creștere nesemnificativă de +1,6 mii tone pe an. Și în cazul producției de struguri se va insista pe separarea perioadei pentru care se dispune de o dinamică generală pozitivă, cu creșterea medie anuală de circa +22,4 mii tone și dinamica încetinită de circa -1,85 p.p.

Productivitatea plantațiilor pomicole, nucifere și arbuștilor fructiferi a urmat o dinamică aproximativ similară a producției, cu creșteri și descreșteri alternante, dinamica generală fiind de + 0,9 chintale la hectar, și indici cu bază în lanț destul de accidentați în prima jumătate a perioadei de referință și relativ mai stabili începând cu anul 2004.

A doua sub-perioadă de evoluție a producției de fructe, pomușoare și nuci este caracterizată de o creștere mai pronunțată (+2 chintale la hectar pe an), tendința generală a indicilor de dinamică fiind și în acest caz negativă de circa - 0,9 p.p. pe an, încât se atestă o încetinire a productivității plantațiilor pomicole, nucifere și arbuștilor fructiferi.

O estimare de perspectivă a nivelului productivității plantațiilor multianuale pentru următorii 10 ani sugerează o creștere pentru toate cele trei variante de evoluție. Astfel, varianta de reper presupune o creștere a nivelului productivității plantațiilor pomicole, nucifere și arbuștilor fructiferi spre orizontul 2030 de circa 83 chintale/ha (+45% față de 2020). Astfel, varianta pesimistă indică o creștere de circa 5,1%, în timp ce prognoza optimistă presupune o creștere de circa 86%. De fapt, varianta optimistă se apropie de nivelul maximal al productivității (99 chintale/ha), înregistrat în Republica Moldova în anul 1983.

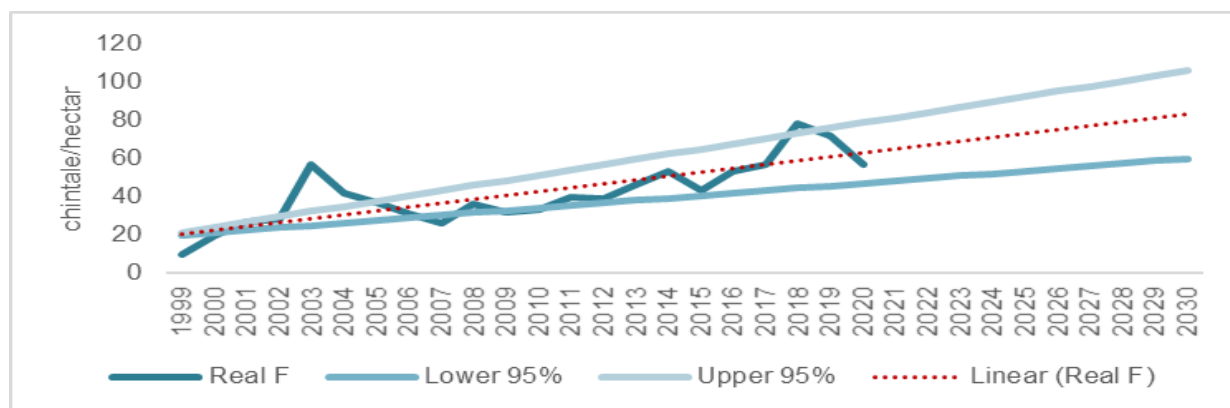

Figura 21. Prospecții ale productivității pe categoria plantații multianuale
Sursa: elaborată de autori în baza datelor BNS

Subsecțiunea a 2-a Producție animalieră

În perioada 1993-2020, ramura zootehnică din Republica Moldova a degradat substanțial prin reducerea considerabilă a efectivului de vite și păsări. Astfel, în perioada de referință numărul total de bovine, porcine, ovine, caprine și cabaline s-a redus de circa 3,7 ori, în condițiile unei reduceri mai accentuate a bovinelor (de 8,9 ori, dintre care vacile de 5,7 ori) și porcinele (de 4,4 ori).

Tabelul 8

Dinamica efectivului de animale, unități convenționale, 1993-2021, %

	NUMĂR		TRANSFORMAT ÎN UNITĂȚI CONVENȚIONALE		DINAMICA	STRUCTURA (%)		INDICE (ORI)	INDICE (%)	SLOPE
	1993	2021	1993	2021		1993	2021	1993/2021	2021/1993	
Animale total	×	×	1430,6	288,7		100,0	100,0	4,9	20,2	-79,8
Bovine/ excl. vaci	970,0/ 567,0	108,9 / 37,7	425,2	28,3		29,8	9,8	15,0	6,7	-93,3
Vaci	403,0	71,2	403,0	71,2		28,2	24,7	5,7	17,7	-11,0
Porcine	1487,0	339,5	371,7	84,9		25,9	29,4	4,4	22,8	-24,1
Ovine	1294,0	474,4	181,1	66,4		12,7	23,0	2,7	36,7	-26,1
Caprine	63,0	142,0	8,8	19,9		0,6	6,9	0,4	225,4	2,7
Cabaline	51,0	22,6	40,8	18,0		2,8	6,2	2,3	44,3	-1,3

Sursa: elaborată de autori în baza datelor BNS

Se constată un proces de modificări structurale în favoarea porcinelor (+ 3,5 p.p.), ovinelor (+ 10,3 p.p.), caprinelor (+ 6,3 p.p.), precum și a cabalinelor (+ 3,4 p.p.), însă cu o diminuare pronunțată a efectivului de vaci (- 3,5 p.p.) mulgătoare și în special a efectivului de bovine (- 20,0 p.p.).

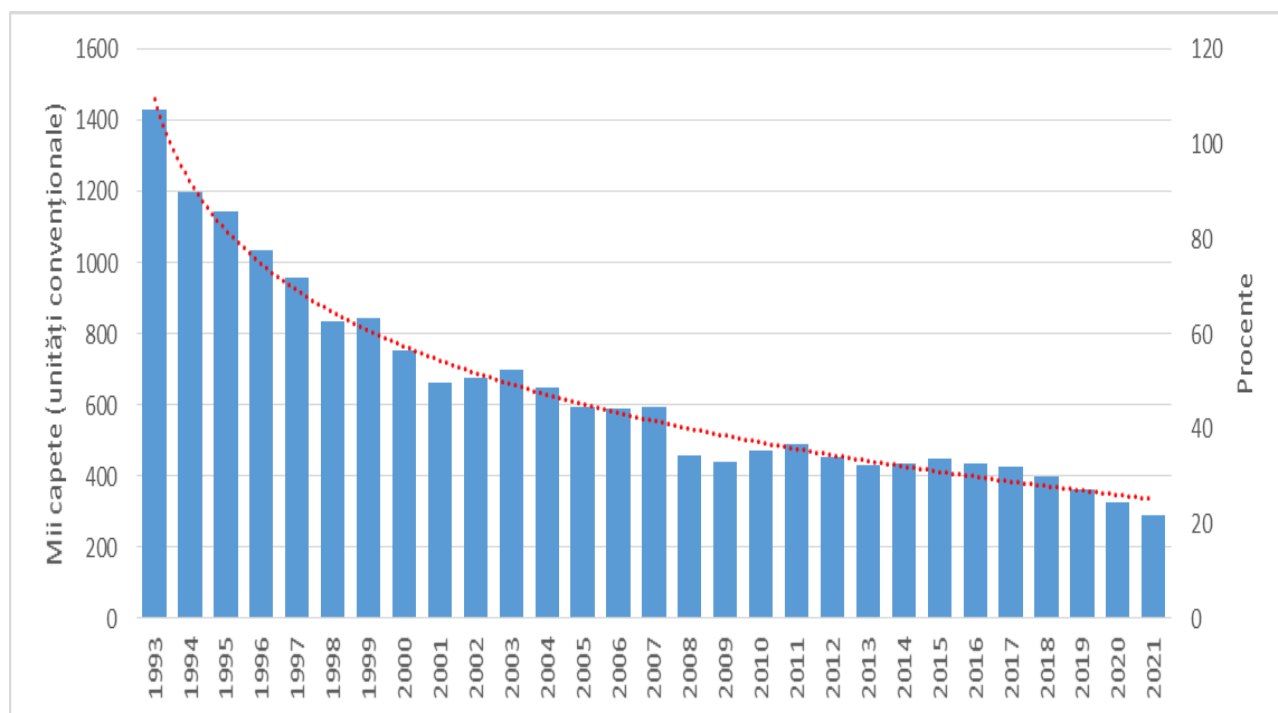

Figura 22. Efectivul de animale în Republica Moldova, 1993-2021
Sursa: elaborată de autori în baza datelor BNS

În perioada de implementare a SNDAR 2014 -2020 volumul producției de carne de toate tipurile a fost, în mare parte, constant, fără creșteri majore. Volumul producției de carne de toate speciile a fost relativ constant, cu un trend slab de descreștere în cazul cărnii de pasăre. În același timp, în cazul porcinelor se constată o creștere de circa 13,9%, totodată înregistrându-se fluctuații majore de la an la an a volumului de producție.

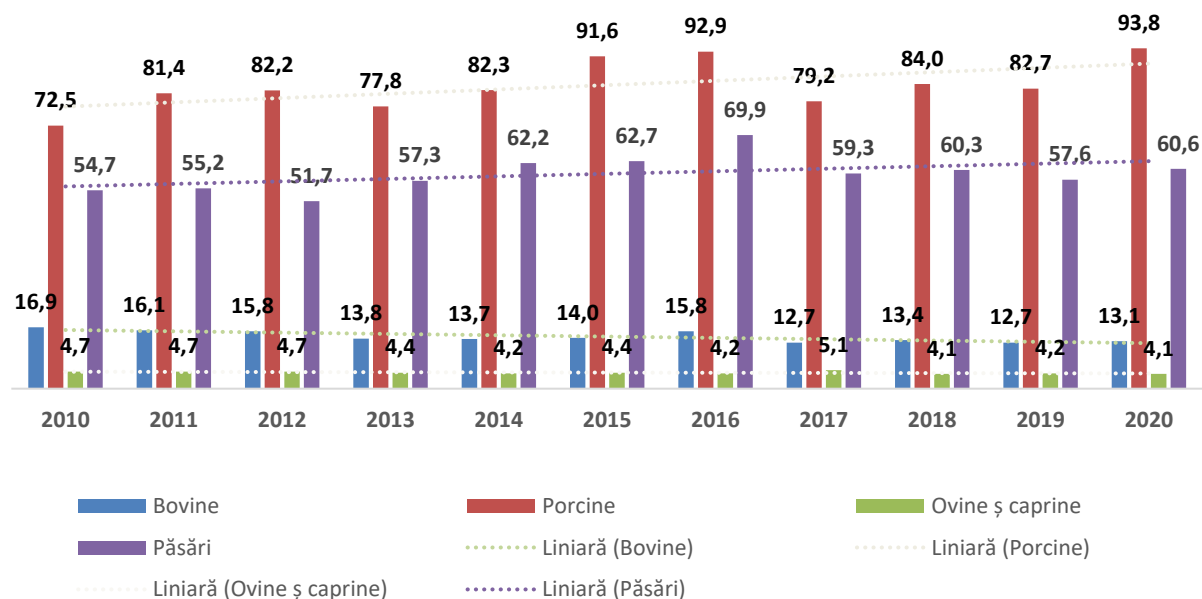

Figura 23. Dinamica producției de carne (în masă vie), 2010 – 2020, mii tone
Sursa: elaborată de autori în baza datelor BNS

Analiza gradului de autoaprovizionare cu produse alimentare a Republicii Moldova denotă un deficit al producției autohtone, practic la toate tipurile de carne. Astfel în anul 2019, producția autohtonă din consumul total de carne constituia: carne de porc – 90,2%, carne de pasăre – 66,5%, carne de vită – 96,8%.

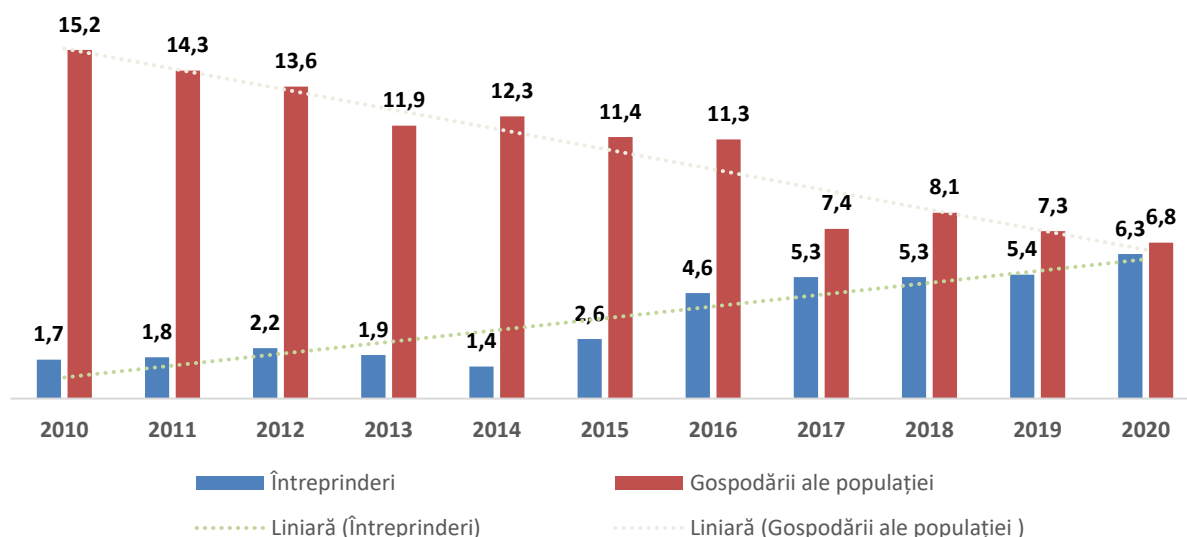

Figura 24. Producția de carne de vită (în masă vie) per categorie de producător, mii tone

Sursa: elaborată de autori în baza datelor BNS

Analiza evoluției volumului producției per categorii de producători denotă o scădere continuă a producției de carne de vită în cadrul gospodăriilor populației și creșterea producției în cadrul întreprinderilor agricole. Către anul 2020 volumele de producție ale celor două categorii de producători practic s-au egalat. Păstrarea acestei tendințe presupune o dezvoltare lentă a sub-sectorului în următorii 10 ani. Astfel, în cazul păstrării tendinței respective, către anul 2030 se preconizează o producție totală de 16,4 mii tone de carne de vită (+25,3% față de 2020), dintre care 14,1 mii tone reprezentând producția întreprinderilor specializate (+125 % față de 2020) și doar 2,25 mii tone producția gospodăriilor casnice (-65,9% față de 2020).

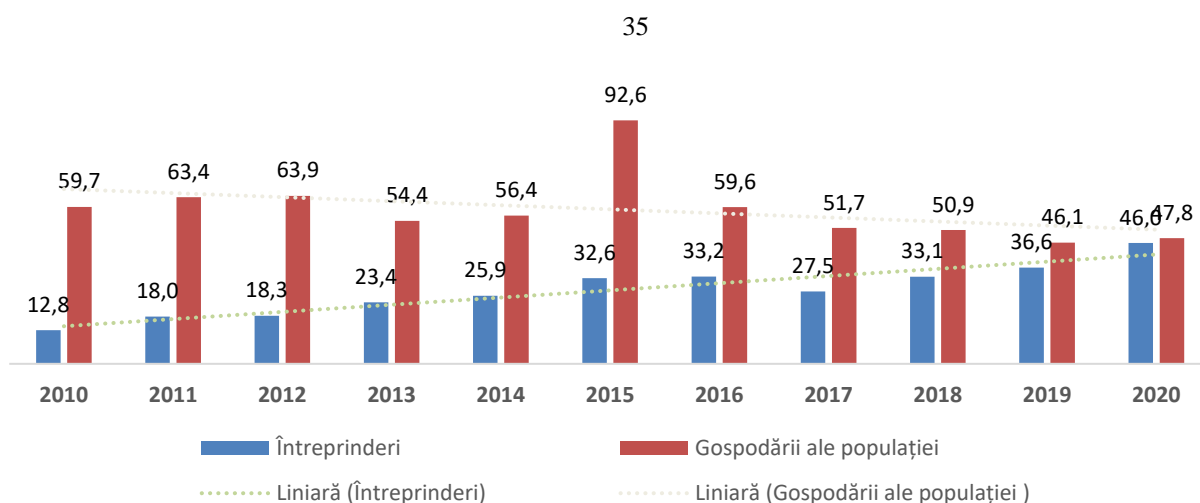

Figura 25. Producția cărnii de porc (în masă vie), per categorie de producător, mii tone

Sursa: elaborată de autori în baza datelor BNS

Este înregistrată o tendință similară a evoluției volumului de producție în funcție de categoria de producător în cazul producerii de carne de porc. În cazul întreprinderilor este înregistrată o creștere constantă a volumului de producție (+79,9% față de 2014) și o descreștere continuă a producției de carne de porc în cadrul gospodăriilor populației (- 15,3% față de 2014).

În cazul cărnii de pasăre, egalarea producției în întreprinderi și în gospodăriile populației a avut loc încă în anul 2014 (figura 26).

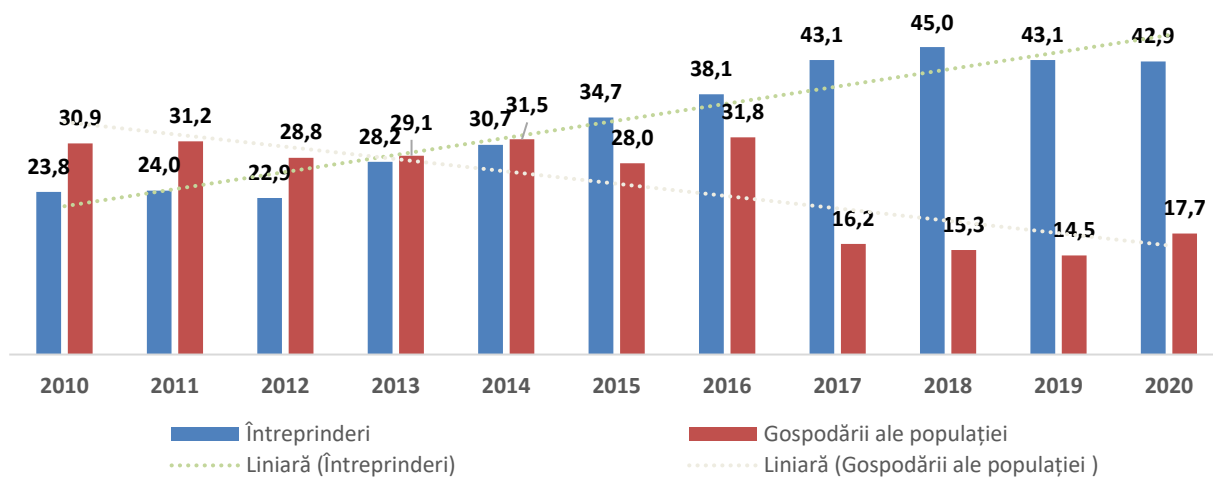

Figura 26. Producția cărnii de pasăre (în masă vie), per categorie de producător, mii tone

Sursa: elaborată de autori în baza datelor BNS

Volumul producției de carne de pasăre a scăzut continuu în gospodăriile populației, atingând valori de 17,7 mii de tone în 2020 față de 31,5 mii tone în 2014 (- 43,9%), în timp ce în cazul întreprinderilor, volumul producției cărnii de pasăre a crescut cu peste 41%, atingând valoarea de 42,9% în 2020 față de 30,3% în 2014.

În contextual competiției cu importurile, întreprinderile agricole nu asimilează integral descreșterile producției gospodăriilor casnice, fiind înregistrată o diminuare a ratei de autoaprovizionare.

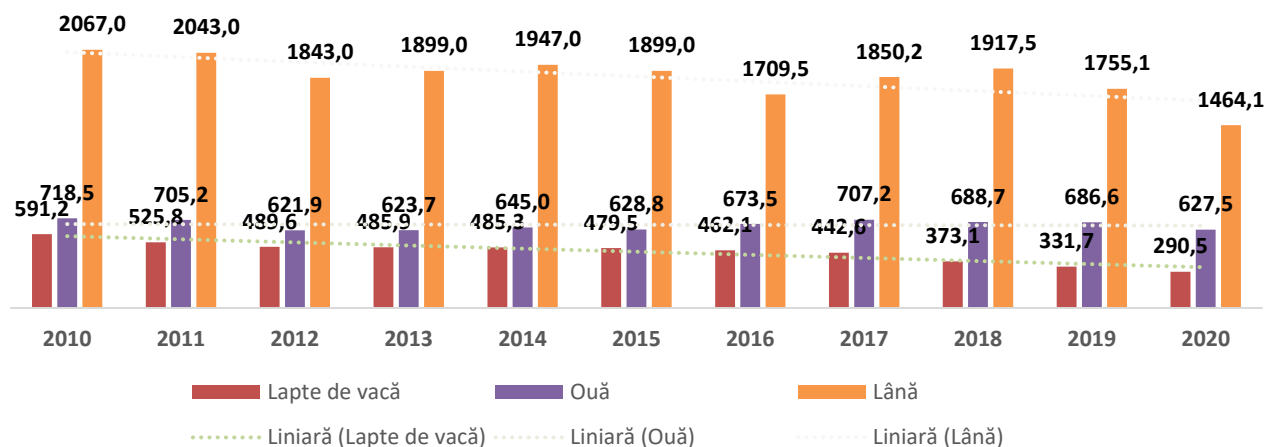

Figura 27. Producția laptelui de vacă, ouălor și lânii, 2010 – 2020, mii tone/ milioane bucăți/ tone

Sursa: elaborată de autori în baza datelor BNS

În ceea ce privește produsele de origine animală, altele decât carnea, se constată o tendință negativă pentru toate produsele principale. Între 2014 – 2020 volumul producției de lapte de vacă a scăzut cu peste 40%, de la 485 mii tone în 2014 la doar 290 mii tone în 2020. Producția de lână a scăzut cu circa 25%, de la 1 947 tone la 1 464 tone în perioada 2014 – 2020. În cazul laptelui de vacă, se constată o stagnare a dezvoltării producției de lapte în cadrul întreprinderilor, volumul produs situându-se în jurul valorii de 22-23 mii tone de lapte anual. Producția în cadrul gospodăriilor populației se află într-o scădere continuă, atingând în anul 2020 valoarea de 267 mii tone față de 464 mii tone în 2014 (- 43%).

Singurul produs de origine animală care a înregistrat o evoluție stabilă reprezintă producția de ouă. Volumul acestora a fost constant pe întreaga perioadă de implementare a SNDAR 2014-2020 și, în linii mari, continuă tendința înregistrată în perioada de pre-implementare a SNDAR 2030.

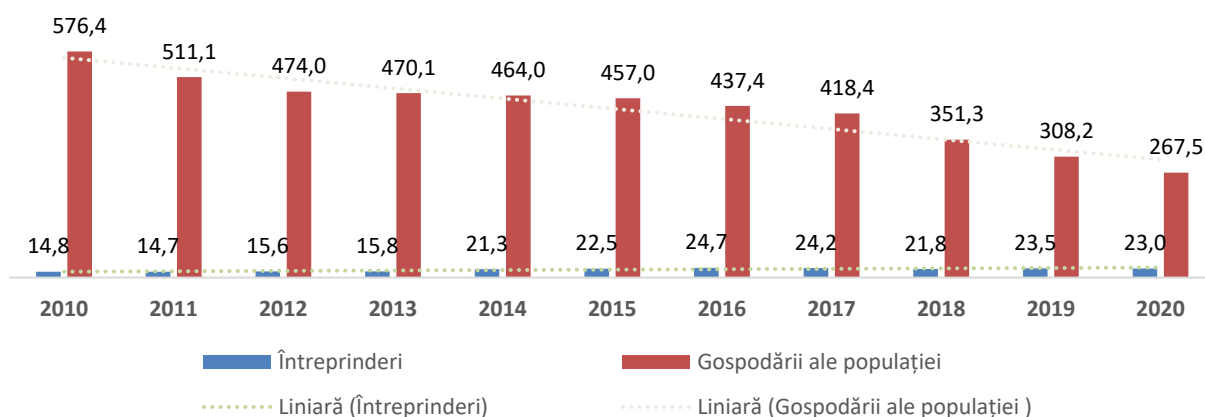

Figura 28. Producția de lapte, per categorie de producător, 2010 – 2020, mii tone
Sursa: elaborată de autori în baza datelor BNS

Astfel, în perioada de referință, volumul producției de ouă de găină a scăzut cu doar 2,8%, de la 645 mil de bucăți în 2014 la 627,5 mil de bucăți în 2020, totodată, fiind înregistrate rezultate superioare în perioada respectivă, precum cel de 707 mil de bucăți în anul 2017. Volumul producției întreprinderilor agricole înregistrează o tendință ușoară de creștere pe fondul diminuării producției în cadrul gospodăriilor populației.

În perioada implementării SNDAR 2014-2020 efectivul de familii de albine a fost în permanentă creștere, fiind de circa 185 mii bucăți în anul 2021, față de circa 116 mii bucăți în anul 2014. Producția de miere a crescut de la 2 900 tone în anul 2014 la 4 000-5 700 tone în anii 2017-2019, 2021, excepție fiind înregistrată anul 2020, an nefavorabil pentru apicultură (2 500 tone).

Acvacultura reprezintă sectorul producției alimentare cu cea mai rapidă dezvoltare, atingând o rata medie de creștere la nivel mondial de 6-8% pe an. Organizația pentru Alimentație și Agricultură al Organizației Națiunilor Unite (FAO) previzionează continuarea sporirii consumului mondial de alimente de origine acvatică, cerere care nu poate fi satisfăcută însă în baza capturii în bazinele acvatice naturale.

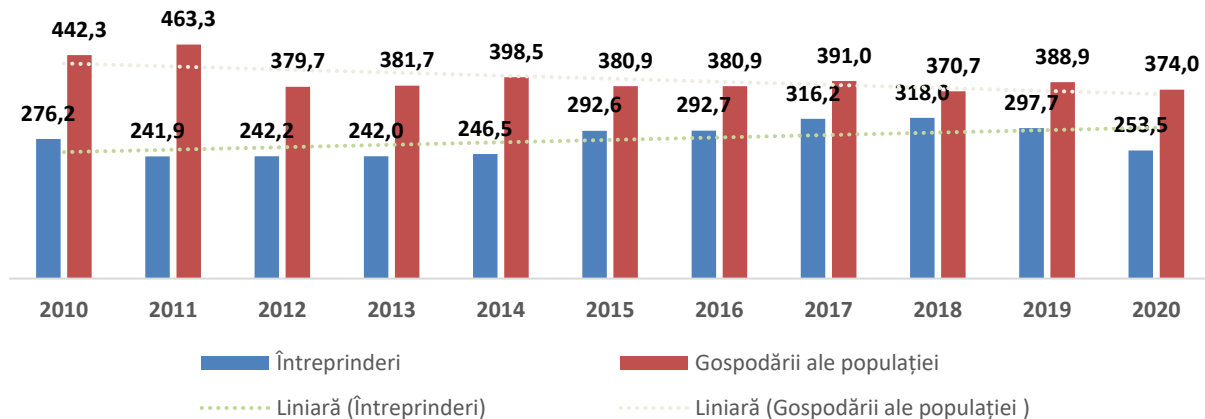

Figura 29. Producția de ouă, per categorie de producător, 2010-2020, mil. bucăți
Sursa: elaborată de autori în baza datelor BNS

În cazul Republicii Moldova, acvacultura reprezintă o parte componentă al cadrul sistemului holistic socio-economic și de mediu, are un rol esențial în administrarea resurselor de apă și un impact semnificativ asupra resurselor naturale și a managementului terenurilor agricole. Sectorul reprezintă o activitate generatoare de oportunități pentru dezvoltarea economiei locale (locuri de muncă în spațiul rural, valorificarea terenurilor slab productive, irigare), precum și de beneficii sau servicii de mediu (biodiversitate, microclimat, menținere a nivelului apelor de suprafață și de sol etc.).

Producerea peștelui în Moldova, la fel ca în majoritatea țărilor din Europa Centrală și de Est, are ca scop, în primul rând, satisfacerea cerințelor pieței interne. Cantitatea de pește autohton s-a mărit de 7,1 ori – în comparație cu anul 2000; de 1,5 ori – în ultimii 10 ani atingând un volum de producere de circa 13 mii tone.

Din punct de vedere tehnologic piscicultura Moldovei se caracterizează prin două direcții principale: creșterea extensivă și semi-intensivă a ciprinidelor în policultură, în heleșteie și iazuri. Productivitatea medie piscicolă în heleșteie a peștelui de consum constituie 700 kg/ha; în condițiile de introducere a tehnologiilor corespunzătoare și de utilizare materialului de populat, obținut de la reproducătorii de prăsilă – 2 000 kg/ha; după material de populat (puiet de o vară) – până la 3 000 kg/ha.

Creșterea dinamică a producției piscicole autohtone și cererea consumatorilor în ultimul deceniu indică asupra atractivității lui. Dezvoltarea durabilă a pescuitului și acvaculturii reprezintă o necesitate socioeconomică pe termen mediu și lung. Rolul macroeconomic relativ redus al acvaculturii este compensat prin importanța sectorului în asigurarea securității alimentare, dezvoltării locale, a impactului hidrologic al bazinelor de acumulare asupra menținerii în mod artificial a nivelurilor sporite ale apelor subterane și amortizării fluctuațiilor de temperatură.

Cea mai mare parte a suprafeței de apă a țării, de 96 mii ha, este formată din 4 220 de bazinele acvatice artificiale (51,7 mii ha). Aproximativ 39,7% (20,5 mii ha) din suprafața de apă din lacurile artificiale sunt utilizate în sectorul acvaculturii de ape dulci. Producerea este asigurată de peste o mie de ferme piscicole, care produc material de populat și pește de consum, 8 pepiniere piscicole funcționează pentru reproducerea naturală și artificială și creșterea materialului de populat piscicol, 7 complexe de reproducție cu incubatoare pentru reproducerea artificială. Ocuparea forței de muncă în acest sector depășește circa 4 mii de angajați.

Principalele specii din acvacultură tradițională cultivate în iazurile și heleșteile din Republica Moldova în condiții extensive și semiintensive sunt: crap (*Cyprinus carpio*), șalău (*Sander lucioperca*), șînger (*Hypophthalmichthis molitrix*), novac (*Hypophthalmichthis nobilis*), cosaș (*Ctenopharyngodon idella*), știuca (*Esox lucius*), caras (*Carassius gibelio*), somn european (*Silurus glanis*), rac de râu (*Astacus leptodactylus*). În condiții superintensive de creștere (utilizându-

se sistemele acvatice recirculare (SAR), vivierele flotabile se cultivă în special sturioni și hibridii săi, păstrăvul curcubeu, somnul african, rase de crap.

Volumul de pește capturat în bazinele acvatice din țară nu depășește 30% din totalul producției piscicole. Bazinele acvatice naturale reprezintă sursa și rezerva de diversitate genetică de pești, care pot fi utilizate atât în reproducerea artificială și în restabilirea speciilor comerciale, precum și pentru extinderea gamei de produse de pe piață și reducerea încărcăturii de pescuit pe populațiile naturale.

Începând cu anii 2000 capturile au scăzut din cauza reducerii sistematice a populării bazinelor acvatice cu crap și specii de pești fitofagi din complexul Amur, încălcării condițiilor de reproducere naturale a peștilor, schimbării condițiilor de mediu, pescuitului ilegal și de modificarea a principiului de pescuit fără considerarea stării potențialului de resurse.

Subsecțiunea a 3-a Industria agroalimentară

Producția agroalimentară deține cea mai mare pondere în producția industrială a Republicii Moldova. Totodată, dezvoltarea acestui sector este neuniformă. Astfel, în perioada 2014-2020 valoarea totală a producției din industria prelucrătoare a avut o creștere de circa 41% comparativ cu o creștere de 37% a valorii producție în toate ramurile industriei. Industria alimentară a crescut cu 27%, industria de fabricare a băuturilor cu 9%, iar valoarea producției din industria de fabricare a produselor din tutun s-a redus cu 67%. Per total, valoarea producției agroalimentare a crescut în această perioadă cu 20%.

Tabelul 9

Valoarea producției industriale fabricate în agroalimentar după sectoarele componente, 2014-2020, mld. Mdl

Industrii	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020/2014, %
Industrie – total	43,5	45,7	47,6	52,7	56,2	59,3	59,7	137,0
Industria prelucrătoare, inclusiv	35,5	37,7	39,7	43,9	46,5	49,9	50,0	141,1
Industria alimentară	13,1	13,6	14,7	16,2	15,5	16,7	16,6	126,6
Fabricarea băuturilor	4,6	4,8	4,5	4,9	5,3	5,2	5,0	109,2
Fabricarea produselor din tutun	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	32,7

Sursa: elaborată de autori în baza datelor BNS

În perioada 2014-2020, ponderea industriei alimentare în volumul total al producției industriale a scăzut cu 8%, ponderea industriei de fabricare a băuturilor s-a redus cu 20%, iar a industriei de fabricare a produselor de tutun cu 76%.

Tabelul 10

**Dinamica structurii producției industriale fabricate în sectorul
agroalimentar, 2014-2020, %**

Industrii	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020/2014, %
Industrie - total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Industria prelucrătoare, inclusiv	81,4	82,6	83,3	83,3	82,7	84,0	83,9	103,0
Industria alimentară	30,1	29,8	30,8	30,6	27,5	28,2	27,8	92,4
Fabricarea băuturilor	10,5	10,6	9,4	9,4	9,3	8,8	8,4	79,7
Fabricarea produselor din tutun	0,8	0,5	0,5	0,3	0,2	0,2	0,2	23,9

Sursa: elaborată de autori în baza datelor BNS

Subsectoarele industriei alimentare și fabricarea băuturilor au o contribuție importantă în crearea locurilor de muncă. Astfel, în anul 2020 circa o treime din numărul mediu anual al salariaților din industria prelucrătoare activau în aceste subsectoare. Deși în perioada 2014-2020, numărul mediu anual al salariaților din sectorul industrie a crescut cu circa 10% , în industria alimentară acesta a rămas aproape neschimbat, în subsectorul responsabil de fabricarea băuturilor el s-a redus cu circa 12%, iar în subsectorul fabricării produselor din tutun cu circa 58%. De asemenea, a scăzut și ponderea acestor subsectoare în numărul total al angajaților din sectorul industrial.

În aceeași perioadă numărul întreprinderilor în industria alimentară a crescut cu circa 8%, în celelalte subsectoare numărul de întreprinderi rămânând relativ constant.

Tabelul 11

**Numărul de întreprinderi și de personal în sub sectoarele industriei
agroalimentare, 2015-2020**

Industrii și indicatori	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020/2015,%
Industria alimentara							
Numărul de întreprinderi	932	935	949	993	985	1004	107,7
Numărul mediu de personal	24535	24718	27051	27097	26965	26608	108,4
<i>din care:</i>							
Femei	13250	13125	13680	13411	12978	13061	98,6
Bărbați	11285	11593	13371	13686	13978	13547	120,0
Fabricarea băuturilor							
Numărul de întreprinderi	226	229	239	237	229	228	100,9
Numărul mediu de personal	9166	8934	8864	9080	8719	7937	86,6
<i>din care:</i>							
Femei	3816	3667	3589	3770	3581	3316	86,9
Bărbați	5350	5267	5275	5310	5138	4621	86,9
Fabricarea produselor din tutun							
Numărul de întreprinderi	9	10	13	13	12	10	111,1
Numărul mediu de personal	492	439	402	344	313	294	59,8
<i>din care:</i>							
Femei	235	223	181	174	156	118	50,2

Femei							
Bărbați	257	216	221	170	187	176	68,5

Sursa: elaborată de autori în baza datelor BNS

În baza analizei dinamicii pe grupe de produse în perioada 2014-2020 comparativ cu perioada 2007-2013 se observă o creștere semnificativă a volumelor de carne procesată și mezeluri, sucuri de fructe și legume, uleiuri brute, diverse produse lactate, furaje etc. care au crescut în mediu cu circa 30%. Producția altor grupuri de produse agroalimentare cum ar fi zahărul tos, anumite vinuri și produse alcoolice, anumite produse lactate, faina, produsele de panificație și patiserie au înregistrat o stagnare (creștere modestă sau diminuare). Totodată, producția de fructe prelucrate și conservate, băuturi nealcoolice, maioneze și alte sosuri emulsificate, paste făinoase, conserve de legume, fructe și conserve din carne, țigări, țigarete și tutun fermentat s-a redus în medie cu circa 30-40% în perioada menționată.

Salariații din aceste subsectoare au un ritm de creștere insuficient, cel mai mare fiind în industria alimentară. În celelalte subsectoare, de băuturi și tutungerie, numărul salariaților a scăzut. În profil de gen, domină bărbații în subsectoarele de băuturi și tutungerie, cu 59% și, respectiv, cu 58%. În industria alimentară ponderea femeilor este de 49% în anul 2021 față de 54 în anul 2015. Constatăm dinamică că, numărul femeilor angajate în acest subsector s-a diminuat în mărime absolută și relativă. Predominarea bărbaților în aceste subsectoare se explică prin specificul lucrărilor tehnologice, în special a celor cu solicitare fizică înaltă, dar și a condițiilor nocive de muncă.

Tabelul 12

Producția produselor agroalimentare, 2007-2020

Denumire produse	Media 2007-2013	Media 2014-2020	2014- 2020/2007- 2013, %
Carne, mii tone	22,7	53,5	235,9
Sucuri de fructe si legume, mii litri	36478,6	54528,8	149,5
Uleiuri brute nemodificate chimic, mii tone	80,8	110,2	136,4
Produse făinoase de cofetărie, mii tone	26,6	36,0	135,3
Vodca, mii L 100% alcool	1962,2	2596,6	132,3
Cașcaval și brânză grase, tone	2039,6	2635,0	129,2
Înghețată și alte forme de gheață cu sau fără cacao, mii litri	12697,7	16103,9	126,8
Melasa, mii tone	34,2	42,4	123,9
Ape minerale și gazoase, mil. dal	11,3	13,9	123,3
Nutrețuri gata pentru hrana animalelor, mii tone	69,3	85,2	123,0
Mezeluri, mii tone	15,8	18,8	118,7

Denumire produse	Media 2007-2013	Media 2014-2020	2014- 2020/2007- 2013, %
Lapte sau crema de lapte prins, iaurt, chefir, smântâna, tone	26101,3	30700,7	117,6
Lapte și frișcă cu conținut de grăsimi <6%, mii tone	62,7	73,1	116,5
Unt, tone	3934,9	4542,3	115,4
Vinuri naturale din struguri, mil. dal	13,5	15,5	114,7
Crupe, grișuri și aglomerate, mii tone	5,2	5,9	112,3
Lapte și frișcă în formă solidă, tone	1429,6	1520,3	106,3
Zahăr tos, mii tone	94,5	100,4	106,2
Vinuri spumante, mii dal	586,4	610,4	104,1
Produse zaharoase de cofetărie, mii tone	13,0	13,3	102,3
Pâine și produse de panificație, mii tone	130,2	128,8	98,9
Faina, mii tone	113,9	111,9	98,2
Divin, mii L 100% alcool	2473,9	2339,0	94,5
Rachiuri și lichioruri, mii L 100% alcool	3208,4	2950,0	91,9
Fruite prelucrate și conservate, mii tone	9,7	8,6	88,1
Băuturi nealcoolice, mil. dal	7,2	5,4	75,0
Maioneze și alte sosuri emulsificate, tone	804,1	596,8	74,2
Paste făinoase, mii tone	6,2	4,6	73,7
Conserve de legume și fructe, mii tone	28,1	20,7	73,7
Conserve de carne, mii tone	1,2	0,6	45,3
Vinuri de Porto, Madeira, Sheary, Tokay și altele, mii dal	815,6	314,0	38,5
Țigări și țigarete de tutun sau înlocuitori de tutun. mil. buc.	4063,8	1307,5	32,2
Tutun fermentat, mii tone	5,5	1,0	18,6

Sursa: elaborată de autori în baza datelor BNS, 2020

Stagnarea sau reducerea volumelor de producție la unele produse și grupe de produse cum ar fi pastele făinoase, conservele de fructe, legume și conserve din carne, etc. s-a produs pe fondul substituirii acestor produse pe rafturile unităților comerciale cu mărfuri similare de import, fapt ce periclitează nu doar securitatea alimentară a Republicii Moldova, balanța comercială și alți indicatori economici, dar are și un impact social ce ține de reducerea numărului de locuri de muncă și a nivelului de trai a populației.

Creșterea continuă a volumului de produse lactate pe fundalul reducerii constante a producției locale de lapte este asigurată în baza importului de materie primă.

Subsecțiunea a 4-a **Rezultatele implementării SNDAR 2014 – 2020**

Obiectivul Strategiei Naționale de Dezvoltare Agricolă și Rurală 2014 – 2020 a constat în asigurarea contribuției sectorului agroalimentar la atingerea și menținerea durabilă a scopurilor de dezvoltare națională economică și socială, iar scopul Strategiei a reprezentat sporirea competitivității sectorului agroalimentar prin restructurare și modernizare amplă, îmbunătățirea calității vieții și a condițiilor de muncă în mediul rural, precum și crearea sinergiei între activitățile agroalimentare și mediul rural.

În acest sens, în rezultatul implementării politicii naționale de dezvoltare agricolă și rurală prin intermediul SNDAR 2014 – 2020, în pofida existenței unei sinergii cu activitățile implementate în cadrul altor strategii și programe de politici publice sectoriale, precum și a investițiilor private, în mare parte Obiectivul și Scopul Strategiei nu au fost atinse, și anume:

1. Valoarea adăugată brută a Sectorului Agricol în economia națională a scăzut către anul 2019 cu 2,5 p.p. față de anul 2014.

2. Numărul angajaților în sectorul agricol din mediul rural a scăzut cu 3,4% către 2018ⁱ față de valorile înregistrate în anul 2014, inclusiv cel al femeilor angajate cu 4,1%. Numărul angajaților informal a crescut cu 3,5%, inclusiv cel al femeilor cu 1,5% în raport cu anul 2014, în timp ce numărul celor angajați formal a scăzut cu 17,5%. În același timp, în cazul altor sectoare economice, în mediul rural se constată o scădere cu 2% a numărului de angajați formal și o scădere de 17%(!) a celor angajați informal.

3. Nivelul de autoaprovizionare pentru o bună parte din resurse alimentare cheie este inferior valorii de 100%, fără a fi înregistrate careva progrese în acest sens comparativ cu anul 2014.

4. Ponderea exporturilor de mărfuri din grupa produselor agricole și industriei alimentare în totalul exporturilor a scăzut cu circa 1 p.p. față de anul 2014, precum și nu a înregistrat creșteri substanțiale în întreaga perioadă de implementare a Strategiei în raport cu anul de referință 2014.

5. Ponderea exporturilor de mărfuri din grupa produselor industriei alimentare în totalul exporturilor a înregistrat o scădere de 1 p.p. față de anul 2014 și de circa 5 p.p. față de anul 2010.

Totodată, în perioada de referință au fost înregistrate și un șir de progrese, care au facilitat dezvoltarea sectorului și anume:

1. Nivelul investițiilor cu active imobilizate în sectorul agricol, deși nu a crescut substanțial față de anul de raportare 2014, a fost constant pe întreaga perioadă de raportare.

2. Producția globală agricolă a înregistrat creșteri ale valorii pe întreaga perioadă de referință (+25,9%).

3. Numărul localităților rurale care au acces la sisteme publice de alimentare cu apă a crescut cu 61.8% comparativ cu anul 2014 (de la 427 la 724), iar a celor conectate la sisteme centralizate de canalizare cu circa 10%.

În lipsa unor rezultate scontate măsurabile, progresul implementării multor acțiuni este foarte complicat de cuantificat, iar ca reper în definirea realizării acestora a constituit dinamica pozitivă a unor indicatori.

Tabelul 13

Gradul de implementare a acțiunilor în SNDAR 2014 -2020

OBIECTIVE ACȚIUNI	OBIECTIV GENERAL 1			OBIECTIV GENERAL 2			OBIECTIV GENERAL 3		
	OS 1.1	OS 1.2	OS 1.3	OS 2.1	OS 2.2	OS 2.3	OS 3.1	OS 3.2	OS 3.3
Total acțiuni	15	3	6	1	3	3	3	3	1
Acțiuni realizate	10	2	5	1	1	3	3	3	1
Rata de realizare	66.6%	66.6%	83.3%	100%	33.3%	100%	100%	100%	100%

Sursa: Raportul de Evaluare a implementării SNADR 2014-2020

În baza unei asemenea abordări în evaluarea progresului acțiunilor, măsurile prevăzute în Planul de acțiuni actualizat de implementare a Strategiei au fost realizate în proporție de 76%.

Cel mai mic grad de realizare a fost atins în cazul acțiunilor prevăzute pentru realizarea obiectivului OS2.2. *Sprijinirea tehnologiilor de producție prietenoase mediului, a produselor ecologice, inclusiv a biodiversității.* Spre exemplu, din cele 50 mii ha de teren protejat cu fâșii antierozionale robuste reabilitate prevăzute în PA, în perioada 2013-2018 suprafața agricolă protejată a crescut cu doar 1 020 ha. În cazul suprafeței terenurilor destinate agriculturii organice – deși a fost setată o creștere de 60% a suprafețelor, avem doar numărul de agenți economici implicați în agricultura ecologică ce a cunoscut o creștere de 9.4% în perioada 2013-2018. În cazul obiectivului OS2.1 *Sprijinirea practicilor de gestionare a terenurilor agricole și a apei*, există o singură acțiune, fapt ce explică rata de 100% de realizare. Această acțiune ține de stimularea consolidării terenurilor agricole.

Rata de implementare de 100% în cazul acțiunilor din cadrul obiectivului 3 trebuie tratată cu mari rezerve. În majoritatea cazurilor se referă la rezultate scontate nemăsurabile precum: Potențialul economic al localităților rurale promovat, Creșterea oportunităților de angajare în mediul rural, Accesul populației rurale la servicii și infrastructura îmbunătățite, etc., iar ca realizare se face trimitere la HG nr. 476/2019 pentru aprobarea Regulamentului privind acordarea subvențiilor pentru îmbunătățirea nivelului de trai și de muncă în mediul rural din FNDAMR.

Alocarea resurselor financiare

Finanțarea implementării SNDAR 2014-2020 a fost asigurată atât din surse ale Bugetului de Stat, cât și din surse externe. În cazul resurselor financiare alocate din Bugetul de Stat, alocările s-au făcut prin Fondul Național de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural (FNDAMR). Alocările din FNDAMR au fost structurate după cum urmează: i) subvenții post-investiționale (acordate în baza investițiilor deja realizate); ii) subvenții în avans; iii) subvenții în avans pentru dezvoltarea mediului rural; iv) plata per cap de animal.

În prima perioadă (2014-2018) schema presupunea exclusiv subvenționarea post-investițională. Începând cu anul 2018, în schema de subvenționare a fost introdusă subvenționarea în avans pentru proiectele de start-up în agricultură, iar începând cu 2019 - și a subvenției în avans pentru dezvoltarea mediului rural. În 2020, în schema de subvenționare a fost inclusă măsura de plată per cap de animal, care urmărește suportul investițiilor realizate în sectorul zootehnic.

Structura schemei de subvenționare post-investiționale a fost realizată în baza a trei priorități, fiecare preluând unu din cele trei Obiective Generale ale SNDAR 2014-2020.

Tabelul 14

Resursele alocate din FNDAMR în baza schemei de subvenționare post-investițională, 2014 – 2020 mil mdl

PRIORITATEA	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	TOTAL
Prioritatea 1	508,86	329,66	513,67	639,47	544,1	957,28	285,686	3 778,73
Prioritatea 2	35,12	21,83	43,64	90,79	74,2	84,02	43,46	393,06
Prioritatea 3	0	2,16	4,16	9,76	9,2	19,78	6,63	51,69
TOTAL	543,98	353,65	561,47	740,02	627,5	1 061,08	335,78	4 223,48

Sursa: Rapoartele AIPA

În perioada 2014-2020, din totalul de 4,22 mld MDL aprobate spre finanțare pentru investițiile post-investiționale, circa 89,4% sau 3,77 mld MDL au fost alocate pentru acoperirea solicitărilor din cadrul Priorității 1.

Adițional resurselor financiare alocate din sursele FNDAMR, sectorul agricol și, în special acțiunile specifice Obiectivului General 1, au beneficiat de suport financiar prin intermediul diferitor proiecte și programe investiționale cu finanțare externă. Astfel, din sursele Programului de Restructurare a Sectorului Vitivinicol “Filiera Vinului” au fost valorificate circa 44,3 mil EUR din totalul de 75 mil EUR disponibili, iar în cazul Programului de Restructurare a Sectorului Horticul „Livada Moldovei” au fost atrași circa 38,3 mil EUR din totalul de 120 mil EUR disponibili.

Un alt program investițional este Proiectul Agricultură Competitivă (MAC-P), finanțat din sursele Băncii Mondiale în valoare totală de 44 mil USD (34 mil USD – MAC-P I și 10 mil USD MAC-P II), care au avut drept scop Creșterea Competitivității sectorului agroalimentar prin acordarea de sprijin pentru

modernizarea managementului siguranței produselor alimentare și accesului fermierilor la piețe, inclusiv externe.

În cazul Priorității 2 de subvenționare post-investițională, din sursele FNDAMR au fost alocate circa 393 mil MLD sau circa 9.3% din totalul alocațiilor pentru subvențiile post-investiționale în perioada 2014 – 2020. Cele mai multe resurse au fost alocate pentru stimularea investițiilor, pentru procurarea echipamentului No-till și Mini-Till (177.6 mil MDL) și promovarea și dezvoltarea agriculturii ecologice (circa 11 mil MDL).

În cazul Priorității 3, în cadrul schemei de subvenționare post-investițională au fost alocate în total circa 51.69 mil MDL sau circa 1.2% din totalul alocațiilor pentru subvențiile post-investiționale. Cea mai mare parte din subvențiile pentru Prioritatea 3 a fost alocată pentru finanțarea măsurii de îmbunătățire și dezvoltare a infrastructurii rurale (49.09 mil MDL sau circa 94.9% din totalul subvențiilor post-investiționale acordate în cadrul acestei Priorități).

În ceea ce privește schema de subvenționare în avans a proiectelor de start-up în agricultură, aceasta a fost introdusă în cadrul normativ din anul 2018, iar primele finanțări au fost alocate începând cu toamna anului 2018. Astfel, în perioada 2018 – 2020 au fost alocate un total de 41,2 mil MDL, dintre care 24,4 în perioada 2018 – 2019 și 16,8 mil MDL în anul 2020.

Pentru schema de subvenționarea în avans la dezvoltarea mediului rural, care a fost introdusă în anul 2019, au fost aprobate finanțare proiecte în valoare totală de circa 66 mil MDL, dintre care 25,5 mil MDL fiind efectiv debursate până la finalul anului.

Potrivit informațiilor furnizate de AIPA, în 2020 femeile reprezentau aproximativ 19% dintr-un total de 4 392 de solicitanți unici de subvenții post-investiționale, iar subvențiile acordate în avans tinerilor fermieri și femeilor-fermieri ponderea femeilor constituie peste 50%.

Secțiunea a 4-a

Cercetare, educație, consultanță în agricultură și extensiune rurală

Sistemul de cercetare și inovare, educație și extensiune rurală din Republica Moldova este format din organizații din domeniile cercetării și inovării, Universitatea Tehnică a Moldovei, Universitatea de Stat din Comrat, 6 colegii și 2 Centre de excelență care asigură învățământul profesional tehnic și 25 prestatori de servicii de consultanță și formare a producătorilor agricoli, care în mare parte sunt finanțați din bugetul de stat sau din proiecte de investiții și asistență tehnică atrase și gestionate de stat. Din anul 2020 instituțiile de învățământ superior se finanțează conform mecanismelor hibrid, 20% din fonduri destinate în baza indicatorilor de performanță și, respectiv, nu stimulează o administrare eficientă a resurselor. Totodată, serviciile oferite sectorului public și celui privat sunt în prezent gratuite. Această discrepanță duce la situația când echipamentele tehnice, metodele și instrumentele de cercetare utilizate sunt depășite și insuficiente, iar salariul personalului științific este destul de mic și necompetitiv pe piața muncii.

Tendențele demografice au un impact negativ asupra potențialului științific. Astfel, din numărul total de 770 de persoane antrenate în activitatea organizațiilor de drept public din domeniile cercetării și inovării, ponderea personalului de cercetare și inovare este de 50,26 %, iar a personalului auxiliar – 49,74%. Din numărul total de cercetători ponderea celor care au atins vârsta de pensionare constituie 44,18%, ceea ce înseamnă că aproape fiecare al doilea cercetător științific din domeniul agricol este pensionar. Aceeași problemă este caracteristică și personalului didactic din instituțiile de învățământ profesional din sector, fapt ce denotă că tinerii specialiști nu sunt motivați să înceapă activitatea profesională în sistemul de învățământ din cauza condițiilor de muncă, a remunerării muncii și, eventual, al amplasării geografice a instituțiilor de învățământ etc.

Problemele acestui sector se reflectă în rata de angajare în câmpul muncii a absolvenților centrelor de excelență și colegiilor. Din 2013 și până în prezent această rată variază: în perioada 2013-2020 între 33% - 36%, inclusiv , iar în jur de 38% își continuă studiile la universități, deschiderea propriilor afaceri de la 0% în 2013 la 2,8 % în 2020.

Serviciile existente de extensiune rurală oferă servicii în mare parte pentru fermierii care practică agricultura la scară mică, având o cotă nesemnificativă în producția agricolă și alimentară comercială. Cererea crescândă de servicii specializate și de înaltă calitate a multor producători agricoli comerciali nu poate fi satisfăcută în măsura necesară de prestatorii actuali de servicii. Serviciile de consultanță sunt oferite gratuit agricultorilor, în timp ce instituțiile care furnizează aceste servicii depind mult de finanțarea din partea statului.

Luat în totalitate, sistemul de cercetare, educație, consultanță în agricultură și extensiune nu funcționează la capacitate optimă și nu se pliază pe necesitățile domeniului agroalimentar, existând o disproporție între investițiile în sistem și rezultatele obținute. Acesta nu funcționează ca un sistem integrat. Legătura dintre instituții, tematică și produsele reale ale domeniului de cercetare, și necesitățile concrete ale fermierilor precum și ale oamenilor de afaceri – practic lipsește. Proiectele de cercetare sunt formulate în baza capacităților existente ale institutelor științifice și nu țin cont în măsura necesară de nevoile sectorului real, iar pentru programele de studii din domeniul *Științe agricole* este un interes scăzut din partea candidaților la studii.

Secțiunea a 5-a **Dezvoltarea rurală**

Progresul lent al dezvoltării rurale este influențat de un spectru larg de fenomene și procese interconectate, cum ar fi migrația, scăderea ratei fertilității, îmbătrânirea populației, insuficiența serviciilor de bază, subdezvoltarea infrastructurii sociale, dar și lipsa locurilor de muncă. Majoritatea acestor procese își au cauze mult mai adânci de ordin sistemic și societal, iar evoluția lor denotă tendințe alarmante. Astfel, sporul natural al populației la nivel național a ajuns în 2019 la valoarea de -1,3 la o mie locuitori, fiind cea mai mică valoare din ultimii

șapte ani și o dovadă a ineficienței măsurilor de ameliorare a crizei socio-economice de lungă durată.

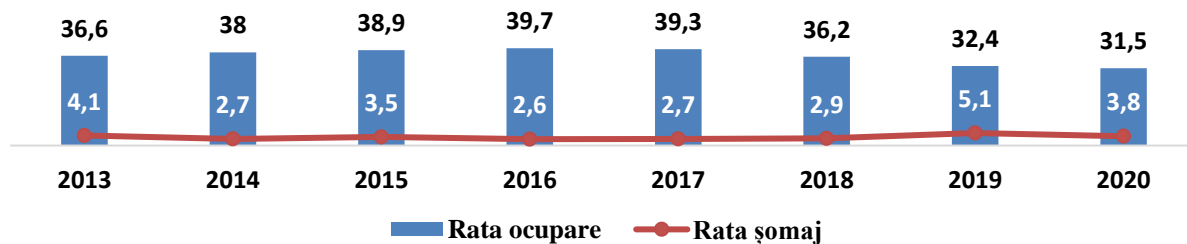

Figura 30. Rata de ocupare la nivel național, %
Sursa: elaborată de autori în baza datelor BNS

Pe de altă parte, Republica Moldova rămâne să fie statul cu una din cele mai mici rate de ocupare la nivel european. În 2020, rata de ocupare în Moldova a fost de aproximativ 31,5%, media UE fiind de 68%. Agricultură rămâne principala activitate economică în mediul rural și singura activitate desfășurată de persoanele cu vârsta de peste 65 ani. Structura ocupării este relativ statică, cea mai mare pondere în sectorul agricol o au persoanele cu vârsta între 45-54 ani (24%), urmată fiind de activitățile ce țin de administrație publică locală, învățământ, sănătate și asistență socială, apoi de comerț și industrie, în care este încadrată o bună parte din populația mai tânără cât și o mare parte de femei. Această structură reflectă o slabă diversificare a economiei din zona rurală, precum și o pondere scăzută a segmentelor puternic tehnologizate.

Venitul mediu pe o persoană în mediul rural cu greu acoperă venitul minim de existență. Astfel, doar în anul 2015, venitul mediu pe o persoană a atins aceleași valori ca și minimumul de existență (1 658 MDL), iar în anul 2019 depășea doar cu 5.4% minimumul de existență.

Analiza surselor de venituri în mediul rural relevă că doar 5% din acestea vin dintr-o activitate individuală non-agricolă (comparativ cu 15% din activitatea individuală agricolă), în timp ce un sfert din veniturile populației din mediul rural reprezintă prestații sociale. O pondere la fel de mare în totalul veniturilor o au și remitențele (22.3%), care, pe de o parte, reprezintă un instrument de amortizare a sărăciei, iar, pe de alta, evidențiază amplitudinea fenomenului emigrării. Din totalul populației apte de muncă, care se află peste hotarele țării, cea mai mare pondere o au persoanele din mediul rural (70%), dintre care 37% au vârsta cuprinsă între 25-34 ani, iar 18% au vârsta cuprinsă între 16-24 ani. Aceste statistici vin să confirme faptul că mediul rural rămâne în continuare neatractiv pentru tineri din cauza lipsei oportunităților de angajare, a condițiilor precare de trai, precum și din cauza salariilor mici, dar și lipsei oportunităților de conciliere a vieții de familie cu cea profesională pentru familiile cu copii, în special mame.

Pe lângă spectrul îngust al ocupațiilor și meseriilor solicitate în mediul rural, o altă cauză este și infrastructura socială degradată și subdezvoltată, care, inevitabil, determină o calitate a vieții net inferioară celei din mediul urban.

Discrepanțe mari se observă și la gradul de dotare a locuințelor cu comodități. În mediul rural, accesul la rețeaua publică de apeduct o au doar circa 50,5% din populație, 36,9% au acces la rețeaua de gaze naturale, 34% din locuințe au apă caldă și doar 16,6% au grup sanitar în interiorul locuințelor.

Accesul limitat, ineficiența și calitatea proastă a serviciilor publice (educația, sănătatea, transportul, apa) au generat excluziune socială, sărăcie persistentă și vulnerabilitatea la șocuri a populației din mediul rural. În combinație cu factorii economici, accesul limitat la serviciile publice și infrastructura publică subdezvoltată reprezintă principala cauză a stagnerii în dezvoltarea mediului rural.

Cât privește percepția populației, conform BOP 2020¹, 83,8% din populația rurală se arată nemulțumită de acțiunile Guvernului în ceea ce privește asigurarea locurilor de muncă, creșterea nivelului de trai, a salariilor și pensiilor, combaterea corupției și dezvoltarea industriei și agriculturii, confirmând, de fapt, gravitatea problemelor abordate. Aproximativ 60% sunt nemulțumiți de măsurile privind asistența medicală și 58% privind învățământul.

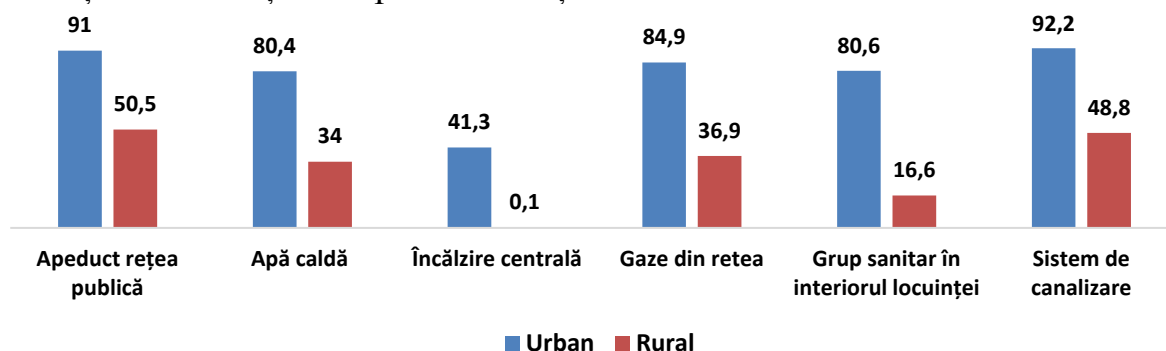

Figura 31. Accesul la serviciile publice și infrastructura publică de bază
Sursa: Elaborată de autori în baza datelor BNS

În ceea ce privește calitate serviciilor publice, 63% din populația rurală se arată nemulțumită de asistența medicală, 43% sunt nemulțumiți de calitatea transporturilor, iar 39% sunt nemulțumiți de calitatea educației. Fiind rugați să aprecieze veniturile actuale ale gospodăriilor, 37% din respondenții din mediul rural au afirmat că veniturile câștigate nu le ajung nici pentru strictul necesar, iar 40% au menționat că le ajung doar pentru strictul necesar. Totodată, principalele îngrijorări ale populației rurale țin de aspirarea sărăciei (41%), creșterea prețurilor (53%) și viitorul copiilor (54%).

Secțiunea a 6-a

Constrângeri și oportunități de implementare a politicii de dezvoltare agricolă și rurală

Subsecțiunea 1

Contextul global

Schimbările la nivel mondial se caracterizează prin vaste procese de transformări structurale ca răspuns la provocările recunoscute de comunitatea internațională și care au o influență decisivă în dezvoltarea stabilă pe termen lung.

Schimbările climatice. În prezent, schimbările climatice reprezintă una din cele mai importante probleme resimțite la nivel global. Încălzirea globală afectează populația planetei, regnul natural și dezvoltarea economică. Datele recente arată că în cazul sumelor temperaturilor active (peste 10⁰ C) diferența este de 139,56°C, ceea ce reprezintă deja un indicator alarmant pentru cultivarea culturilor agricole, fără a se ține cont de particularitățile climei actuale. Ritmul accelerat al schimbărilor climatice a făcut ca în ultimele două decenii pretutindeni pe teritoriul republicii să se majoreze suma temperaturilor active cu 100⁰C, ceea ce impune revizuirea noilor soiuri de culturi agricole în strictă dependență de factorii fizico-geografici locali.

Creșterea populației la nivel global. Odată cu creșterea vertiginoasă a populației pe glob devine tot mai evidentă creșterea presiunii asupra resurselor naturale, urmare a cererii sporite pentru produsele alimentare. De rând cu creșterea numărului populației va crește și ritmul de urbanizare. Se așteaptă ca spre mijlocul secolului 70% din populația lumii să locuiască în mediul urban, comparativ cu circa 49% în prezent. Acest fapt va spori inevitabil cererea de alimente și, mai cu seamă, de produse procesate „gata pentru consum”. Pentru sectorul agroalimentar, aceste aspecte constituie atât o oportunitate, cât și o provocare. Perspectivele de creștere a pieței agroalimentare constituie un avantaj semnificativ pentru fermierii din întreaga lume. Cu toate acestea, se estimează că infrastructurile de piață imperfecte și vulnerabilitățile socioeconomice din zonele cele mai dens populate ale lumii vor spori insecuritatea alimentară. În plus, sistemele agricole mondiale se vor confrunta din ce în ce mai mult cu efectele negative ale schimbărilor climatice (schimbarea modelelor de precipitații, fenomenele meteorologice extreme, insuficiența de apă), precum și cu volatilitatea prețurilor. Pe de altă parte, creșterea productivității agricole poate fi obținută prin investiții, cercetare și inovare, bune practici agricole și politici publice adecvate.

Infrastructura de piață. Urbanizarea sporită, cererea crescândă pentru produsele alimentare, dezvoltarea infrastructurii de logistică și transport au făcut ca procesul de globalizare a comerțului să fie tot mai resimțit în întreaga lume. Dacă până nu demult în perioada rece a anului se atesta un consum sporit de alimente conservate, care reprezentau teritoriul amplasării spațiului comercial, acum situația s-a schimbat radical. În asortimentul produselor oferite practic nu se observă diferențierea între perioada rece și perioada caldă a anului, iar multitudinea produselor prezente pe raft-uri reprezintă întregul glob pământesc. Locurile cândva solicitate de exportatorii produselor agroalimentare din Moldova - piețele agricole - au început să dispară, iar în locul lor să apară unități comerciale ce fac parte din rețelele comerciale naționale și internaționale. Aceste schimbări impun revizuirea paradigmei exportului de produse agricole: de la producerea cantităților raportate la unitatea de transport (10-20 tone) destinate piețelor de

desfacere (bazaruri) la cantități de produse alimentare cu omogenitate și calitate similară, și care pot satisface cantitativ și calitativ așteptările lanțurilor de comercializare.

Cererea mondială de alimente este în creștere, urbanizarea sporită, prețurile tot mai mari la inputuri, presiunea exercitată asupra resurselor de apă și creșterea vulnerabilității culturilor agricole și animalelor la schimbările climatice vor limita producția alimentară.

Veniturile în creșteri și gradul de ocupare a forței de muncă. Urbanizarea, gradul de ocupare a forței de muncă și noile tehnologii fac ca angajații să dedice tot mai mult timp obligațiilor de serviciu, acordând prioritate produselor alimentare semifabricate, produselor gata de consum. La nivel global, cererea la asemenea tip de produse practic s-a dublat în ultimii șase ani. Acest lucru poate deveni una din prioritățile exportului internațional pentru Moldova, care este dominat în prezent de exportul materiei prime.

Subsecțiunea a 2-a Contextul european

În mare parte, provocările la nivel globale sunt caracteristice și pentru piața europeană, doar că, spre deosebire de oportunitățile de care pot beneficia producătorii autohtoni pe piața globală, piața europeană are un șir de facilități, incontestabil mai favorabile.

Piața unică. Cea mai importantă realizare a Uniunii Europene poate fi disponibilă și pentru producătorii autohtoni, dacă vor fi îndeplinite câteva condiții esențiale: armonizarea legislației, retehnologizarea proceselor de creștere și procesare în scopul obținerii produsului final conform cerințelor pieței europene: preț competitiv argumentat, inofensivitatea produsului, menținerea parametrilor de calitate pentru întregul lot de marfa contractată, certificatul de calitate a procesului de producere și produsul propriu zis, graficul de livrare.

Uniformitatea pieței. Un alt beneficiul în comerțul cu UE este faptul că regulile de joc sunt similare pentru toate țările membre. Devierea se poate observa doar la nivel de soi, ambalaj și grafic de livrare, care pot genera condiții specifice, în funcție de destinația produsului.

Stabilitatea vânzărilor. Spre deosebire de piețele tradiționale, piața UE se caracterizează printr-o stabilitate în vânzări, transparență în efectuarea tranzacțiilor și posibilitatea efectuării previziunilor în volum și timp.

Preț competitiv. Piața UE este una din cele mai atractive piețe, fapt că rezultă din volumul și prețul oferit pentru produsele agroalimentare.

Acord DCFTA. Acordul de Asociere care include o Zonă de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC) presupune o asociere politică și integrare economică mai puternică între UE și Republica Moldova și a contribuit la creșterea constantă a volumului de comerț între parteneri. Astfel, în perioada 2014-2020 exporturile agroalimentare în țările UE au crescut cu circa 27%. În prezent, UE

este cel mai important partener comercial al Republicii Moldova. În 2020, circa 52% din exporturile agroalimentare au fost destinate piețelor din UE.

Cu sprijinul UE, Moldova a implementat deja peste 25 000 de standarde tehnice comunitare în legislația sa națională. Acceptarea unor standarde mai înalte, solicitate pe piețele țărilor din UE, a stimulat indirect și exporturile spre alte țări din afara spațiului UE și CSI. Exporturile agroalimentare în alte țări din afara UE și CSI au crescut semnificativ (cu circa 19%) în perioada 2014-2020.

Asistența și sprijinul UE pentru reforme au adus cetățenilor Moldovei și alte beneficii concrete. Astfel, UE susține în mod activ creșterea economică și crearea locurilor de muncă în Moldova. Acordul ZLSAC (DCFTA) urmărește o relație comercială preferențială, bazată pe condiții mutual avantajoase, acordând fiecărei din aceste părți un acces mai bun pe piață. Acest acord urmărește eliminarea graduală a taxelor vamale de import și export în comerțul produselor între aceste părți și are ca scop eliminarea barierelor în comerțul serviciilor și un acces mai bun al companiilor pe piețele respective.

Subsecțiunea a 3-a Contextul național

Republica Moldova dispune de soluri fertile și condiții climatice favorabile creșterii unei varietăți impunătoare de culturi agricole, care pot asigura un nivel de autosuficiență alimentară sporită și pot contribui semnificativ la creșterea economică și formarea bugetului de stat. Prutul și Nistrul sunt surse de apă care pot favoriza creșterea culturilor multianuale, cu o rezistență sporită la secetă, și a culturilor ce necesită irigare, sporind astfel atractivitatea și perspectivele de dezvoltare a sectorului agricol. Cu toate acestea, randamentul sectorului este destul de modest, generând venituri modeste pentru mulți agricultori și salarii necompetitive pentru angajații din sector. Consecințele exploatarei necorespunzătoare a potențialului agroalimentar sunt migrația masivă, lipsa cronică a brațelor de muncă și, respectiv, venituri ratate la bugetul de stat. Migrația rămâne pe un trend ascendent, chiar dacă Guvernul și partenerii de dezvoltare fac eforturi considerabile pentru a ameliora infrastructura și condițiile de trai în zonele rurale. Lipsa locurilor de muncă bine plătite în zonele rurale, care ar asigura posibilitatea angajării depline (pentru un an întreg) al salariaților, depășirea cu mult a cererii pentru zilieri (de regulă, angajarea cumulativă pe 4-6 luni pe an, pentru lucrări unde capacitatea intelectuală nu este indicator la angajare), comparativ cu oferta pentru locurile cu timp deplin de muncă, nu pot satisface necesitățile financiare a oamenilor din mediul rural. Influența negativă a mai multor factori au făcut ca potențialul de dezvoltare a sectorului agroindustrial să nu fie valorificat la justa valoare, iar consecințele sociale, economice și ecosistemele să fie tot mai accentuate.

Schimbările climaterice, sunt vădit reflectate în formă de: temperaturi ridicate pe perioada de vegetație și scăzute pentru perioada rece a anului, lipsa învelișului de zăpadă și variațiile termice în perioada de iarnă, număr de zile

consecutive fără precipitații și scăderea accentuată a volumului precipitațiilor anuale, calitatea și cantitatea apei pentru irigare, ploi abundente care distrug stratul fertil, au transformat sectorul agricol într-o afacere plină de provocări, depășirea cărora poate fi posibilă doar cu cadre bine pregătite. Instabilitatea principalilor indicatori meteo: temperatura aerului și scăderea volumelor de precipitații au condus la scăderea nivelului de productivitate a principalelor culturi agricole. În asemenea condiții, respectarea tehnologiilor de producere, disponibilitatea soiurilor de plante și a raselor de animale adaptate la noile condiții sunt vital necesare pentru agricultură.

Degradarea solului. Degradarea terenurilor agricole este o mare provocare pentru sectorul agroindustrial din Republica Moldova. Cauzele degradării solului sunt fie de origine naturală, fie legate, direct sau indirect, de activitatea umană. Principalele cauze ale degradării solului țării sunt determinate de cauze naturale: ploi abundente, temperaturi extreme, vânturi puternice; și cauze legate de activitatea umană: (1) tăierea ne-controlată a fâșiilor de protecție fără obligațiunea de a le restabili, (2) efectuarea operațiunilor de vânzare-cumpărare, schimb, arenda a terenurilor agricole fără a lua în calcul fâșiile de protecție, (3) nerespectarea asolamentului, prezența monoculturilor, excluderea din asolament a plantelor fixatoare de azot, semănatul ne-controlat al culturilor tehnice, (4) degradarea sectorului zootehnic cu consecința în excluderea a culturilor furajere și neintroducerea fertilizantului natural în sol, (5) excluderea obligativității fondării plantațiilor multianuale pe bază de proiect, (6) arătura necontrolată și trecerea lentă la tehnologiile conservative de lucrare a solului, (7) insuficiența măsurilor de prevenire și control a degradării solului din partea factorilor de decizie la diferite nivele, (8) o bună parte din inginerii cadastrali din cadrul APL nu au studii în domeniu, etc.

Aprovizionarea cu input-uri. Producția agricolă a Republicii Moldova este complet dependentă de importul de produse agrochimice, semințe și carburanți, fapt ce îi afectează competitivitatea datorită expunerii la volatilitatea prețurilor internaționale. Analiza prevederilor strategice a perioadei 2014-2020 arată lipsa unei viziuni clare în producerea input-urilor la nivel de țară. În lipsa unor măsuri de suport, cei mai mari producători de semințe din țară, s-au pomenit în prag de faliment. Distrugerea sectorului zootehnic a rezultat în importuri masive de îngrășăminte minerale, iar necorelarea aplicării îngrășămintelor cu date privind starea solului a dus la utilizarea irațională a îngrășămintelor.

Sectorul de procesare, pe parcursul ultimilor 7-10 ani a fost practic neglijat. Micșorarea considerabilă a venitului ca urmare a exportului producției ca materie primă, reducerea producerii legumelor, creșterea fără precedent a suprafețelor cultivate cu culturi tehnice, sunt doar câteva din consecințe. Marea majoritate a întreprinderilor de procesare au fost egalate cu întreprinderi industriale, fără a avea dreptul la subvenționare ori la alte forme de suport din partea statului. Din cele peste 38 companii mari de procesare a fructelor și legumelor care activau în anul 1998, în prezent activează doar șapte. Sectorul de procesare a fost unul din

principalii furnizori de oferte de muncă, iar neglijarea acestui sector poate fi considerată ca una din principalele cauze ale migrației masive. Lipsa procesării adecvate a provocat și o debalansare între exportul și importul produselor alimentare. Republica Moldova exportă preponderent materie primă, iar importurile de produse alimentare au depășit exportul. Pornind de la principiul economic al formării lanțului valoric al produsului, în care segmentului de creștere îi revine doar 8-11% din rentabilitate, posibilitatea obținerii venitului din procesare, care constituie circa 45-50% este nevalorificată. Importul produselor alimentare constituie circa 65% din consumul intern de produse alimentare procesate.

Agromarketingul. Analiza acțiunilor pe piețele de desfacere pentru perioada 2014-2020 denotă lipsa unui concept de marketing bine conturat și efort comun la nivel național. Eforturile de marketing și comercializare a producției s-au redus, în mare parte, la activitățile de participare în cadrul expozițiilor internaționale. În perioada de referință, suportul și ghidările din partea asociațiilor de profil și a statului au fost mult prea modeste. Înființarea unei subdiviziuni în cadrul Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare, care ar avea ca sarcină elaborarea și coordonarea implementării politicii de promovare și de suport pentru asigurarea accesului la piață pentru producătorii agricoli, atât pe piața internă cât și pe cea internațională. Lipsa unor previziuni comerciale fundamentate face ca sortimentul culturilor din exploatarea agricolă să nu fie acceptate pe piețele noi de către consumator. Un exemplu este sectorul producerii fructelor, care consumă circa 40% din bugetul destinat investițiilor în agricultură, comercializarea fiind sub nivelul așteptărilor. Depășirea acestor riscuri presupune timp, resurse financiare considerabile, dar și noi sortimente de soiuri și hibrizi.

Cooperarea în agricultură. Globalizarea piețelor de desfacere, trecerea de la piețele en-gros la rețelele de magazine cu condiții mult mai dure de siguranță alimentară impun noi reguli în comerțul internațional. Dacă până nu demult tranzacțiile comerciale erau caracterizate prin cantități și loturi mici, cu o uniformitate redusă și comercializate, în mare parte, prin intermediul piețelor agricole urbane, atunci comerțul de azi se deosebește prin cantități raportate la mărimea rețelelor comerciale și omogenitate, care să nu facă deosebirea calitativă a produsului, indiferent în care punct al rețelei va fi comercializat. Mai mult decât atât, globalizarea presupune prezența pe rafturile rețelelor comerciale a produselor din întreaga lume, iar aici omogenitatea și siguranța mărfurilor mai este direct influențată și de preț. Pentru a concura pe piețele de desfacere este vital necesară o nouă abordare în ceea ce privește producerea și anume asocierea în crearea și comercializarea produsului. Astfel, cooperarea joacă un rol din ce în ce mai determinant în efortul producătorilor agricoli de a obține profit. Prin cooperare se asigură acces la o gamă largă de servicii, resurse naturale, informații și tehnologii, formare și ghidare profesională, care, în final, permit producătorilor autohtoni să concureze de la egal pe piața globală.

Asigurarea riscurilor în agricultură. Abundența ploilor în perioada de vară, însoțite de căderi masive de grindină, înghețurile târzii de primăvara și/sau devreme în perioada de toamnă, provoacă pierderi colosale în sector. La aceste fenomene se mai adaugă și secetele îndelungate care au loc tot mai frecvent și care, de asemenea, reduc semnificativ potențialul de producere a culturilor agricole. Este necesar de creat un Fond mutual care ar asigura diminuarea compensatorie a eventualelor pierderi în agricultură, cauzate de calamități naturale.

Științele agrare, cercetarea, transferul de cunoștințe și extensiunea. Sistemul actual de cercetare, inovare, educație și extensiune rurală din domeniul agroalimentar nu funcționează ca un sistem integrat, lipsindu-i inter-conexiunile funcționale dintre știință și producere. Legătura dintre oferta de cercetare și produsele reale ale instituțiilor, corelate cu necesitățile concrete ale fermierilor și/sau ale oamenilor de afaceri practic lipsesc. În mare parte, proiectele de cercetare ale institutelor științifice nu țin cont de nevoile sectorului real, iar programele de formare profesională sunt concepute doar pentru a asigura supraviețuirea instituțiilor de învățământ. Cu toate că necesitatea reformării sistemului a fost menționată în strategia anterioară, acest indicator nu a fost realizat. Neglijarea în continuare a acestui domeniu se va solda, în viitorul apropiat, cu dispariția instituțiilor de învățământ cu profil agricol și cu pierderi colosale în producerea agroalimentară ca rezultat al utilizării soiurilor, hibridilor și raselor de animale neadaptate la condițiile locale. Mai mult decât atât, neadaptarea, iar ulterior nerespectarea tehnologiilor de creștere, procesare și export al producției agroindustriale va genera costuri adiționale și prețuri necompetitive pe piața de desfacere.

Disponibilitatea surselor financiare. Principalii finanțatori al sectorului agroindustrial sunt producătorii agricoli ca investitori, statul prin intermediul AIPA, ADMA (Agenția pentru Dezvoltarea și Modernizarea Agriculturii), I.P. Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului, unităților de implementare al IFAD, Băncii Mondiale, Băncii Europene de Investiții, precum și partenerii de dezvoltare: Uniunea Europeană, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), SUA prin intermediul USAID, Guvernele Japoniei, Suediei, Cehiei, Poloniei, României, Slovaciei, Ungariei, Danemarcei, Țărilor de Jos, FAO, precum și alți investitori de peste hotare. Analiza disponibilității surselor financiare pentru dezvoltarea agriculturii și a eficienței utilizării lor au scos la iveală câteva momente. Contrar afirmațiilor privind lipsa finanțării adecvate, în perioada 2014-2019 în agricultura Republicii Moldova au fost investite de către donatorii externi cel puțin 11,5 mld. MDL, iar împreună cu subvențiile acordate afiliate de circa 4,9 mld. MDL suma investițiilor se ridică la circa 16,4 mld. MDL. Cifrele menționate nu includ investițiile efectuate de producătorii agricoli din resursele proprii și suportul acordat de stat din fondul de rezerva pentru diminuarea consecințelor calamităților naturale. Dacă estimăm contribuția proprie a producătorilor agricoli la circa 40%, obținem o sumă totală de investiții în sectorul agricol de peste 23,0 mld MDL.

Analizând eficiența utilizării surselor financiare, trebuie menționat faptul că valoarea totală a producției agricole în perioada 2014-2019 a fost de circa 186,2 mld MDL. Raportând această valoare totală la suma totală a investițiilor în sectorul agricol, obținem cifra de circa 8,0 MDL de producție agricolă obținută la fiecare leu investit în sector. Acesta este un indicator destul de bun, doar că nu poate fi atribuit în întregime efectului investițiilor directe în sector. Condițiile pedo-climaterice naturale favorabile agriculturii au multiplicat valoare investițiilor, totodată cifrele de rezultat al recoltelor obținute comparativ cu statele vecine indică spre potențialul nevalorificat al sectorului agroalimentar din Republica Moldova.

Cadrul administrativ public central. Pe parcursul perioadei de referință (2014-2020) au fost numiți și demiși șapte Miniștri, au fost implementate trei reforme administrativ-manageriale în rezultatul cărora la Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare a fost conectat Ministerul Mediului și o parte din Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor, fiind înlocuiți și specialiștii din aceste ministere. În perioada 2018-2020 direcțiile ce reprezentau întregul sector agroindustrial aveau în componența lor circa 24 angajați - fapt ce vorbește despre insuficiența vădită a capitalului intelectual responsabil de gestiunea problemelor din sector. Problema lipsei specialiștilor a influențat negativ și procesul de armonizare a legislației naționale la Acquis-ul european, responsabilități asumate de către Republica Moldova odată cu semnarea Acordului de asociere cu UE. Ministerul are o conexiune slabă cu direcțiile agricole raionale, și nu dispune decât de o reprezentare prin oficiile teritoriale ale AIPA în teren.

Secțiunea a 7-a

Impedimente și nevoi de dezvoltare

Luând în considerare analiza situației actuale în sectorul agricol, tendințele de dezvoltare, precum și constrângerile principale care afectează dezvoltarea agricolă și rurală, au fost identificate impedimentele-cheie.

IMPEDIMENTE CHEIE ÎN DEZVOLTAREA AGRICOLĂ ȘI RURALĂ

1. Scăderea calității solului
2. Productivitatea scăzută a terenurilor, structură duală și fragmentată a exploatațiilor agricole
3. Poziția dominantă a culturilor cu valoare redusă în producția agricolă în detrimentul culturilor cu valoare înaltă
4. Nivel scăzut al eficienței energetice și al utilizării resurselor regenerabile de energie
5. Dependența agriculturii de condițiile climatice și riscurile naturale
6. Dependența de prețurile inputurilor
7. Starea precară a sistemului de irigare și suprafețele mici de terenuri irigate
8. Ritmul lent de dezvoltare a sectorului zootehnic

9. Producție animalieră fragmentată și ineficientă, declinul continuu al șeptelului
10. Neglijarea sectorului acvacultură
11. Infrastructura fizică și de servicii precară în mediul rural
12. Sistem de educație – cercetare – inovare și consultanță în agricultură neadaptat realităților curente
13. Dificultăți în asigurarea cu forță de muncă calificată și necalificată, inclusiv sezonieră
14. Ponderea redusă a produselor procesate/finite în total producție
15. Cooperarea slabă în agricultură
16. Calitatea neconformă cerințelor de piață ale produselor horticole
17. Lipsa unui centru de marketing la nivel național
18. Dificultăți privind respectarea normelor de siguranță, calitate și de adaptare la standardele UE
19. Lipsa unei coordonări sistemice a asistenței tehnice acordate domeniului agricol și rural
20. Nivel scăzut al investițiilor și finanțarea insuficientă a sectorului agricol
21. Implicare redusă a comunității locale în promovarea dezvoltării în mediul rural
22. Lipsa unui sistem informațional integrat de administrare și control în agricultură

La rândul său, pentru soluționarea impedimentelor principale au fost identificate propunerile de dezvoltare care au fost structurate în trei categorii: 1. Inputuri și procese agricole reziliente la schimbările climatice, 2. Piețe de desfacere, 3. Dezvoltarea ariilor rurale și comunităților și 4. Asigurarea transpunerii Aquis-ului UE și implementarea progresivă a acestuia în domeniul agriculturii, dezvoltării rurale și siguranței alimentare.

1. Propuneri de dezvoltare

2. Nevoi de dezvoltare legate de inputuri și premise pentru activitatea agricolă:

2.1. Necesitatea protejării, întreținerii și îmbunătățirii calității solului prin aplicarea măsurilor de protecție a solului în cadrul practicilor agricole, de agromediu. Consolidare terenurilor agricole, realizarea măsurilor de stopare a degradării și de sporire a fertilității solurilor prin modernizarea și extinderea sistemului de îmbunătățiri funciare, implementarea tehnologiilor moderne și a practicilor agricole prietenoase mediului.. Asigurarea priorității proiectelor de energie din surse regenerabile, astfel contribuind la dezvoltarea durabilă a zonelor rurale. Adaptarea la efectele schimbărilor climatice prin furnizare de soluții.

2.2. Sprijinirea producătorilor locali de inputuri

<p>2.3. Dezvoltarea domeniului educație – cercetare - inovare și consultanță în agricultură</p> <p>2.4. Reformarea domeniului de știință, consiliere și transfer tehnologic</p> <p>2.5. Stimularea dezvoltării fermelor zootehnice, cu accent pe producerea laptelui și cărnii</p> <p>2.6. Stimularea dezvoltării sectorului de acvacultură</p> <p>2.7. Sporirea rentabilității activităților agricole prin susținerea dezvoltării sectorului de procesare.</p> <p>2.8. Prioritizarea sectoarelor de culturi cu valoare adăugată</p> <p>2.9. Implementarea abordării orientate spre dezvoltarea lanțurilor valorice în întregime în defavoarea finanțării doar a unor segmente</p> <p>2.10. Sprijinirea dezvoltării segmentului de procesare agroindustrială</p> <p>2.11. Îmbunătățirea legislației și consolidarea capacității în domeniul calității și siguranței alimentare</p> <p>2.12. Crearea Sistemului Informațional Integrat Agricol</p> <p>2.13. Diversificarea activităților agricole creându-se oportunități de integrare a femeilor pe piața muncii</p> <p>2.14. Majorarea suprafețelor terenurilor irigabile prin construcția și reabilitarea sistemelor de irigare;</p>
<p>3. Nevoi de dezvoltare legate de piețele de desfacere</p> <p>3.1. Consolidarea capacităților de marketing a producătorilor agricoli</p> <p>3.2. Crearea unui sistem de administrare comună a proceselor de creștere, păstrare/procesare și export a producției agricole, inclusiv prelucrate</p> <p>3.3. Susținerea înființării huburilor și clusterilor pentru producătorii mici și micro</p> <p>3.4. Instituirea unui Marketplace gestionat la nivel național de către stat</p> <p>3.5. Asigurarea sectorului cu analize și informații adecvate privind fluctuațiile piețelor de desfacere</p> <p>3.6. Stimularea cooperării producătorilor agricoli.</p>
<p>4. Nevoi de dezvoltare legate de implicarea comunității în dezvoltarea ariilor rurale</p> <p>4.1. Susținerea investițiilor în infrastructura din mediul rural</p> <p>4.2. Sprijinirea proceselor de dezvoltare economică participativă – Grupuri de Acțiune Locală</p> <p>4.3. Dezvoltarea oportunităților ocupaționale în mediul rural</p> <p>4.4. Creșterea implicării comunității locale în vederea promovării unei dezvoltări socioeconomice echilibrate la nivel local.</p>
<p>5. Asigurarea transunerii Aquis-ului UE și implementarea progresivă a acestuia în domeniul agriculturii, dezvoltării rurale și siguranței alimentelor</p> <p>5.1. Sporirea capacităților instituționale</p> <p>5.2. Armonizarea cadrului normativ pe domeniul sanitar și fitosanitar (SPS)</p>

- 5.3. Implementarea cerințelor și standardelor de calitate conforme cerințelor UE
- 5.4. Dezvoltarea laboratoarelor de control al calității producției alimentare
- 5.5. Îmbunătățirea mecanismului de subvenționare la cerințele și standardele UE.

Având în vedere structura stratificată a nevoilor de dezvoltare, obiectivele strategice ale SNDAR 2030 sunt formulate pe termen lung, în funcție de cele patru categorii principale de nevoi de dezvoltare pentru a asigura astfel o eficiență în definirea intervențiilor.

Capitolul II

VIZIUNE, OBIECTIVE ȘI DIRECȚII PRIORITARE

VIZIUNEA SNDAR 2030

Sector agroalimentar competitiv, centrat pe lanțurile valorice cu un potențial sporit, dezvoltat în armonie cu mediul și rezilient la schimbările climatice, care consolidează securitatea și siguranța alimentară și oferă bunăstare și condiții de trai mai bune în mediul rural

Viziunea SNDAR 2030 se bazează pe realizarea sinergiei între domeniile economic, de mediu și social în vederea soluționării impedimentelor cheie din sectorul agricol și rural, pentru perioada 2023-2030, cu atingerea durabilă a următoarelor Obiective Generale (OG):

OG1. Fortificarea potențialului sectorului agricol primar și promovarea practicilor agricole inteligente, durabile și reziliente la schimbările climatice

OG2. Dezvoltarea industriei alimentare și diversificarea piețelor

OG3. Susținerea unei dezvoltări socioeconomice rurale durabile

OG 4. Asigurarea transpunerii Aquis-ului UE și implementarea progresivă a acestuia în domeniul agriculturii, dezvoltării rurale și siguranței alimentelor

Obiectivele generale definesc prioritățile și abordarea pe termen lung a Strategiei, ca răspuns la principalele provocări și probleme ce influențează dezvoltarea sectorului agricol și agroalimentar al țării. Ulterior, acestea vor fi transpuse prin intermediul unui set de Obiective specifice din care derivă direcții de intervenții bazate pe documentele de programare - acte normative în acțiune sau necesar de a fi elaborate.

Obiectivele generale sunt aliniate la obiectivele Politicii Agricole Comune ale Uniunii Europene (PAC), în vederea îmbunătățirii dezvoltării sustenabile a agriculturii, a sectorului alimentar și a zonelor rurale (se anexează) și realizării obiectivelor și prevederilor Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030” (SND 2030).

Obiectivele generale ale SNDAR 2030 includ, la fiecare dintre componente, măsuri asociate inclusiv obiectivului transversal al PAC ce vizează modernizarea sectorului agricol prin stimularea și împărtășirea cunoștințelor, prin promovarea inovării și a digitalizării, adaptarea la schimbările climatice și dezvoltarea durabilă a zonelor rurale.

Obiectivul general 1. Fortificarea potențialului sectorului agricol primar și promovarea practicilor agricole inteligente, durabile și reziliente la schimbările climatice

Direcțiile prioritare:

1. Modernizarea sectoarelor producției vegetale cu accent pe obținerea de produse cu valoare adăugată înaltă prin implementarea tehnologiilor de reziliență climatică

2. Modernizarea și consolidarea sectorului vitivinicol, inclusiv prin aplicarea tehnologiilor de reziliență climatică;

3. Revitalizarea ramurii zootehnice și creșterea productivității, inclusiv prin dezvoltarea sectorului de procesare în cadrul fermei/asociației/cooperativei și a comercializării prin intermediul lanțului scurt;

4. Dezvoltarea sectorului de acvacultură;

5. Dezvoltarea infrastructurii post-recoltare preponderent în baza asocierii producătorilor;

6. Adoptarea practicilor moderne de valorificare și gestionare eficientă a resurselor de apă și extinderea suprafețelor irigate întru asigurarea rezilienței climatice;

7. Implementarea tehnologiilor digitale agricole și a inovațiilor în agricultură prin adoptarea transferului de cunoștințe și creșterea rolului cercetării agricole autohtone;

8. Implementarea tehnologiilor și măsurilor de stimulare a implementării principiilor bioeconomiei și a economiei circulare;

9. Sprijinirea și consolidarea protecției mediului prin conservarea biodiversității, protecției apelor, a solului și promovarea utilizării practicilor ecologice agricole;

10. Sprijinirea valorificării surselor de energie regenerabilă în cadrul exploatațiilor agricole, inclusiv utilizarea deșeurilor de origine vegetală și animală;

11. Consolidarea infrastructurii și modernizării bazei tehnico-materiale a instituțiilor de învățământ și organizațiilor din domeniile cercetării și inovării din domeniul agroalimentar;

12. Dezvoltarea serviciilor de consiliere agricolă și rurală prin crearea unui sistem eficient de transfer tehnologic, consultanță și formare a fermierilor.

Obiectivul general 2. Dezvoltarea industriei alimentare și diversificarea piețelor

Direcțiile prioritare:

1. Susținerea creșterii nivelului de procesare a producției agricole, inclusiv microprocesarea, prin integrarea producției locale, pentru toate sectoarele și lanțurile valorice agricole;
2. Dezvoltarea lanțurilor valorice prin stimularea asocierii și cooperării în agricultură, inclusiv cu atragerea celor din diasporă;
3. Consolidarea politicilor de promovare a produselor autohtone pe piața internă și externă și extinderea aplicării sistemelor de calitate;
4. Diversificarea produselor alimentare și susținerea micilor producători prin asigurarea circuitului agroalimentar scurt;
5. Promovarea culturii de consum a produselor autohtone prin conștientizarea consumatorului privind dezvoltarea economiei locale;

Obiectivul general 3. Susținerea unei dezvoltări socioeconomice rurale durabile

Direcțiile prioritare:

1. Dezvoltarea și îmbunătățirea infrastructurii economice rurale aferentă exploatațiilor agricole;
2. Diversificarea activităților economice și serviciilor de calitate în mediul rural, cu accent pe dezvoltarea turismului rural și agroturismului, serviciilor de educație, medicină veterinară și păstrarea patrimoniului cultural;
3. Stimularea inițierii și dezvoltării fermelor sau afacerilor de familie, inclusiv non-agricole în mediul rural;
4. Stimularea implicării populației în dezvoltarea comunităților rurale.

Obiectivul general 4. Asigurarea transpunerii Aquis-ului UE și implementarea progresivă a acestuia în domeniul agriculturii, dezvoltării rurale și siguranței alimentelor

Direcțiile prioritare:

1. Fortificarea capacităților instituționale, a cadrului de reglementare și politicilor din domeniul agricol și rural, în conformitate cu prioritățile naționale de dezvoltare, cerințele și standardele UE;
2. Implementarea cerințelor de calitate, siguranță a alimentelor conforme cerințelor UE și dezvoltarea infrastructurii de analiză și control;
3. Asigurarea unui sistem alimentar echitabil, sănătos și ecologic în baza Strategiei UE „De la fermă la consumator”;
4. Dezvoltarea sistemelor informaționale integrate, în conformitate cu cerințele și principiile de finanțare a Politicii Agricole Comune, și ajustarea mecanismului de subvenționare în baza standardelor UE.

Obiectivele SNDAR 2030 sunt aliniate la obiectivele Politicii Agricole Comune UE și Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030” (SND 2030), inclusiv elaborarea documentelor de politici. Urmare a acestora este de menționat că PAC prevede elaborarea unui program consolidat de politici agricole.

Politica de dezvoltare agricolă și rurală, prin natura sa, are un caracter complex și o arie de acoperire extinsă. Astfel, se impune elaborarea unui **Program unic de intervenții pentru dezvoltarea agriculturii, industriei alimentare și zonelor rurale** (în continuare, Program). Programul va consolida obiectivele specifice ale sectoarelor aferente ramurilor agriculturii, industriei alimentare și mediului rural. Scopul Programului va fi facilitarea implementării direcțiilor de intervenție sectoriale ale obiectivelor generale prezentei Strategii. Sarcina de bază a documentului de politici va fi evitarea dublării finanțării intervențiilor necesare dezvoltării ramurilor agricole și a celor conexe, asigurând eficientizarea activităților în contextul raționalizării cheltuielilor.

Capitolul III IMPACTUL SCONTAT

În calitate de Document de politici publice pe termen lung, SNDAR 2030, în mod evident, va avea mai multe categorii de impact.

Secțiunea 1 Impactul economic

Impactului economic, se referă la atingerea indicatorilor stabiliți în SND 2030 pentru Ob1 – Creșterea veniturilor din surse durabile și atenuarea inegalităților economice.

În ipoteza depășirii COVID-19 și reluării proceselor economice globale din perioada pre-pandemică, în perioada 2023-2030 se poate anticipa o recuperare destul de rapidă a economiei, urmată de o creștere anuală cu 4-4.2% . Investițiile publice în sectorul agricol urmează să continue tendința istorică și să înregistreze creșteri constante de peste nivelul de 3 mld MDL anual către 2030. În același timp, în urma eliminării barierelor birocratice, creșterii valorii adăugate în agricultură și a productivității muncii, ponderea investițiilor private în totalul investițiilor în agricultură urmează să crească la circa 13 mld MDL către 2030, adică valoarea totală a investițiilor în sectorul agricol va constitui circa 4.63% din PIB față de 1.66% în 2020.

Secțiunea a 2-a Impactul social

Impactul social implică facilitarea atingerii indicatorilor de impact specifici obiectivelor prevăzute de SND 2030 în domeniul dat și anume cele ce țin de creșterea accesului populației din mediul rural la infrastructura fizică și utilitățile publice.

Creșterea investițiilor în sectorul agricol și în infrastructura rurală mărirea salariului în sectorul agricol ca urmare a creșterii productivității în agricultură urmează să diminueze exodul populației din mediul rural.

O altă componentă importantă o reprezintă creșterea veniturilor populației rurale. Implementarea Strategiei va contribui la creșterea salarizării în mediul rural și, implicit, a veniturilor populației. Totodată, prin dezvoltarea sub-sectorului de procesare și a industriei alimentare este estimată scăderea ponderii angajării neformale în sectorul agricol.

Secțiunea a 3-a **Impactul de mediu**

SNDAR 2030 va facilita dezvoltarea agriculturii cu impact redus asupra mediului și creșterea indicatorilor de dezvoltare a agriculturii ecologice, contribuind astfel la atingerea Ob10 din SND 2030 - Asigurarea dreptului fundamental la un mediu sănătos și sigur.

Diminuarea degradării solului prin implementarea practicilor agrotehnologice adecvate de restabilirea a biotei în sol, implementarea tehnologiilor conservative de lucrare a solului prin aplicarea îngrășămintelor organice, reducerea efectelor schimbărilor climatice prin sporirea biodiversității culturilor, implementarea tehnologiilor de producere prietenoase mediului, restabilirea fâșiilor de protecție în cadrul exploatațiilor agricole rămân a fi momentele cheie în asigurarea impactului de mediu asupra dezvoltării sectorului agricol.

În acest sens, investițiile publice urmează să asigure reabilitarea fâșiilor de protecție dintre exploatațiile agricole, în special cu pomi de nuc. Prin aceasta se va asigura suportul tridimensional pentru sector: reducerea efectelor distrugătoare ale vântului, sporirea suprafețelor verzi, dar și efectul economic din creșterea culturii de nuc.

Un rol important în etapa următoare va fi atribuit dezvoltării agriculturii verzi care: a) va garanta securitatea alimentară în contextul schimbărilor climatice și al declinului biodiversității; b) va reduce amprenta sistemului alimentar asupra mediului și a climei; c) va consolida reziliența sistemului alimentar și d) va asigura tranziția către o sustenabilitate competitivă, de la fermă la consumator.

Reabilitarea sistemelor de irigare și dezvoltarea sectoarelor agricole ce necesita consum sporit de apă trebuie să fie efectuată în strictă conformitate cu disponibilitatea resurselor de apă, calitatea apei precum și pretabilitatea solului.

În același timp, Strategia va include dimensiunile transversale ce țin de egalitatea de gen și principiul tratamentului egal, asigurând ajustarea corespunzătoare a intervențiilor sale în cadrul programelor sectoriale.

Având în vedere caracterul extins al SNDAR 2030, Strategia își propune atingerea unor rezultate de dezvoltare durabile în sectorul agricol și cel al dezvoltării rurale, printre care:

Analiza datelor pentru perioada 2014 -2020 denotă că ponderea investițiilor publice în active materiale pe termen lung în agricultură a fost de 26.6%, restul reprezentând investiții private. Astfel, creșterea investițiilor, inclusiv prin dezvoltarea unor instrumente financiare atrăgătoare, va facilita creșterea

investițiilor private în sectorul agroalimentar. Totodată, este necesară și creșterea investițiilor publice directe, inclusiv prin majorarea și eficientizarea FNDAMR. Majorarea investițiilor publice țintește atât îmbunătățirea standardelor de viață pentru populație, inclusiv cea rurală, cât și încurajarea investițiilor private, în special în regiunile defavorizate. Pentru finanțarea investițiilor publice vor fi utilizate în mod prioritar sursele externe, mai ieftine decât cele interne, iar în paralel va fi raționalizat consumul curent al administrației publice. Orientarea finanțării investițiilor spre sursele externe și raționalizarea consumului curent va reduce cererea publică pentru resursele din sectorul financiar, care va fi mai motivat să le aloce în proiectele investiționale ale sectorului privat.

Datele statistice analizate denotă o valoare redusă a productivității muncii în sectorul agricol din Moldova, or creșterea productivității reprezintă un element crucial al concurenței pe piața de desfacere și creșterea veniturilor angajaților antrenate în activități agricole. În acest sens, este indicată canalizarea investițiilor atât publice cât și private în direcția dezvoltării componentelor cu valoare adăugată din lanțul de valori agroindustrial, precum cel zootehnic.

Un instrument important în acest sens urmează să îl reprezinte FNDAMR, al cărui regulament urmează să fie revăzut în sensul susținerii investițiilor în activitățile agricole și industriei alimentare cu valoare adăugată ridicată. Baza decizională pentru dezvoltarea măsurilor de sprijin trebuie să fie raționamentul economic al viitoarelor decizii, asigurat cu informații confirmative privind evoluția cererii și ofertei în piețele de desfacere a producției moldovenești.

Un element esențial în sporirea productivității afacerilor agricole îl pot juca Parcurile Inovaționale Tehnologice bazate pe infrastructura sferei de învățământ primar agricol, care în colaborare cu instituțiile de cercetări științifice pe domeniul agroindustrial vor asigura acordarea serviciilor de consultanță, instruire și transfer tehnologic pentru marea majoritate a entităților. Parcurile Inovaționale Tehnologice urmează să preia rolul de locomotive în implementarea tehnologiilor agricole pretabile pentru condițiile pedoclimaterice ale fiecărei regiuni agroclimaterice din țară.

Creșterea inteligentă are un rol esențial în consolidarea cunoașterii și inovării ca elemente motrice ale viitoarei creșteri. Pentru aceasta este necesar de îmbunătățit calitatea sistemului învățământului agrar, întărirea performanței în cercetare, promovarea inovării și transferul de cunoștințe. Este necesar de utilizat pe deplin tehnologiile informaționale și comunicaționale și să ne asigurăm că ideile inovatoare pot fi transpuse în noi produse de servicii care generează creștere, locuri de muncă de calitate și contribuie la abordarea provocărilor cu care se confruntă sectorul. Pentru a reuși, toate acestea trebuie corelate cu spiritul de antreprenor și cu accentul pe nevoile și oportunitățile pieței.

Investirea în cercetare-dezvoltare și inovare, educație și în tehnologii eficiente din punctul de vedere al utilizării resurselor va aduce beneficii sectoarelor tradiționale, zonelor rurale, precum și economiilor bazate pe servicii și cu un nivel ridicat de competență.

Criza pandemică globală a accelerat digitalizarea agriculturii, iar fermierii sunt mai determinați să implementeze soluții inteligente pentru a crește performanța domeniului, în acces sens, este necesar de promovat competitivitatea și durabilitatea agriculturii cu ajutorul tehnologiilor informaționale.

În sensul creșterii productivității și valorii adăugate în agricultură, dezvoltarea capacităților de producție a produselor de origine animalieră este strict necesară. Având în vedere complexitatea domeniului, dar și valoarea adăugată ridicată a acestuia comparativ cu alte sub-sectoare ale agriculturii, este esențială facilitarea canalizării investițiilor private și publice în domeniul respectiv. În ceea ce privește investițiile publice, acestea urmează să fie facilitate prin revizuirea regulamentului FNDAMR, dar și prin dezvoltarea unor programe de stat de nișă, precum și prin conectarea sectoarelor conexe, cum ar fi producerea furajelor. În cazul facilitării investițiilor private, este importantă eliminarea barierelor birocratice, facilitarea dezvoltării lanțului de aprovizionare cu materie primă și material semincer, dar și dezvoltarea capacităților de certificare în vederea deschiderii oportunităților de export.

Lanțul valorii adăugate în sectorul agroindustrial trebuie să se finalizeze cu segmentul de procesare a producției agricole. Exportul producției agricole ca materie primă este dăunător pentru Republica Moldova atât din punct de vedere economic, cât și din punct de vedere social. Exodul populației este, în mare măsură, rezultatul lipsei locurilor de muncă permanente și bine plătite, precum și a valorii adăugate reduse, ce nu permite asigurarea dezvoltării sustenabile a sectorului. Sarcina pentru perioada următoare constă în canalizarea eforturilor entităților statului și businessului privat pentru atragerea investițiilor în infrastructura de procesare a producției agricole, micșorând la maximum exportul materiei prime.

Dezvoltarea sectorului agricol este strâns legată de dezvoltarea mediului rural. Astfel, sectorul agricol este direct și în cea mai mare măsură afectat de stagnarea nivelului calității vieții în mediul rural. Creșterea calității vieții în mediul rural este esențială, în primul rând, pentru stoparea exodului populației în zonele urbane sau peste hotarele țării, dar și pentru asigurarea unei echități sociale în vederea asigurării la serviciile publice fundamentale a tuturor cetățenilor. Una din sarcinile cheie ce urmează a fi realizate în perioada următoare rămâne a fi facilitarea dezvoltării afacerilor agricole cât și non-agricole, în special conduse de tineri și femei, care ar asigura oportunitatea angajării forței de muncă din mediul rural.

Investițiile în infrastructura rurală urmează a fi canalizate către domeniile cele mai vulnerabile și esențiale din punct de vedere a calității vieții, și anume: dezvoltarea infrastructurii de apă și canalizare, construcția drumurilor, creșterea infrastructurii sociale.

Capitolul IV

INDICATORI DE MONITORIZARE ȘI EVALUARE

Cadrul de indicatori ai Strategiei este structurat pe pilonii strategici ai documentului. În vederea estimării rezultatelor directe ale intervențiilor aferente obiectivelor specifice a fost definit un set de indicatori de rezultat mențiți să sesizeze schimbările produse de intervențiile implementate care pot fi monitorizate cu o periodicitate anuală. Indicatorii determinați pentru fiecare obiectiv general relevă valoarea de referință și ținta intermediară, pentru 2025, și ținta finală, pentru anul 2030.

Tabelul 15

Cadrul de indicatori de rezultat

Obiectiv general	Indicator de rezultat	Sursa de date
1. Fortificarea potențialului sectorului agricol și promovarea practicilor agricole inteligente, durabile și reziliente la schimbările climatice	Gradul de creștere a suprafețelor cultivate cu culturi de valoare înaltă, ha	MAIA, Direcția politici în sectorul vegetal, Biroul Național de Statistică (BNS)
	Creșterea suprafețelor înregistrate în agricultura ecologică, cel puțin 10% din terenurile agricole	MAIA, Serviciul producție ecologică și produse cu denumire de origine, BNS
	Sprijinirea practicilor de agromediu și climă (cultivarea îngrășămintelor verzi, plantelor proteaginoase, asigurarea rotației culturilor, aplicarea practicilor „no-till” sau „minimum tillage”) cel puțin 5% din terenurile agricole	MAIA, Serviciul producție ecologică și produse cu denumire de origine, BNS
	Edificarea și reabilitarea sistemelor centralizate de irigare existente pe o suprafață de 30 mii ha; Dezvoltarea sistemelor de irigare la scară mică	MAIA, Serviciul îmbunătățiri funciare și fond funciar, BNS

	pe o suprafață de cel puțin 5 mii ha	
	Aplicarea bunelor practici agricole, inclusiv conservative, pe o suprafață de cel puțin 150 mii ha de terenuri agricole	MAIA, Direcția politici în sectorul vegetal, BNS
	Gradul de creștere a șeptelului de animale în exploatațile zootehnice, exprimat în unități convenționale, cu cel puțin 30%	MAIA, Direcția politici în sectorul zootehnic, BNS
	Sporirea volumelor de producție zootehnică primară (carne de vită, lapte, ouă, pește) obținută în exploatațile zootehnice, cu cel puțin 50%	MAIA, Direcția politici în sectorul zootehnic, BNS
	Creșterea ponderii soiurilor locale din totalul soiurilor și hibrizilor, 10%	MAIA, Instituțiile de cercetare
	Realizare proiectelor de îmbunătățiri funciare pe o suprafață de cel puțin 10,0 mii ha	MAIA, Serviciul îmbunătățiri funciare și fond funciar, Ministerul Mediului, Agenția Moldsilva, Agenția Relații Funciare și Cadastru
	Suprafețele fâșiilor forestiere de protecție, extinse pe o suprafață de 3000 ha	MAIA, Serviciul îmbunătățiri funciare și fond funciar, Ministerul Mediului, Agenția Moldsilva, Agenția Relații Funciare și Cadastru

	Majorarea numărului de beneficiari ai serviciilor de consiliere agricolă și rurală cu 20 %	MAIA, Serviciul cercetare învățământ și consultanță în agricultură
	Extinderea sistemului de consiliere agricolă și rurală la nivel zonal, ulterior regional, acoperire 100 %	MAIA, Serviciul cercetare învățământ și consultanță în agricultură
	Creșterea ponderii suprafețelor agricole asigurate - 5%;	MAIA
2. Dezvoltarea industriei alimentare și diversificarea piețelor	Dezvoltarea afacerilor de microprocesare – cel puțin 10% din totalul afacerilor	MAIA, Agenția de Intervenții și Plăți în Agricultură (AIPA)
	Diversificarea produselor locale și etichetarea calității produselor locale – creșterea ponderii produselor etichetate cu 10%	MAIA, Agenția de Stat pentru Proprietate Intelectuală (AGEPI)
	Creșterea cu 20% a producătorilor locali ce dețin certificări în domeniul calității produselor	MAIA, Serviciul producție ecologică și produse cu denumire de origine, asociațiile de producători
	Valoarea producției industriale fabricate în creștere cu 10%	MAIA, BNS
	Sporirea exportului produselor agroalimentare cu 15%	MAIA, BNS
3. Susținerea dezvoltării socioeconomice rurale durabile	250 de proiecte pentru îmbunătățirea infrastructurii fizice și sociale implementate prin intermediul GAL	MAIA, Direcția politici și programe de dezvoltare rurală, Ministerul Infrastructurii

		și Dezvoltării Regionale, AIPA,
	Inițierea și funcționarea a 60 de GAL-uri	MAIA, Direcția politici și programe de dezvoltare rurală, AIPA
	Numărul de afaceri conexe sectorului agricol, turismului rural agroturismului și afacerilor non-agricole în creștere cu 30 de proiecte anual	MAIA, Direcția politici și programe de dezvoltare rurală, AIPA
	Numărul de locuri de muncă create în mediul rural în creștere cu 5%	MAIA, Direcția politici și programe de dezvoltare rurală, AIPA
	Numărul de afaceri inițiate de tineri, femei și migranți reveniți în mediul rural în creștere cu 50 de unități anual	MAIA, Direcția politici și programe de dezvoltare rurală, AIPA, Organizația de Dezvoltare a Antreprenoriatului (ODA)
4. Asigurarea transpunerii Aquis-ului UE și implementarea progresivă a acestuia în domeniul agriculturii, dezvoltării rurale și siguranței alimentare	Plan de Dezvoltare Strategică a MAIA elaborat și implementat	MAIA
	Legislația în domeniul SPS armonizată 100%	MAIA
	Preluarea și implementarea Strategiei UE „De la fermă la consumator” 100%	MAIA, Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor (ANSA), AIPA
	Sistem informațional de administrare și control dezvoltat și funcțional	MAIA, AIPA
	Gestionarea Fondurilor UE conform cerințelor Politicii Agricole Comune-Agenția de	MAIA, AIPA

	Intervenție și Plăți pentru Agricultură acreditată	
--	--	--

Capitolul V

RISCURI DE IMPLEMENTARE

În procesul de implementare a Strategiei și formularea programelor sectoriale, vor fi luat în considerare un spectru de riscuri care pot afecta atât procesul de implementare a intervențiilor dar și cele care pot compromite atingerea rezultatelor propuse. Totodată, având în vedere perioada de programare (de 10 ani) precum și ierarhia documentelor de politici, programele sectoriale vor prelua și actualiza tipurile de riscuri aferente domeniului specific de intervenție.

Riscurile asociate cu domeniile de intervenție ale politicii de dezvoltare agricolă și rurală au fost structurate convențional în câteva categorii distincte, care vor facilita monitorizarea apariției acestora cât și posibilitatea formulării unor posibile strategii de diminuare sau răspuns:

1) *instituționale* – sunt riscurile asociate procesului organizațional, realizării activităților și procedurilor operaționale și se referă inclusiv la disponibilitatea resurselor;

2) *organizaționale* – includ riscuri asociate compartimentelor funcționale ale implementării politicii și se referă la procesele de planificare, estimare, control, comunicare precum și calendar;

3) *tehnologice* – se referă la acele riscuri ce țin de cerințele (tehnice) față de lucrările a fi executate/serviciile a fi prestate; disponibilitatea sau compatibilitatea tehnologiilor; performanțele în aplicarea sau administrarea tehnologiile respective; managementul calității, precum și alte riscuri ce țin de tehnologiile necesare implementării politicii de dezvoltare agricolă și rurale;

4) *externe* – implică riscurile ce sunt în afara controlului direct al echipei de implementare și se referă la beneficiari, contractori, piață, furnizori.

Totodată, fiecare risc a fost analizat prin prisma impactului pe care acesta îl poate avea asupra implementării politicii (Major, Mediu sau Minor) și prin probabilitatea de apariție (Sporită, Medie sau Scăzută), după cum urmează:

Tip risc	Impact	Probabilitate	Măsuri de diminuare
RISCURI INSTITUȚIONALE			
Lipsa unui sistem integrat de management	Major	Medie	Sistematizarea informației aferentă implementării Strategiei în mod frecvent și în exclusivitate responsabilă de către DAMEP MAIA

Armonizarea lentă a legislației	Mediu	Sporită	Impulsionarea factorilor de decizie referitor la creația legislativă
Diminuarea suprafețelor terenurilor agricole, incluse în Legea nr. 668/1995 pentru aprobarea Listei unităților ale căror terenuri destinate agriculturii rămân în proprietatea statului	Mediu	Sporită	Necesitatea păstrării în proprietatea statului a terenurilor agricole de către unitățile economice
Riscuri organizaționale			
Sinergia intervențiilor direcțiilor prioritare, inclusiv din asistența tehnică	Major	Sporită	Mobilizarea resurselor umane și tehnice cu scopul consolidării în cadrul direcțiilor prioritare
Corespondența documentelor de programare	Mediu	Sporită	Definitivarea cerințelor aferente modului de documentare
Delimitarea neclară a competențelor și cooperarea inefficientă interinstituțională în implementarea politicii de dezvoltare agricolă și rurală	Mediu	Sporită	Determinarea cadrului de responsabili conform Programului de implementare
Riscuri tehnologice			
Accesul limitat la resurse și cunoștințe în utilizarea tehnologiilor inovatoare	Mediu	Medie	Instruirea periodică și în funcție de obiectul implementării
Riscuri externe			
Criza economică generată de pandemia de Sars-Cov-2	Major	Sporită	Organizarea proceselor de muncă la distanță (la domiciliu)
Efectele schimbărilor climatice	Major	Sporită	Ajustarea conținutului acțiunilor și măsurilor în conformitate cu procedurile de raportare
Mediu politic volatil	Mediu	Medie	Ajustarea conținutului acțiunilor și măsurilor în conformitate cu procedurile de raportare
Impactul războiului din Ucraina	Major	Major	Ajustarea conținutului acțiunilor și măsurilor în conformitate cu procedurile de raportare

Pentru riscurile emergente, cu un impact major și probabilitate înaltă de apariție, în cadrul Programului unic de implementarea a SNDAR 2030 vor fi definite, în mod obligatoriu, măsuri de diminuare a acestora.

Capitolul VI AUTORITĂȚI RESPONSABILE

Secțiunea 1 Cadrul național de politici

Cadrul național de politici în perioada de referință este dictat de Strategia Națională de Dezvoltare "Moldova Europeană 2030", care este un document de viziune strategică ce indică direcția de dezvoltare a țării și a societății ce trebuie urmată în următorul deceniu, având la bază principiul ciclului de viață al omului, drepturile și calitatea vieții acestuia.

SNDAR 2030 reprezintă unul din Documentele de Planificare Strategică Sectorială ce urmează să fie elaborate în vederea atingerii obiectivelor formulate în SND "Moldova Europeană 2030".

Totodată, la etapa actuală mai sunt în vigoare și reprezintă documente de politici de planificare strategică care au relevanță directă sau indirectă pentru obiectivele de dezvoltare a sectorului agricol și rural, după cum urmează:

1) Strategia energetică a Republicii Moldova până în anul 2030, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 102/2013, care are ca obiectiv crearea platformei moderne de generare a energiei electrice (adițional 800 MW instalați, cu creșterea ponderii generării energiei electrice din surse regenerabile la peste 10% din consum);

2) Strategia de mediu pentru anii 2014-2023, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.301/2014;

3) Programul național în domeniile cercetării și inovării pentru anii 2020-2023, aprobat prin Hotărârea Guvernului 381/2019;

4) Strategia națională de dezvoltare regională a Republicii Moldova pentru anii 2022-2028, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 40/2022;

5) Tratatul internațional privind resursele genetice vegetale pentru alimentație și agricultură, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.94/2015;

6) Programul Național de Dezvoltare a Horticulturii pentru 2021-2025, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 840/2020.

7) Strategia de dezvoltare a serviciilor de extensiune rurală pentru anii 2012-2022, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 486/2012.

8) Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 "Educație - 2020", aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 944/2014.

Secțiunea a 2-a

Cadrul instituțional

În prezent, activitățile ce contribuie la dezvoltarea agriculturii sunt implementate de Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, are misiunea de a analiza situația și problemele din domeniile sale de activitate, de a elabora politici publice eficiente în domeniile: 1) producția produselor de origine vegetală și animală; 2) procesarea produselor de origine vegetală și animală; 3) vitivinicol și al băuturilor alcoolice; 4) protecția plantelor și carantina fitosanitară; 5) producția ecologică și produse cu denumire de origine; 6) medicina veterinară; 7) selecția și reproducția în zootehnie; 8) siguranța alimentelor; 9) dezvoltarea și organizarea piețelor produselor agricole și agroalimentare; 10) programe de dezvoltare rurală; 11) consultanță în agricultură; 12) îmbunătățiri funciare și fond funciar.

Printre instituțiile ce implementează politicile de dezvoltare agricolă și rurală, pot fi menționate:

1. Agenția de Intervenție și Plăți pentru Agricultură (AIPA) care, în prezent, gestionează Fondul Național de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural (FNDAMR), conform prevederilor actelor normative din domeniul subvenționării. De asemenea, AIPA îndeplinește rolul agenției de implementare și plăți pentru unii donatori, inclusiv Banca Mondială, oferind suport pentru măsuri de dezvoltare rurală și agricolă.

2. Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor (ANSA) este responsabilă de implementarea politicilor în domeniile siguranței alimentelor, sanitar-veterinar, protecției plantelor și carantinei fitosanitare, controlului semincer, calității produselor primare, produselor alimentare și a hranei pentru animale și a protecției consumatorului pe tot lanțul alimentar.

3. Organizațiile din domeniile cercetării și inovării din domeniul agroalimentar – oferă suport științific și practic în identificarea, cercetarea, adaptarea și implementare tehnologiilor inovatoare în sector.

4. Instituțiile de învățământ: (Universitatea Tehnică a Moldovei, Centrele de excelență și colegiile agricole) care oferă suport în pregătirea profesională, perfecționarea și formarea continuă a adulților din sectorul agroindustrial al țării.

5. Serviciul Special de Influențe Active asupra Proceselor Hidrometeorologice. – prin intermediul subdiviziunilor centrale și teritoriale asigură protecția culturilor agricole împotriva căderilor de grindină.

6. Comisia de Stat pentru Testarea Soiurilor de Plante – este responsabilă de testarea soiurilor de plante în vederea aprecierii utilității economice și îndeplinirii condițiilor de brevetabilitate.

7. Inspectoratul de Stat pentru Supravegherea Tehnică „Intehagro” – instituția publică la autogestiune, responsabilă de instruirea mecanizatorilor, înmatricularea de tehnica agricolă, echipament și utilaj pentru sector supuse supravegherii de către structurile Inspectoratului, precum și efectuarea reviziilor tehnice ale acestora.

8. **Oficiul Național al Viei și Vinului (ONVV)** este autoritatea competentă în implementarea politicilor statului în sectorul vitivinicol și asigurarea și dezvoltarea durabilă a acestuia, inclusiv prin formarea și gestionarea utilizării eficiente a mijloacelor financiare ale Fondului Național al Viei și Vinului (Hotărârea Guvernului nr. 725/2013 cu privire la Oficiul Național al Viei și Vinului).

9. **Unitățile consolidate pentru implementarea Programelor partenerilor de dezvoltare direcționate în suportul sectorului agroindustrial:**

9.1. *UCIP-IFAD, implementarea programelor de suport ale Fondului Internațional pentru Dezvoltare Agricolă (IFAD)* - suport pentru modernizarea și restructurarea agriculturii și dezvoltarea zonelor rurale cu accent pe susținerea fermierilor mici și persoanelor cu venit scăzut din zonele rurale;

9.2. *Unitatea consolidată pentru implementarea și monitorizarea proiectelor în domeniul agriculturii (UCIMPA)*, finanțată de Banca Mondială, responsabilă de asigurarea implementării eficiente a proiectelor Băncii Mondiale în domeniul agriculturii și dezvoltării afacerilor rurale;

9.3. *Unitatea consolidată pentru implementarea și monitorizarea Programului de restructurare a sectorului horticola*, finanțată de Banca Europeană de Investiții, al cărui scop este de a îmbunătăți competitivitatea sectorului și de a asigura corespunderea cerințelor de calitate ale UE;

9.4. *Agenția pentru dezvoltarea și modernizarea agriculturii*, ce facilitează accesului fermierilor la tehnică și echipament agricol modern prin vânzare-cumpărare, inclusiv în rate, întru asigurarea creșterii producției agroalimentare competitive.

Ministerele, Instituțiile și Agențiile de Stat, asociațiile de profil și alte organizații din Republica Moldova care asigură elaborarea și implementarea politicilor conexe sectorului agroalimentar și dezvoltare rurală:

1. **Ministerul Educației și Cercetării – responsabil de elaborarea și aprobarea** planului-cadru pentru învățământul primar, gimnazial și liceal, manualelor școlare, ghidurilor metodologice și altor resurse de învățare;

2. **Întreprinderea de Stat „Institutul de Proiectări pentru Organizarea Teritoriului”** – responsabilă de elaborarea proiectelor pentru organizarea teritoriului.

3. **Agencia „Apele Moldovei”** – promovează și implementează politicile în domeniul hidroameliorației.

4. **Agencia Relații Funciare și Cadastru** este responsabilă elaborarea, promovarea și implementarea politicii de stat în domeniul relațiilor funciare și organizării teritoriului și ajustarea lor la standardele și normele europene.

5. **Fondul de Dezvoltare Durabilă Moldova** – gestionează în numele Guvernului Fondul de refinanțare a împrumuturilor format în cadrul activității *Acces la finanțare în Agricultură* în urma implementării Acordului „Compact” și asigură monitorizarea și raportarea impactului acestor investiții în perioada post-„Compact” și facilitează accesul la finanțare și extindere a suprafețelor irigate.

6. Partenerii de dezvoltare ai Republicii Moldova (UE, BM, USAID, FAO, PNUN s.a.) – prin intermediul programelor și proiectelor de asistență tehnică și financiară, facilitează și susțin eforturile Republicii Moldova în dezvoltarea durabilă a sectorului agroindustrial, combaterea sărăciei și crearea unor condiții decente pentru munca și odihna în mediul rural.

7. Asociațiile profesionale și de profil al producătorilor agricoli asigură menținerea unui dialog cu instituțiile statului, participă în procesul de consultare publică a documentelor de politici în sector.

Capitolul VII PROCEDURI DE RAPORTARE

În vederea asigurării unui management adecvat al intervențiilor derivate din prezenta Strategie, este stabilit un cadru unic de raportare, care permite monitorizarea constantă a progresului înregistrat prin documentele de programare pe termeni scurt și mediu, cât și aplicarea unor corecții în caz de necesitate.

Cadrul de raportare este structurat pe procedurile de monitorizare și evaluare asigurate la nivel de politici în cadrul Ministerului care va defini o metodologie unică pentru monitorizare și evaluarea politicilor de dezvoltare agricolă și rurală.

Având în vedere modalitatea de formulare a documentelor de programare derivate din strategie (Programele Sectoriale) cât și implementarea intervențiilor prin intermediul Fondului Național de Dezvoltare Agricolă și Rurală, monitorizarea și evaluarea va fi asigurată în mod stratificat după cum urmează:

Evaluarea strategiei va fi asigurată pe etape, în conformitate cu rigorile și ghidările metodologice furnizate de Cancelaria de Statⁱⁱ. Procesele de monitorizare și cele de evaluare, sunt asigurate la acest nivel de MAIA prin intermediul Direcției analiză, monitorizare și evaluare a politicilor într-un cadru participativ (implicând structurile din subordinea Ministerului, alte Ministere și instituții care implementează proiecte în domeniile de intervenție ale politicii, dar și structurile asociative/asociațiile de profil) în vederea aplicării corecțiilor și ajustărilor în conformitate cu evoluția intervențiilor dar și cadrul național și internațional. În cazul exercițiului de evaluare însă vor fi implicate entități externe independente funcțional de entitățile implementatoare ale politicii.

În eventualitatea extinderii direcțiilor prioritare sau integrării unor abordări diferite, evaluarea va fi desfășurată anterior elaborării politicii publice (evaluarea ex-ante), pentru a fundamenta scenariul optim ales pentru implementare.

Pe parcursul implementării Strategiei, vor fi realizate următoarele proceduri de monitorizare:

1. *Monitorizare anuală* – prin care se va prezenta informația statistică privind gradul de implementare a acțiunilor în formă de raport cu conținut analitic. Se va prezenta Guvernului anual până la 31 martie;

2. *Evaluarea intermediară* – se va realiza la expirarea anului 2026, prin care se va elabora raportul de evaluare, care va analiza impactul implementării

Strategiei realizat până la această perioadă și gradul de implementare a acțiunilor. Raportul se va prezenta Guvernului până la 1 aprilie 2027;

3. *Raportul final de implementare* – la finalizarea implementării Strategiei se va elabora raportul final de evaluare. Raportul se va prezenta Guvernului până la 1 mai 2031.

Correspondența obiectivelor generale SNDAR 2030 cu Politica Agricolă Comună (PAC)

Obiectivele generale ale SNDAR	Obiectivele Generale la PAC ⁱⁱⁱ		
	1. Promovarea unui sector agricol inteligent, rezilient și diversificat care garantează securitatea alimentară	2. Stimularea îngrijirii mediului și a combaterii schimbărilor climatice și contribuția la îndeplinirea obiectivelor Uniunii Europene legate de mediu și climă	3. Consolidarea structurii socioeconomice a zonelor rurale
OG1. Fortificarea potențialului sectorului agricol primar și promovarea practicilor agricole inteligente, durabile și reziliente la schimbările climatice	■	■	
OG 2. Dezvoltarea industriei alimentare și diversificarea piețelor	■		
OG 3. Susținerea unei dezvoltări socio-economice rurale durabile			■
OG 4. Asigurarea transunerii Aquis-ului UE și implementarea progresivă a acestuia în domeniul agriculturii, dezvoltării rurale și siguranței alimentare	■	■	■

ⁱ Conform BNS, începând cu anul 2019, ancheta forței de muncă se realizează conform unui nou plan de sondaj și conform definiției revizuite a ocupării, astfel datele pentru anii 2019 și 2020 nu pot fi luați în considerare într-o analiză comparativă cu anul 2014.

ⁱⁱ https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/ghid_expost_final_pdf.pdf

ⁱⁱⁱ https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:aa85fa9a-65a0-11e8-ab9c-01aa75ed71a1.0009.02/DOC_1&format=PDF

MD-2004, Chisinau, 162 Stefan cel Mare si Sfânt Blvd
Tel. 20 45 81; Fax 22 07 48,

12.01.2023 Nr. 02-05/405
La nr. _____ din _____ 2022

Cancelaria de Stat

**Notă Informativă
la proiectul Strategiei Naționale de Dezvoltare Agricolă și Rurală pentru anii 2023-2030**

1. Denumirea autorului și a participanților la elaborarea proiectului

Ministerul Agriculturii și Industrii Alimentare a elaborat proiectul Strategiei Naționale de Dezvoltare Agricolă și Rurală 2023-2030 cu suportul metodologic și financiar al Fondului Internațional pentru Dezvoltare Agricolă, în cadrul Acordului privind finanțarea Programului Rural de Reziliență Economico-Climatică Incluzivă.

Un suport esențial la elaborarea și prioritizarea obiectivelor generale, specifice, dar și a domeniilor de intervenție și a indicatorilor de impact și-au adus contribuții echipele de experți ale proiectului Twinning MD/37 „Sprijin suplimentar pentru agricultură, dezvoltare rurală și siguranță alimentară în Republica Moldova” finanțat de Delegația UE în Republica Moldova precum și de proiectele Organizației Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură „Favorizarea unui mediu de politici pentru managementul integrat al resurselor naturale și implementarea unei abordări integrate pentru realizarea neutralității degradării terenurilor în Moldova” și „Integrarea adaptării în procesele de planificare pentru a reduce vulnerabilitatea la schimbările climatice la nivel local și central în sectorul agricol al Republicii Moldova (PAS Ag.)” susținut de Fondul Verde pentru Climă (FVC).

2. Condițiile ce au impus elaborarea proiectului și finalitățile urmărite

Condițiile care au creat premisele necesare pentru elaborarea unui nou document de politici în domeniul dezvoltării agricole și rurale au fost determinate de necesitatea asigurării unei continuități în consolidarea sectorului prin stabilirea unor obiective care urmează a fi realizate pe parcursul următorilor 8 ani de dezvoltare.

Pornind de la nevoile de dezvoltare legate de inputuri, procesele agricole, piețele de desfacere și de implicarea comunității în dezvoltarea rurală, dar și în contextul aderării Republicii Moldova la UE, Strategia urmărește patru obiective strategice generale, având drept scop consolidarea potențialului sectorului agricol rezilient la schimbările climatice, promovarea practicilor agricole inteligente, eficiente și durabile, dezvoltarea pieței locale și sporirea potențialului de export, precum și susținerea unei dezvoltări socioeconomice rurale sustenabile.

SNDAR-2030 asigură continuitatea activităților prevăzute de Strategia de Dezvoltare Agricolă și Rurală 2014-2020 în ceea ce privește creșterea competitivității sectorului agroalimentar, adaptarea producătorilor agricoli la schimbările climatice, reducerea nivelului de sărăcie în mediul rural, stimularea

creșterii activităților agricole strategice și de afaceri în mediul rural dar și transpunerea **Aquis-ului UE** în documentele de politici MAIA.

Prin urmare, conjugarea eforturilor de consolidare a sectorului agricol și a mediului rural prin asumarea responsabilităților de către toți actorii implicați în domeniul dezvoltării agricole și rurale, necesită trasarea în continuare a unor obiective care să permită crearea unui cadru normativ legal adaptat cerințelor societății și care să corespundă provocărilor viitorului. În același timp, implementarea Strategiei trebuie să fie un proces permanent, continuu și coerent, fapt care poate fi asigurat printr-un document de politici sectorial unic întru evitarea suprapunerii de acțiuni repetitive și dublei finanțări.

3. Descrierea gradului de compatibilitate pentru proiectele care au ca scop armonizarea legislației naționale cu legislația Uniunii Europene

Acest proiect nu implică analiza gradului de compatibilitate.

Obiectivele Strategiei Naționale de Dezvoltare Agricolă și Rurală 2030 au fost elaborate în contextul național, dar orientate către Obiectivele de Dezvoltare Durabilă, stabilite de Agenda ONU 2030, precum și vizând obiectivele de dezvoltare ale Politicii Agricole Comune a Uniunii Europene, printre care:

- Sprijinirea fermierilor și îmbunătățirea productivității agricole, pentru o aprovizionare stabilă cu alimente la prețuri accesibile;
- Protejarea agricultorilor, astfel încât aceștia să își poată asigura un trai decent;
- Contribuirea la combaterea schimbărilor climatice și la gestionarea durabilă a resurselor naturale;
- Conservarea zonelor rurale și a peisajelor de pe întreg teritoriul său;
- Menținerea vitalității economiei rurale prin promovarea locurilor de muncă din sectorul agricol, din cel agroalimentar și din sectoarele asociate.

4. Principalele prevederi ale proiectului

Cu referire la proiectul Strategiei

Proiectul Strategiei cuprinde 7 capitole după cum urmează:

Introducere – tezele înserate la acest compartiment vizează aspectele generale privind importanța asigurării dezvoltării agriculturii și mediului rural.

I. Analiza situației

Capitolul respectiv cuprinde o analiză a următoarelor aspecte: (1) rolul agriculturii în economia națională, (2) tendințele de dezvoltare a agriculturii în materie de volum al producției, fondul funciar, managementul durabil al terenurilor, suprafața însămânțată și plantațiile multianuale, (3) impactul schimbărilor climatice asupra întregului sector, (4) infrastructurii de irigare, (5) agricultura ecologică (6) evoluției sectorului agroalimentar (7) cercetare, educație, consultanță în agricultură și extensiunea rurală, (8) dezvoltarea rurală.

II. Viziune, obiective și domenii de intervenție

Viziunea SNDAR-2030 se bazează pe realizarea sinergiei între domeniile: economic, de mediu și social în vederea soluționării impedimentelor cheie din sectorul agricol și rural, pentru perioada 2023-2030, cu atingerea durabilă a următoarelor Obiective Generale (OG):

OG1. Fortificarea potențialului sectorului agricol primar și promovarea practicilor agricole inteligente, durabile și reziliente la schimbările climatice;

OG2. Dezvoltarea industriei alimentare și diversificarea piețelor;

OG3. Susținerea unei dezvoltări socio-economice rurale durabile;

OG 4. Asigurarea transunerii Aquis-ului UE și implementarea progresivă a acestuia în domeniul agriculturii, dezvoltării rurale și siguranței alimentare.

Fiecare Obiectiv General conține direcții prioritare formulate în funcție de problemele, constrângerile și oportunitățile identificate.

Politica de dezvoltare agricolă și rurală, prin natura sa, are un caracter complex și o arie de acoperire extinsă. Totodată, aceasta are mandatul de a asigura dezvoltarea echilibrată și armonioasă în raport cu mediul ambiant. Pe de altă parte, natura problemelor și modalitatea de intervenție impune abordarea structurată a sectorului pentru a maximiza eforturile și impactul asupra acestora. În acest context, se impune elaborarea unui Program unic de intervenții pentru dezvoltarea agricolă și rurală. Programul va consolida

obiectivele specifice ale sectoarelor aferente ramurilor agriculturii, industriei alimentare și mediului rural. Scopul Programului va viza facilitarea implementării direcțiilor de intervenție sectoriale ale obiectivelor generale prezentei Strategii. Sarcina de bază vizează evitarea dublării și eficientizării activităților în contextul raționalizării cheltuielilor.

III. Impactul scontat

Impactul economic – se referă la atingerea indicatorilor stabiliți în SND 2030 pentru creșterea veniturilor din surse durabile și atenuarea inegalităților economice.

În ipoteza depășirii COVID-19 și reluării proceselor economice globale din perioada pre-pandemică, în perioada 2023-2030 se poate anticipa o recuperare destul de rapidă a economiei, urmată de o creștere anuală cu 4,0 – 4,2%. Investițiile publice în sectorul agricol urmează să continue tendința istorică și să înregistreze creșteri constante de peste nivelul de 3 mld MDL anual către 2030. În același timp, în urma eliminării barierelor birocratice, creșterii valorii adăugate în agricultură și a productivității muncii, ponderea investițiilor private în totalul investițiilor în agricultură urmează să crească la cca. 13 mld MDL către 2030, adică valoarea totală a investițiilor în sectorul agricol va constitui cca. 4,63% din PIB față de 1,66% în 2020.

Impactul social – implică facilitarea atingerii indicatorilor de impact specifice obiectivelor prevăzute de SND 2030 "Moldova Europeană" în domeniul dat și anume cele ce țin de creșterea accesului populației din mediul rural la infrastructura fizică și utilitățile publice. Creșterea investițiilor în sectorul agricol și în infrastructura rurală mărește salariul în sectorul agricol ca urmare a creșterii productivității în agricultură urmează să diminueze exodul populației din mediul rural. O altă componentă importantă o reprezintă creșterea veniturilor populației rurale. Implementarea Strategiei va contribui la crearea locurilor de muncă în mediul rural, creșterea atractivității de trai și muncă în mediul rural, creșterea salarizării și, implicit, a veniturilor populației. Totodată, prin dezvoltarea sub-sectorului de procesare și a industriei alimentare va crește contribuția sectorului agroalimentar la formarea PIB-ului totodată, estimând scăderea ponderii angajării neformale în sector.

Impactul de mediu – SNDAR-2030 va facilita dezvoltarea agriculturii cu impact redus asupra mediului și creșterea indicatorilor de dezvoltare a agriculturii ecologice, contribuind astfel la atingerea Ob10 din SND 2030 - Asigurarea dreptului fundamental la un mediu sănătos și sigur. Un rol important în etapa următoare va fi atribuit dezvoltării agriculturii verzi care: a) va garanta securitatea alimentară în contextul schimbărilor climatice și al declinului biodiversității; b) va reduce amprenta sistemului alimentar asupra mediului și a climei; c) va consolida reziliența sistemului alimentar și d) va asigura tranziția către o sustenabilitate competitivă, de la fermă la consumator.

IV. Indicatori de Monitorizare și Evaluare

Cadrul de indicatori ai Strategiei este structurat pe pilonii strategici ai documentului. În vederea estimării rezultatelor directe ale intervențiilor aferente obiectivelor specifice a fost definit un set de indicatori de rezultat mențiți să sesizeze schimbările produse de intervențiile implementate care poate fi monitorizat cu o periodicitate anuală. Evaluarea intermediară a Strategiei va fi efectuată la mijloc de termen, după trei ani de implementare.

V. Riscuri de implementare

Riscurile asociate cu domeniile de intervenție ale politicii de dezvoltare agricolă și rurală au fost structurate convențional în câteva categorii distincte, care vor facilita monitorizare apariției acestora cât și posibilitatea formularea unor posibile strategii de diminuare sau răspuns:

- *Instituționale* – sunt riscurile asociate procesului organizațional, realizării activităților și procedurilor operaționale și se referă inclusiv la disponibilitatea resurselor.
- *Operaționale* – includ riscuri asociate compartimentelor funcționale ale implementării politicii și se referă la procesele de planificare, estimare, control, comunicare precum și calendar.
- *Tehnologice* – se referă la acele riscuri ce țin de cerințele (tehnice) față de lucrările a fi executate/serviciile a fi prestate; disponibilitatea sau compatibilitatea tehnologiilor; performanțele în aplicarea sau administrarea tehnologiile respective; managementul calității, precum și alte riscuri ce țin de tehnologiile necesare implementării politicii de dezvoltare agricolă și rurale.

- *Externe* – implică riscurile ce sunt în afara controlului direct al echipei de implementare și se referă la beneficiari, contractori, piața, furnizori.

VI. Autorități responsabile

Activitățile ce contribuie la dezvoltarea agriculturii și a zonelor rurale sunt implementate de următoarele instituții:

Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare (MAIA), fiind responsabil de elaborarea, promovarea și implementarea politicilor publice în domeniile agriculturii și producției alimentare, dezvoltării rurale, și domeniile conexe prin instituțiile conexe:

- Agenția de Intervenție și Plăți pentru Agricultură (AIPA);
- Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor;
- Instituțiile de cercetări științifice din sectorul agroindustrial;
- Instituțiile de educație și transfer tehnologic;
- Serviciul Special de Influențe Active asupra Proceselor Hidrometeorologice;
- Comisia de Stat pentru Testarea Soiurilor de Plante;
- Inspectoratul de Stat pentru Supravegherea Tehnică „Intchagro”;
- Oficiul Național al Viei și Vinului;
- Agenția Relații Funciare și Cadastru;
- Unitățile consolidate pentru implementarea Programelor partenerilor de dezvoltare direcționate în suportul sectorului agroindustrial;

Ministerele, Instituțiile și Agențiile de Stat din Republica Moldova care asigură elaborarea și implementarea politicilor conexe sectorului agroindustrial și dezvoltării rurale, partenerii de dezvoltare ai Republicii Moldova (UE, USAID, Agențiile UN s.a.) și asociațiile profesionale și de profil al producătorilor agricoli.

VII. Proceduri de raportare

Pe parcursul implementării Strategiei, vor fi realizate următoarele proceduri de monitorizare:

- *Monitorizare anuală* – prin care se va prezenta informația statistică privind gradul de implementare a acțiunilor în formă de raport cu conținut analitic;
- *Evaluarea intermediară* – se va realiza pe parcursul anului 2026, raportul de evaluare va analiza impactul implementării Strategiei realizat până la această perioadă și gradul de implementare a acțiunilor;
- *Raportul final de implementare* – la finalizarea implementării Strategiei (anul 2031), se va elabora raportul final privind rezultatele și impactul implementării acesteia.

5. Fundamentarea economico-financiară

Sursa principală de finanțare a SNDAR-2030 este Fondul Național de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural (FNDAMR). Gestionarea resurselor FNDAMR, precum și a resurselor partenerilor de dezvoltare alocate pentru măsurile de intervenție în agricultură, este efectuată prin intermediul Agenției de Intervenție și Plăți în Agricultură (AIPA), iar în cazul unor proiecte finanțate din surse externe - prin intermediul Unităților de Implementare a Proiectelor.

6. Modul de încorporare a actului în cadrul normativ în vigoare

Având în vedere că acest proiect este un document de politici și nu un act cu caracter normativ, nu este necesar operarea modificărilor în alte acte normative.

7. Avizarea și consultarea publică a proiectului

SNDAR-2030 a fost elaborată în baza unui proces exhaustiv de informare, consultare și implicare a reprezentanților instituțiilor publice relevante: Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, Agenția de Intervenție și Plăți pentru Agricultură, Oficiul Național al Viei și Vinului, Asociațiile de producători în agricultură: Federația Națională a Fermierilor din Moldova (FNFM), Federația Agricultorilor din Moldova (FARM), Agenția Națională de Dezvoltare Rurală (ACSA), Asociația Producătorilor și Exportatorilor de Fructe Moldova Fruct, Patronatul Întreprinderilor Industriei Prelucrătoare de Carne, Asociația Patronală,

Ex: Direcția analiză, monitorizare și evaluare a politicilor

Tel: 022 204 517 / e-mail: liliana.martin@maia.gov.md

Asociația Națională a Producătorilor de Lapte și Produse Lactate „Lapte”, Asociația Republicană a Producătorilor Agricoli „UniAgroProtect”, Asociația Producătorilor de Nuci, Asociația „Pomușoarele Moldovei”, Asociația Cultivatorilor de Plante Aromate și Medicinale AROMEDA, etc., Instituțiile de cercetări științifice în domeniul agroalimentar (I.P. Institutul de Pedologie, Agrochimie și Protecție a Solului „Nicolae Dimo”, I.P. Institutul Științifico - Practic de Horticultură și Tehnologii Alimentare, I.P. Institutul Științifico - Practic de Biotehnologii în Zootehnie și Medicină Veterinară, I.P. Institutul de Cercetări pentru Culturile de Câmp „Selecția”, I.P. Institutul de Fitotehnie „Porumbeni”). Propunerile identificate în cadrul discuțiilor lansate spre consultație publică au fost sintetizate și luate în considerație. Propunerile, sugestiile și obiecțiile au fost înaintate de la 17 instituții, numărul lor fiind mai mare de 100.

Acest proces de elaborare a combinat cele două modalități de consultare a opiniilor celor interesați:

- solicitarea propunerilor în formă scrisă;
- organizarea ședințelor de lucru.

În scopul asigurării transparenței în procesul decizional, pe pagina oficială web a Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare <https://particip.gov.md/ro/document/stages/ministerul-agriculturii-si-industriei-alimentare-anunta-incepand-cu-data-de-22-iulie-consultari-publice-repetate-pe-marginea-proiectului-strategiei-nationale-de-dezvoltare-a-agriculturii-si-rurale-2023-2030/9428> unde poate fi consultată prim-versiune a acestui proiect transmisă spre consultări publice.

Proiectul Strategiei elaborat ca urmare a sintetizării tuturor propunerilor identificate în cadrul acestor discuții a fost lansat pentru consultări publice în data de 23.06.2022 pe pagina web a ministerului.

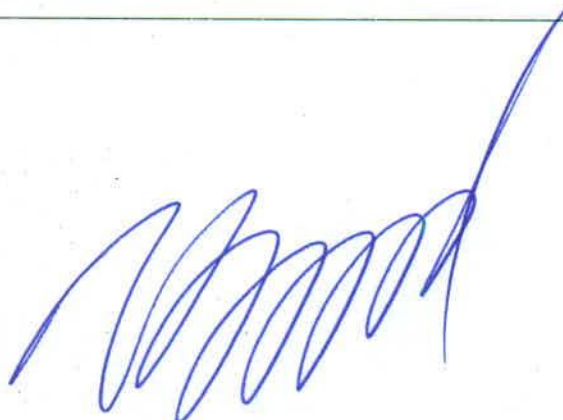
8. Consultările expertizei anticorupției

9. Consultările expertizei de compatibilitate

10. Consultările expertizei juridice

11. Consultările altor expertize

Ministru

Vladimir BOLEA